

KANSALLINEN
KOULUTUKSEN
ARVIOINTIKESKUS

KATSOMUSAINEIDEN TIEDONKERUU OPPILASMÄÄRISTÄ JA OPETUKSEN NYKYTILASTA 2023

Matti Suomalampi
Julkaisut 1:2024

KATSOMUSAINEIDEN TIEDONKERUU
OPPILASMÄÄRISTÄ JA
OPETUKSEN NYKYTILASTA 2023

Matti Suomilampi

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
Julkaisut 1:2024

TIIVISTELMÄ

Julkaisija:

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI)

Julkaisn nimi:

Katsomusaineiden tiedonkeruu oppilasmääristä ja opetuksen nykytilasta 2023

Tekijä:

Matti Suomilammi

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteutti Opetushallituksen asettaman katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämistyöryhmän tueksi tiedonkeruun keväällä 2023. Kehittämistyöryhmän tehtävänä on tuottaa ehdotuksia katsomusaineiden opetuksen uudistamista koskevista toimenpiteistä. Tiedonkeruun tarkoituksena oli tuottaa ajantasaista tietoa oppilasmääristä eri uskontojen eri oppimäärissä ja elämänskatsomustiedossa, arvioida eri katsomusaineiden opetuksen tilaa ja tuoda opettajien näkemyksiä katsomusaineiden tilasta esille.

Tiedonkeruu toteutettiin Webropolilla rehtori- ja opettajakyselynä. Lisäksi kymmeneltä suurimmalta opetuksen järjestäjältä pyydettiin eri katsomusaineiden oppilasmäärät kootusti. Tiedot katsomusaineiden oppilasmääristä vuosilta 2010–2018 saatiin Opetushallituksen tilastopalvelu Vipusesta.

Evangelisluterilainen uskonto on edelleen selvästi suurin katsomusaine suomalaisissa kouluissa. Elämänskatsomustiedossa ja islamissa ovat oppilasmäärät kuitenkin kasvaneet tasaisesti viimeisten vuosien aikana. Varsinkin suurissa kaupungeissa islamin oppilasmäärä on kasvanut huomattavasti.

Yleisesti ottaen opettajat suhtautuvat myönteisesti eri uskontojen näkymiseen kouluissa. Vähemmistöuskontojen oppimäärien kohdalla erityisjärjestelyt aiheuttavat kuitenkin erityisesti oppilasmäärällisesti pienten katsomusaineiden opetuksessa haasteita. Vähemmistöuskontojen ja elämänskatsomustiedon opettajat voivat joutua kiertämään usealla koululla, ja opetusta järjestetään usein erilaisten erityisjärjestelyjen kuten yhdysluokka- tai etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen avulla.

Opettajat suhtautuvat myönteisesti yhteisryhmäopetukseen, jossa eri katsomusaineiden oppilailta opetetaan samoissa ryhmissä. Tällä hetkellä osassa kunnissa tätä tehdään osittain käytännön pakosta ja osittain katsomuksellisista syistä.

Katsomusaineiden opettajat ovat keskimäärin kokeneita opettajia. Hyvin moni katsomusaineen opettaja opettaa koulussa myös muita oppiaineita.

Opetusmateriaali on opettajien mukaan pääosin ajantasaista. Katsomusaineiden opettajat tekevät paljon itse opetusmateriaalia opetuksen tueksi. Moni opettaja käytti ajantasaisen materiaalin lisäksi vanhempaa materiaalia opetuksen tukena.

Opettajien näkemykset katsomuksien näkymiseen koulussa olivat hyvin myönteisiä. Katsomusaineiden opetuksen katsottiin kuuluvan kouluun ja uskonnollisten symbolien näkyminen koulun arjessa koettiin hyväksyttäväksi. Osittaiseen yhteisopetukseen ei suhtauduttu yhtä myönteisesti kuin yhteiseen oppiaineeseen.

Asiasanat: Katsomusaineet, evankelisluterilainen, islam, ortodoksinen, katolinen, vähemmistöuskonnot, uskonto, elämäkatsomustieto, uskonnon oppimäärät

SAMMANDRAG

Utgiven av

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU)

Rapportens namn

Datainsamling om åskådningsämnenas elevantal och undervisningens nuläge 2023

Författare:

Matti Suomilammi

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) genomförde våren 2023 en datainsamling som stöd för den utvecklingsgrupp som Utbildningsstyrelsen har tillsatt för att utveckla åskådningsämnena. Gruppen har som uppgift att utarbeta åtgärdsförslag om hur undervisningen i åskådningsämnen kunde förnyas. Syftet med datainsamlingen var att ta fram aktuell information om elevantalet i olika religioners lärokurser och i livsåskådningskunskap, att bedöma läget inom undervisningen i olika åskådningsämnen och att föra fram lärarnas synpunkter på läget inom åskådningsämnena.

Datainsamlingen genomfördes som en rektors- och lärarenkät via Webropol. Dessutom ombads de tio största utbildningsanordnarna sammanställa elevantalet i olika åskådningsämnen. Uppgifterna om elevantalen i åskådningsämnena under åren 2010–2018 kommer från Utbildningsstyrelsens statistiktjänst Vipunen.

Den evangelisk-lutherska religionen är fortfarande det klart största åskådningsämnet i finländska skolor. Men elevantalet i livsåskådningskunskap och islam har ökat stadigt under de senaste åren. I synnerhet i stora städer har antalet elever i islamundervisningen ökat betydligt.

Allmänt taget förhåller sig lärarna positiva till att olika religioner syns i skolorna. I fråga om minoritetsreligionernas lärokurser medför arrangemangen ändå utmaningar, särskilt i undervisningen i åskådningsämnena med litet elevantal. Lärare i minoritetsreligioner och livsåskådningskunskap kan vara tvungna att undervisa i flera skolor. Undervisningen ordnas ofta med hjälp av olika slags specialarrangemang, till exempel undervisning i sammansatta klasser eller med hjälp av distansförbindelser.

Lärarna är positivt inställda till gemensam gruppundervisning där elever från olika livsåskådningsämnen undervisas i samma grupper. I en del kommuner görs det här för närvarande delvis av praktiska skäl och delvis av åskådningsmässiga skäl.

Inom åskådningsämnena är lärarna i genomsnitt erfarna. Väldigt många lärare i åskådningsämnen undervisar också i andra läroämnen i skolan.

Undervisningsmaterialet är enligt lärarna i huvudsak uppdaterat. Lärarna i åskådningsämnena utarbetar själva mycket undervisningsmaterial som stöd för undervisningen. Många lärare använde förutom aktuellt material även äldre material som stöd för undervisningen.

Lärarna förhöll sig mycket positiva till åskådningarnas synlighet i skolorna. Undervisning i åskådningsämnen ansågs höra till skolan och lärarna godkände att religiösa symboler syns i skolans vardag. Inställningen bland lärarna var inte lika positiv till partiell samundervisning som till ett gemensamt läroämne.

Ämnesord: Åskådningsämnen, evangelisk-luthersk, islam, ortodox, katolsk, minoritetsreligioner, livsåskådningskunskap, religion, lärokurser i religion

ABSTRACT

Publisher

Finnish Education Evaluation Centre (FINEEC)

Title of publication

Data collection on the number of pupils and the current state of teaching in worldview subjects 2023

Author:

Matti Suomilammi

In spring 2023, the Finnish Education Evaluation Centre (FINEEC) implemented a data collection to support the development working group set by the Finnish National Agency for Education for the reform concerning worldview subjects. The task of the working group is to propose measures for reforming the teaching of worldview subjects. The aim of the data collection was to produce up-to-date information on the number of students studying the different syllabuses for the different religions and the syllabus for culture, worldview and ethics, assess the state of teaching in the different worldview subjects and highlight the views of teachers of the subjects concerned.

The data collection was implemented with Webropol as a survey sent to principals and teachers. In addition, the ten largest education providers were requested to provide a summary of the number of pupils studying the different worldview subjects. The information on the number of pupils studying the different worldview subjects for the period 2010–2018 was obtained from the Finnish National Agency's Vipunen Education Statistics Finland.

The Evangelical Lutheran religion continues to be the worldview subject with clearly the largest number of pupils in Finnish schools. However, the number of pupils studying the syllabuses for culture, worldview and ethics and Islam has been increasing steadily in the past few years. The increase in the number of pupils for Islam has been significant especially in large cities.

In general, teachers have a positive attitude to the visibility of different religions in schools. However, the special arrangements for the syllabuses for minority religions pose challenges especially in the teaching of worldview subjects that have a small number of pupils. Teachers of minority religions and culture, worldview and ethics may have to travel between several schools and teaching is often organised using different special arrangements such as multi-grade classes or distance learning.

Teachers have a positive attitude towards teaching joint groups in which pupils of different worldview subjects are taught in the same group. In some municipalities, this is currently done partly because there is no choice and partly for worldview-related reasons.

The teachers of worldview subjects are on average experienced teachers. Many of them also teach other subjects in the school.

According to the teachers, the teaching material is mainly up to date. Teachers of worldview subjects make a lot of teaching material themselves to support teaching. In addition to up-to-date material, many teachers also use older material to support teaching.

Teachers' views on the visibility of worldviews were very positive. School was considered to be the place for teaching worldview subjects and the visibility of religious symbols in everyday life at school was found acceptable. The attitude towards partially teaching groups together was not as positive as towards teaching joint groups in the subject.

Keywords: Worldview subjects, Evangelic Lutheran, Islam, Orthodox, Catholic, minority religions, culture, worldview and ethics, religion, syllabuses for religious education

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	2
SAMMANDRAG.....	4
ABSTRACT	6
1. Johdanto	9
2. Tiedonkeruun lähtökohdat ja toteutus	9
2.1. Tiedonkeruun lähtökohtia	9
2.2. Tiedonkeruu toteutus.....	11
3. Tiedonkeruun tarkoitus, keskeiset kysymykset ja tavoitteet	13
3.1 Keskeiset kysymykset	13
4. Tulokset	15
4.1. Oppilasmäärien muutokset eri katsomusaineissa.....	15
4.2. Rehtorikyselyn tuloksia.....	19
4.2.1. Oppilaslomakkeet	19
4.2.2. Opetuksen järjestäminen	21
4.2.3. Oppilaat, jotka eivät ole koulujen katsomusaineiden opetuksessa	21
4.2.4. Katsomusaineiden opetuksen erityisjärjestelyitä.....	23
4.2.5. Katsomusaineiden opetus yhteisissä ryhmissä	26
4.2.6. Opettajien kelpoisuus katsomusaineissa.....	29
4.3. Opettajakyselyn tuloksia	30
4.3.1. Taustatiedot vastaajista.....	31
4.3.2. Työsuhteiden luonne ja määrä	34
4.3.3. Opettajien kelpoisuudet	36
4.3.4. Vähemmistöuskontojen ja elämänkatsomustiedon opettajien kelpoisuuksista.....	38
4.3.5. Opetustuntien jakauma	40
4.3.6. Jakauma virkavuosien mukaan.....	43
4.3.7. Opetusmateriaalin käyttö.....	45
4.4. Opettajien näkökulmia katsomusaineiden opetukseen.....	47
4.4.1. Ryhmien välisiä eroja opettajien asenteissa ja näkökulmissa	48
5. Päätelmiä ja kehittämis ehdotuksia	52
6. Arvioinnin luotettavuuden pohdinta.....	56
Lähdeluettelo.....	58

1. Johdanto

Raportissa tarkastellaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvin) keväällä 2023 toteuttaman katsomusaineiden tiedonkeruun tuloksia.

Tiedonkeruu tuotti tietoa oppilasmääristä eri katsomusaineissa perusopetuksessa ja opettajien kelpoisuudesta opettaa eri katsomusaineita. Opettajilta kerättiin näkemyksiä katsomusaineiden kehityksestä ja nykytilasta. Tiedonkeruussa verrattiin Suomen kymmenen suurimman kaupungin tilannetta pienempiin kaupunkeihin ja kuntiin.

Tiedonkeruun tavoitteena oli tuottaa tietoa sekä alakoulujen että yläkoulujen tilanteesta katsomusaineiden opetuksessa. Tietoa kerättiin kaikille opettajille ja rehtoreille lähetetyllä kyselyllä. Näiden lisäksi erikseen pyydettiin kymmenen suurimman suomalaisen kaupungin sivistystoimesta kootusti tilastotietoa oppilasmääristä eri katsomusaineissa. Tiedonkeruun lisäksi haastateltiin Helsingin, Vantaan ja Espoon sivistystoimessa toimivia vähemmistöuskontojen opettajien esihenkilöitä. Haastattelemalla selvitettiin oppilasmäärien tilastointiin liittyvää problematiikkaa.

Arvioinnin toteuttamisesta Karvissa vastasi projektipäällikkö arviointiasiantuntija Matti Suomilampi. Tilastoanalyysissä on ohjeistanut ja auttanut johtava arviointiasiantuntija Jukka Marjanen.

Arviointikysymysten laadinnassa ovat apuna olleet Opetushallituksesta opetusneuvos Outi Raunio-Hannula ja opetusneuvos Jaakko Lindfors.

Opettajakyselyn osiota opettajien näkemyksistä katsomusaineiden opetuksesta ja katsomusaineiden näkyvyydestä kouluissa tuotti tiedonkeruuseen uskontopedagogiikan professori Martin Ubani ja professori Arto Kalliolahti.

2. Tiedonkeruun lähtökohdat ja toteutus

Opetushallitus on asettanut katsomusaineiden uudistamista koskevan kehitystyöryhmän vuosille 2022–2024. Kehittämistyöryhmän tehtävänä on tuottaa ehdotuksia katsomusaineiden opetuksen uudistamista koskevista toimenpiteistä perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. Nyt toteutetun tiedonkeruun tavoitteena on ollut tuottaa tietoa kehitystyöryhmän työskentelyn ohjaamiseksi. (Tiedote, OPH 2022). Kehittämistyöryhmän toiminnan apuna on ollut myös selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta Suomessa (Salmenkivi & Åhs, 2022).

2.1. Tiedonkeruun lähtökohtia

Kehittämistyöryhmän työskentelyn tueksi haluttiin saada ajantasaista tietoa tämänhetkisistä oppilasmääristä eri katsomusaineissa. Opetushallinnon tilastopalveluun (Vipunen) kerätään tietoa katsomusaineiden kokonaisoppilasmäärästä, mutta tässä ei erotella oppilasmääriä eri katsomusaineissa. Eri katsomusaineiden oppilasmääristä viimeisin tietoa Vipusesta löytyy vuodelta 2018. Tätä ennen on tilastoitu

oppilasmääriä eri katsomusaineissa aina vuodesta 2010 lähtien joka toinen vuosi. Kyseistä tilastotietoa on käytetty tässä tiedonkeruussa vertailukohteena nykyiseen tilanteeseen.

Opetuksenjärjestäjillä on olemassa ajantasaista tietoa hyvin nykyisistä oppilasmääristä eri katsomusaineissa, sillä kaupungit ja kunnat ovat velvollisia järjestämään katsomusaineen opetusta, mikäli järjestämisvelvoite (perusopetuslaki,13§) täyttyy.

Järjestämisvelvoitteen määrittelee perusopetuslain 13 §.

Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää oppilaiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoitettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Perustusopetuslain mukaan vähintään kolmelle evankelisluterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalla oppilaalla järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta. Muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla, vähintään kolmelle oppilaalle, jotka eivät osallistu evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät.

Mikäli oppilas ei kuulu uskonnolliseen yhdyskuntaan, hänelle opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä elämäkatsomustietoa. Tätä järjestetään, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme.

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi huoltajan pyynnöstä osallistua myös sellaiseen perusopetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

Toisaalla (Perusopetusasetus 5§) tarkennetaan, että oppilaalle, jolle ei opeteta uskontoa tai elämäkatsomustietoa tai joka on muutoin kuin tilapäisesti vapautettu jonkin oppiaineen opiskelusta, tulee järjestää vastaavasti muuta opetusta tai ohjattua toimintaa.

Oppilas, joka osallistuu muuhun kuin koulun järjestämään oman uskontonsa opetukseen, voidaan huoltajan pyynnöstä vapauttaa osallistumasta edellä mainittuun opetukseen tai toimintaan. Tämän takia tuloksissa on käsitelty myös tilastotietoa oppilaista, jotka osallistuvat oman uskontonsa opetukseen koulun ulkopuolella.

Tässä tiedonkeruussa keskityttiin pelkästään katsomusaineiden tilaan perusopetuksessa.

Ahvenmaa jätettiin tiedonkeruun ulkopuolelle, sillä siellä on siirrytty erillisten katsomusaineiden opetuksen sijaan yhden yhteisen katsomusaineen opetuksen piiriin ja toimintaa määrittää eri opetussuunnitelma kuin muualla Suomessa (Läraren,2020).

Suomalaisissa koulujen opetetaan kahta eri katsomusainetta, uskontoa ja elämänkatsomustietoa. Opiskeltavat uskonnot on jaoteltu opetussuunnitelmassa eri oppimääriin. Esimerkiksi evankelisluterilaisen uskonnon oppimäärässä opiskellaan luterilaisuutta ja islamin oppimäärässä opiskellaan islamia. Koulujen opetuksen kontekstissa on ilmeistä, että katsomusaine sisältää myös opetettavien uskontojen oppimäärät. Esimerkiksi ortodoksisessa uskonnon oppimäärässä opiskellaan ortodoksisuutta, katolisen uskonnon oppimäärässä katolisuutta. Tässä raportissa katsomusaine-termillä tarkoitetaan elämänkatsomustietoa ja eri uskontojen oppimääriä.

Katsomus terminä viittaa tässä raportissa vain uskonnollisiin ja ei-uskonnollisiin maailmankatsomuksiin.

2.2. Tiedonkeruu toteutus

Tiedonkeruu toteutettiin pääosin opettajille ja rehtoreille suunnatuilla sähköisinä kyselyinä Webropolissa. Näiden lisäksi tietoa kerättiin kymmenestä suurimmasta suomalaisesta kaupungista pyytämällä opetuksen järjestäjiltä tilastotietoa oppilasmääristä eri katsomusaineissa. Oppilasmäärien lähteenä käytettiin Opetushallituksen tilastopalvelu Vipusta, josta saatiin tietoa oppilasmääristä eri katsomusaineissa vuosilta 2010–2018.

Rehtorikyselyn ensimmäisessä osiossa selvitettiin mitä tietoja vanhemmilta kerätään oppilastietolomakkeissa. Seuraavassa osiossa kerättiin tietoa oppilasmääristä eri katsomusaineissa sekä tietoa siitä kuinka paljon kouluissa on oppilaita, jotka eivät osallistu koulun katsomusaineiden opetukseen. Kymmenessä suurimmassa kaupungissa tämä tieto saatiin opetuksen järjestäjiltä, joten näiden kaupunkien rehtoreilta näitä ei erikseen kyselyssä kysytty. Kolmannessa osiossa rehtoreilta pyydettiin tietoa, mikäli ortodoksista uskontoa tai elämänkatsomustiedosta ei ollut järjestetty kuluvana lukuvuotena sekä syitä sille, miksi näitä katsomusaineita ei ole järjestetty. Samassa osiossa kysyttiin erikseen, mitä vähemmistöuskontoja huoltajat ovat pyytäneet järjestettäväksi sekä syitä, miksi näitä ei ole mahdollisesti järjestetty koulun opetuksena.

Neljäs osio kartoitti niiden oppilaiden määrää, jotka eivät ole osallistuneet oman rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen vaan ovat osallistuneet jonkin muun katsomusaineen opetukseen. Tässä samassa osiossa kysyttiin määriä oppilaista, jotka eivät osallistu koulussa minkään katsomusaineen opetukseen. Näiden oppilaiden saamasta opetuksesta selvitettiin osallistuvatko kyseiset oppilaat oman rekisteröidyn yhteisönsä opetukseen vai annetaanko heille koulussa korvaavaa opetusta. Viidennessä osiossa selvitettiin missä katsomusaineissa mahdollisesti tehdään erityisjärjestelyitä opetuksen järjestämiseksi ja millaisia erityisjärjestelyt ovat.

Rehtorikyselyn viimeinen osio käsitteli katsomusaineiden oppilasmääriä yhdysluokkaopetuksessa ja yhteisryhmäopetuksessa. Yhdysluokkaopetuksessa eri vuosiluokkien oppilaat opiskelevat katsomusainettaan samassa ryhmässä. Yhteisryhmäopetuksessa samalla vuosiluokalla olevat oppilaat ovat yhteisessä ryhmässä heidän katsomusaineestaan riippumatta.

Opettajakysely jakautui osioihin, joissa ensimmäisessä kysyttiin opettajien taustatietoja, kuten millä luokka-asteella ja kuinka monessa eri koulussa hän opettaa. Toisessa osiossa selvitettiin opettajan työsuhteen vakinaisuutta tai määräaikaisuutta, mitä oppiaineita hän opettaa sekä mitä materiaaleja hänellä on käytössään katsomusaineiden opetuksessa.

Kolmannessa osiossa selvitettiin koulutustaustaa ja yleisesti opettajakelpoisuutta sekä kelpoisuutta opettaa eri katsomusaineita. Neljäs osio käsitteli katsomusaineiden opettajien opetustuntien jakaumaa eri oppiaineiden ja oppimäärien välillä. Viidennessä osiossa selvitettiin opetusmateriaalien käyttöä perusopetuksessa eri katsomusaineissa. Viimeinen osio käsitteli opettajien asenteita katsomusaineiden opetusta kohtaan sekä katsomusaineiden vaikutusta koulun sisäiseen kulttuuriin.

3. Tiedonkeruun tarkoitus, keskeiset kysymykset ja tavoitteet

Tiedonkeruun tavoitteena oli tuottaa tietoa katsomusaineiden tilasta kehittämistyöryhmän työn tueksi. Ensisijaisena tavoitteena oli kerätä laajasti perusopetukseen liittyvää yleistä tietoa eri katsomusaineiden oppilasmääristä sekä opettajien kelpoisuudesta opettaa katsomusaineita.

Toisena tavoitteena oli tuoda esiin opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetuksen kehittämiseksi.

3.1 Keskeiset kysymykset

Arvioinnilla pyrittiin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin.

1. Kouluissa opettavien katsomusaineiden määrät sekä näiden oppilasmäärät
 - a. Miten oppilasmäärät ovat jakautuneet eri katsomusaineiden välillä?
 - b. Miten katsomusaineiden oppilasmäärät ovat jakautuneet alakoulussa ja yläkoulussa?
 - c. Miten oppilasmäärät ovat muuttuneet vuodesta 2010 alkaen?
 - d. Millaisia eroja katsomusaineiden opetuksessa ja opetuksen järjestämisessä on isoissa kaupungeissa verrattuna pieniin kaupunkeihin ja kuntiin?

2. Katsomusaineen opetuksen huomiointi oppilaaksioton yhteydessä.
 - a. Miten tietoja oppilaaksioton yhteydessä kerätään ja millaisia eroja tietokeruussa on koulujen välillä?
 - b. Mitä tietoja kerätään ja millaisia eroja tässä on koulujen välillä?

3. Vähemmistöuskontojen ja elämänkatsomustiedon opetus
 - a. Mitä eri vähemmistöuskontoja opetetaan kouluissa?
 - b. Mistä syistä joidenkin vähemmistöuskontojen opetusta ei ole koulussa järjestetty ja missä vähemmistöuskonnoissa näin on käynyt?
 - c. Millaisia erityisjärjestelyjä tehdään vähemmistöuskontojen ja elämänkatsomustiedon opetuksen suhteen ja kuinka paljon erilaisia erityisjärjestelyitä tehdään?

4. Oppilaat, jotka eivät osallistu koulun katsomusaineiden opetukseen.
 - a. Miksi oppilaat eivät osallistu katsomusaineen opetukseen?
 - b. Kuinka paljon on oppilaita, jotka eivät osallistu koulun katsomusaineiden opetukseen?
 - c. Osallistuvatko nämä oppilaat oman yhdyskuntansa antamaan uskonnon opetukseen?
 - d. Onko näille oppilaille järjestetty muuta opetusta tai ohjattua toimintaa?

5. Katsomusaineiden yhteisryhmäopetus ja yhdysluokkaopetus
 - a. Mitä katsomusaineita opetetaan yhteisesti ja kuinka paljon yhteisiä tunteja oppilaille on?
 - b. Millä vuosiluokilla tätä tehdään?

- c. Mitä syitä katsomusaineiden yhteisopetukseen on?
6. Katsomusaineiden opettajien työolosuhteet
- a. Kuinka suuri osa katsomusaineiden opettajista kiertää eri kouluilla?
 - b. Onko työolosuhteissa eroa suurien kaupunkien ja muiden välillä?
 - c. Missä määrin katsomusaineiden opettajilla on samanaikaisesti eri työsuhteita?
 - d. Ovatko katsomusaineiden työsuhteet (varsinkin vähemmistöuskontojen opettajilla) määräaikaaisia vai vakituisia?
7. Katsomusaineiden opettajien muut opetettavat oppiaineet.
- a. Mitä muita oppiaineita katsomusaineiden aineenopettajat opettavat katsomusaineiden lisäksi?
 - b. Kuinka montaa muuta oppiainetta katsomusaineiden opettajat opettavat?
8. Katsomusaineiden opettajien opetuskokemus
- a. Kuinka kauan katsomusaineiden opettajat ovat toimineet opettajina ja kuinka kauan he ovat opettaneet katsomusaineita?
9. Katsomusaineiden opettajien kelpoisuudet
- a. Mikä on katsomusaineita opettavien aineenopettajien ja luokanopettajien koulutustausta?
 - b. Mitä muita opintoja on suoritettu tutkinnon lisäksi?
 - c. Mihin eri katsomusaineisiin liittyviä korkeakouluopintoja on suoritettu?
 - d. Minkä muiden aineiden opintoja katsomusaineiden opettajat ovat opiskelleet?
10. Oppimateriaalit katsomusaineissa
- a. Mitä oppimateriaaleja opettajat käyttävät?
 - b. Ovatko käytössä olevat kirjasarjat ajantasaisia?
 - c. Miten katsomusaineiden kirjasarjojen julkaisuvuodet jakautuvat?
 - d. Ovatko Opetushallituksen tuottamat materiaalit käytössä katsomusaineiden opetuksessa?
11. Opettajien käsitykset katsomusaineiden opetukseen?
- a. Miten katsomusaineiden opetus pitäisi järjestää tulevaisuudessa?
 - b. Miten opettajat suhtautuvat eri katsomuksiin koulun arjessa?
 - c. Miten opettajat suhtautuvat katsomuksien väliseen dialogiin?

4. Tulokset

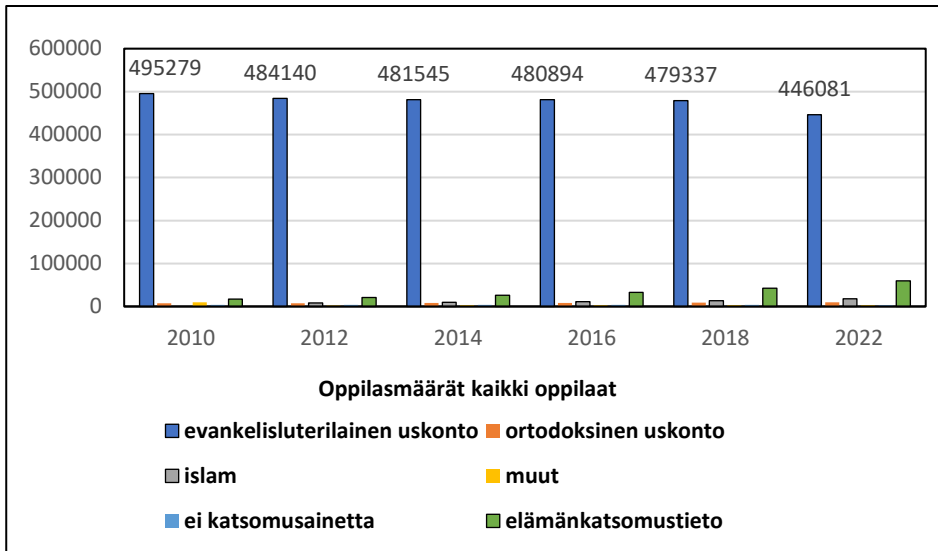
Aineistoa on pääosin jaettu kahteen vertailtaan ryhmään, suuriin kaupunkeihin sekä pieniin kaupunkeihin ja kuntiin. Suuriin kaupunkeihin kuuluu Suomen kymmenen suurinta kaupunkia, jotka ovat Helsinki, Espoo, Tampere, Vantaa, Oulu, Turku, Jyväskylä, Kuopio, Lahti ja Pori. Poria lukuun ottamatta kaikissa suurissa kaupungeissa asukasmäärä on yli 100 000 asukasta.

4.1. Oppilasmäärien muutokset eri katsomusaineissa

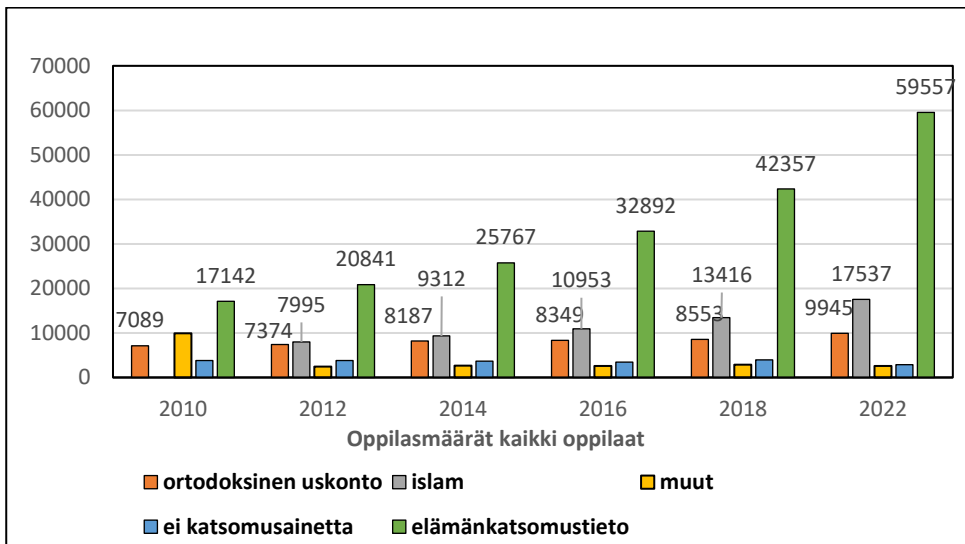
Eri katsomusaineiden kokonaisoppilasmäärät on saatu Opetushallituksen tilastointipalvelu Vipusesta vuosilta 2010–2018. Vuoden 2022 osalta tieto oppilasmääristä on kerätty tiedonkeruun yhteydessä. Suurten kaupunkien osalta ajantasainen tieto kokonaisoppilasmääristä kerättiin opetuksen järjestäjiltä. Pienistä kaupungeista ja kunnista tieto katsomusaineiden oppilasmääristä pyydettiin rehtoreilta.

Tiedonkeruussa saatu tieto kattoi noin 44 prosenttia katsomusaineiden pienten kaupunkien ja kuntien oppilasmäärästä. Suurista kaupungeista saatiin tarkka tieto katsomusaineiden kokonaisoppilasmääristä. Vipusen mukaan perusopetuksen ja perusopetukseen valmistavaan opetukseen yhteisoppilasmäärä lukuvuonna 2022–2023 oli noin 539 000 oppilasta. Pienistä kaupungeista ja kunnista saatujen oppilasmäärien oletettiin edustavan kaikkia Suomen pieniä kuntia ja kaupunkeja kattavasti, joten saadut tulokset skaalattiin vastaamaan kaikkia Suomen pieniä kaupunkeja ja kuntia.

Kuvioista 1 ja 2 nähdään evankelisluterilaisen uskonnon olevan edelleen suurin katsomusaine koko maassa. Kuitenkin elämäkatsomustiedon ja islamin oppilasmäärät ovat kasvaneet tasaisesti. Elämäkatsomustiedon ja islamin jälkeen eniten oppilaita opiskeli ortodoksista uskontoa, jossa oppilasmäärä on vuosien varrella pysynyt varsin tasaisena. Tilastoinnissa on hyvä huomata, että vielä vuonna 2010 islam luokiteltiin tilastoinnissa kategoriaan ”muut”, minkä vuoksi tämä kategoria on ollut vuonna 2010 suurempi kuin seuraavina vuosina.

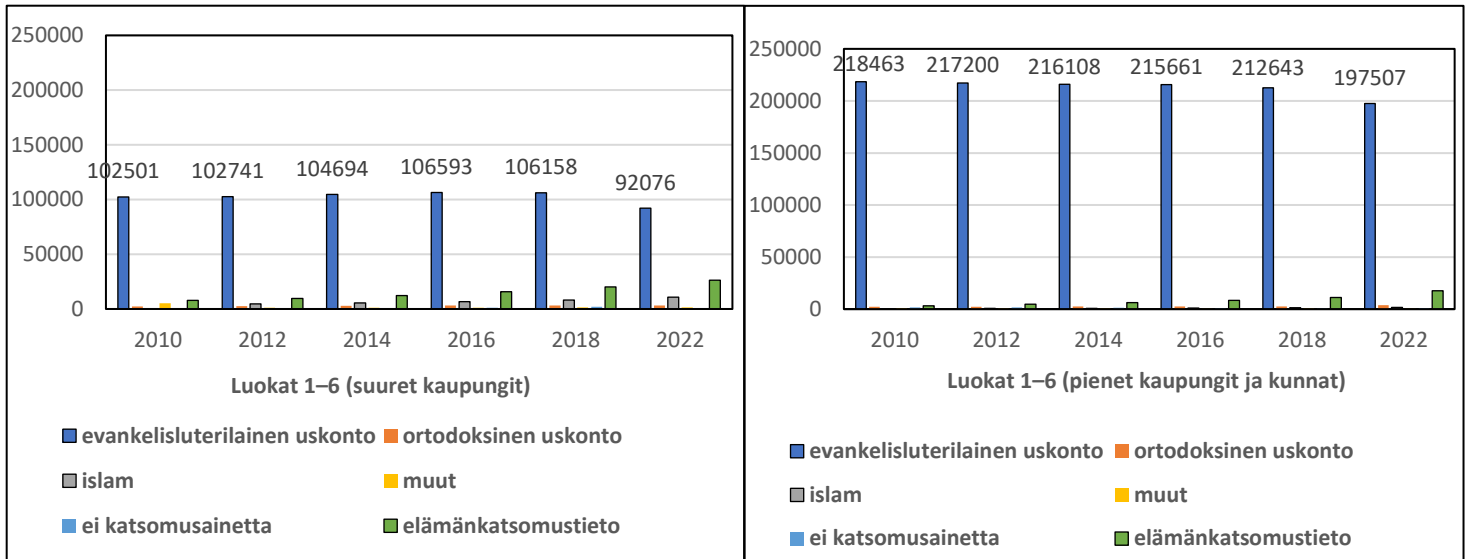

KUVIO 1. Oppilasmäärät katsomusaineissa

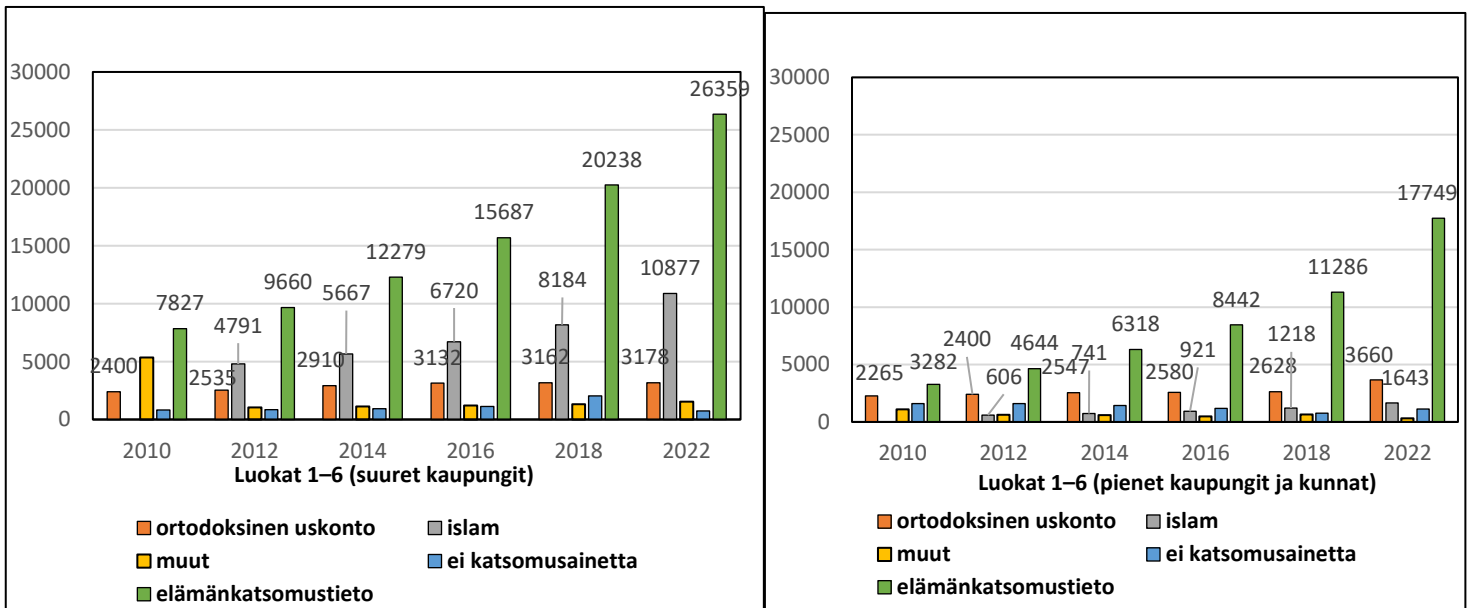

KUVIO 2. Oppilasmäärät eri katsomusaineissa ilman evangelisluterilaista uskontoa

Vuonna 2022 evangelisluterilaista uskontoa opiskelevien oppilaiden määrä vuosiluokilla 1–6 on vähentynyt hieman verrattuna aiempiin vuosiin. Elämäkatsomustietoa ja islamia opiskelevien oppilaiden määrä on puolestaan tasaisesti kasvanut aiempiin vuosiin verrattuna. Huomattavaa on, että islamia opiskelevien määrän lisääntyminen näkyy lähinnä suurissa kaupungeissa (kuvio 4). Pienissä kaupungeissa ja kunnissa islamia opiskelevien määrän lisääntyminen on ollut vähäisempää ja ortodoksinen uskonto on näissä kolmanneksi suurin katsomusaineryhmä.

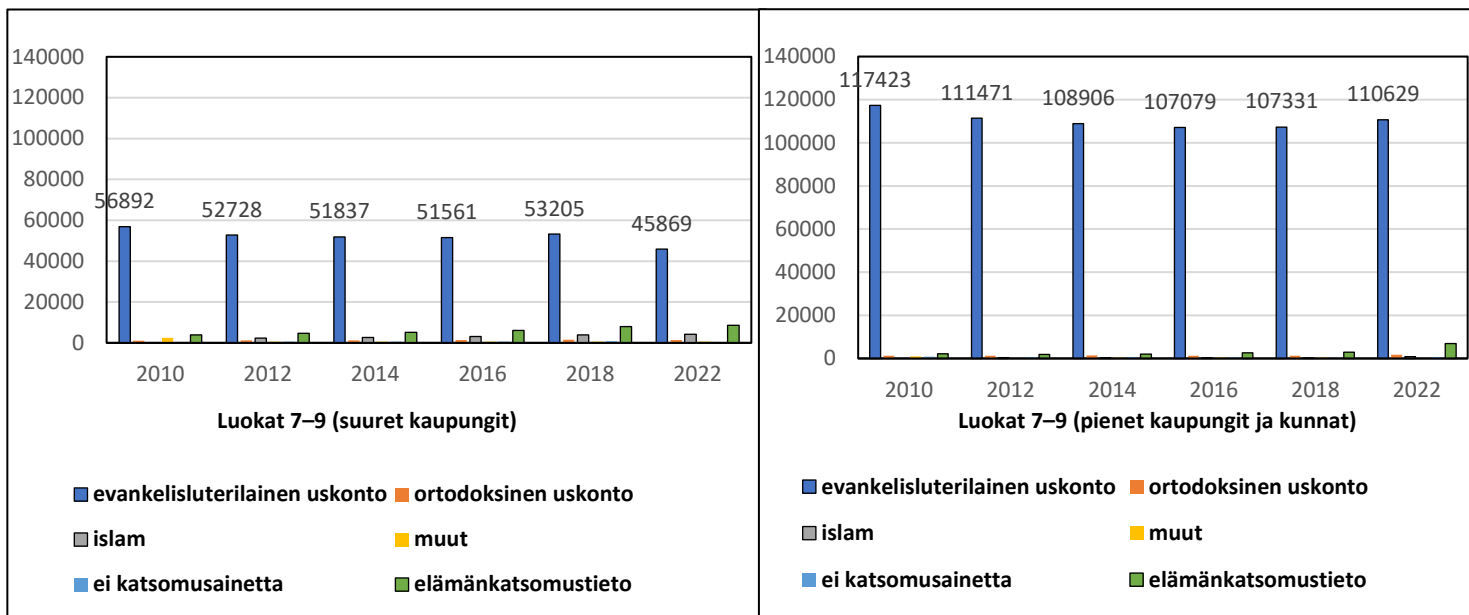

KUVIO 3. Oppilasmäärät katsomusaineissa vuosiluokilla 1–6.

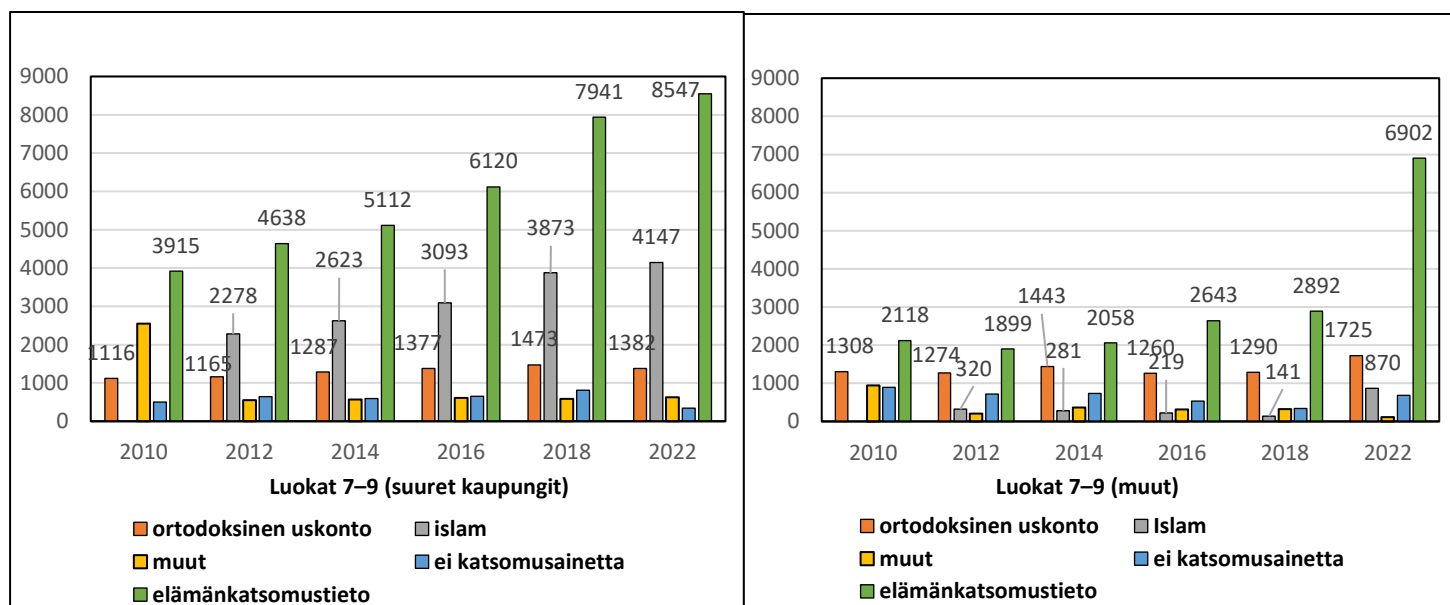

KUVIO 4. Oppilasmäärät katsomusaineissa vuosiluokilla 1–6 ilman evangelisluterilaista uskontoa.

Oppilasmäärien muutos on vuosiluokilla 7–9 samansuuntaista kuin vuosiluokilla 1–6. Kuvioissa 5 ja 6 on esitetty katsomusaineiden oppilasmääriä vuosiluokilla 7–9. Evangelisluterilainen uskonto on selvästi suurin yksittäinen katsomusaine, mutta suurissa kaupungeissa islamin ja elämäkatsomustiedon oppilasmäärät ovat olleet tasaisesti nousussa. Ortodoksinen uskonnon oppilasmäärä on ollut suhteellisen tasainen koko viimeisen vuosikymmenen. Kuvioista voidaan tulkita, että ainakin elämäkatsomustiedon oppilasmäärän osalta pienet kaupungit ja kunnat tulevat suurien kaupunkien jalanjäljissä ja onkin oletettavaa, että pienissä kaupungeissa ja kunnissa elämäkatsomustiedon ja myös islamin oppilasmäärät tulevat lähivuosina kasvamaan. Opetuksen järjestäjien on otettava tämä huomioon omaa opetusta katsomusaineiden opetusta suunniteltaessa. Samaan aikaan evangelisluterilaisen uskonnon oppilasmäärät ovat vähentyneet tasaisesti.

KUVIO 5. Oppilasmäärät katsomusaineissa vuosiluokilla 7-9.

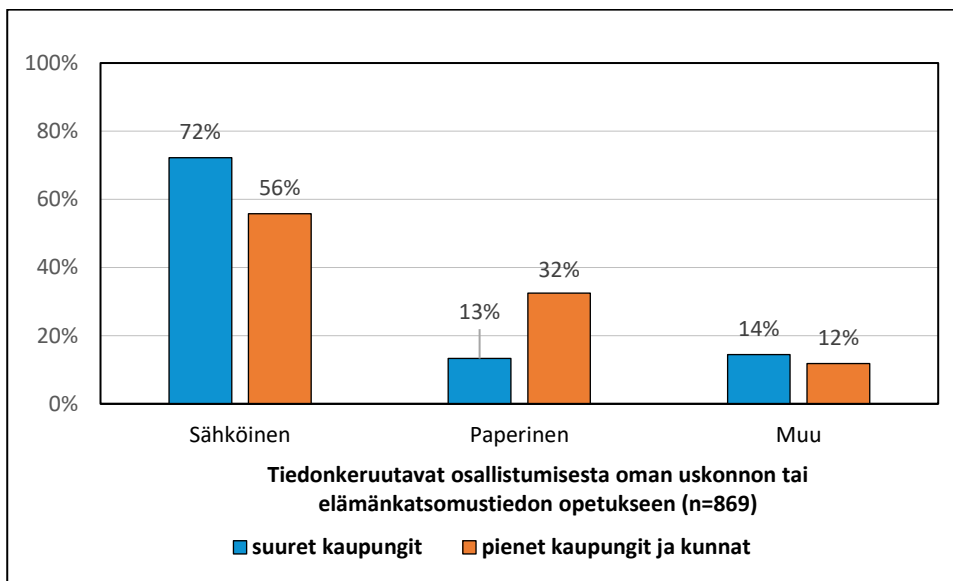
KUVIO 6. Oppilasmäärät katsomusaineissa vuosiluokilla 7-9 ilman evangelisluterilaista uskontoa.

4.2. Rehtorikyselyn tuloksia

Rehtorikyselyllä kerättiin koulutasolla tietoa katsomusaineiden opetuksesta. Suurissa kaupungeissa kysely oli lyhyempi, sillä rehtoreiden ei tarvinnut raportoida tietoa oppilasmääristä. Nämä tiedot saatiin suoraan opetuksen järjestäjiltä.

4.2.1. Oppilaslomakkeet

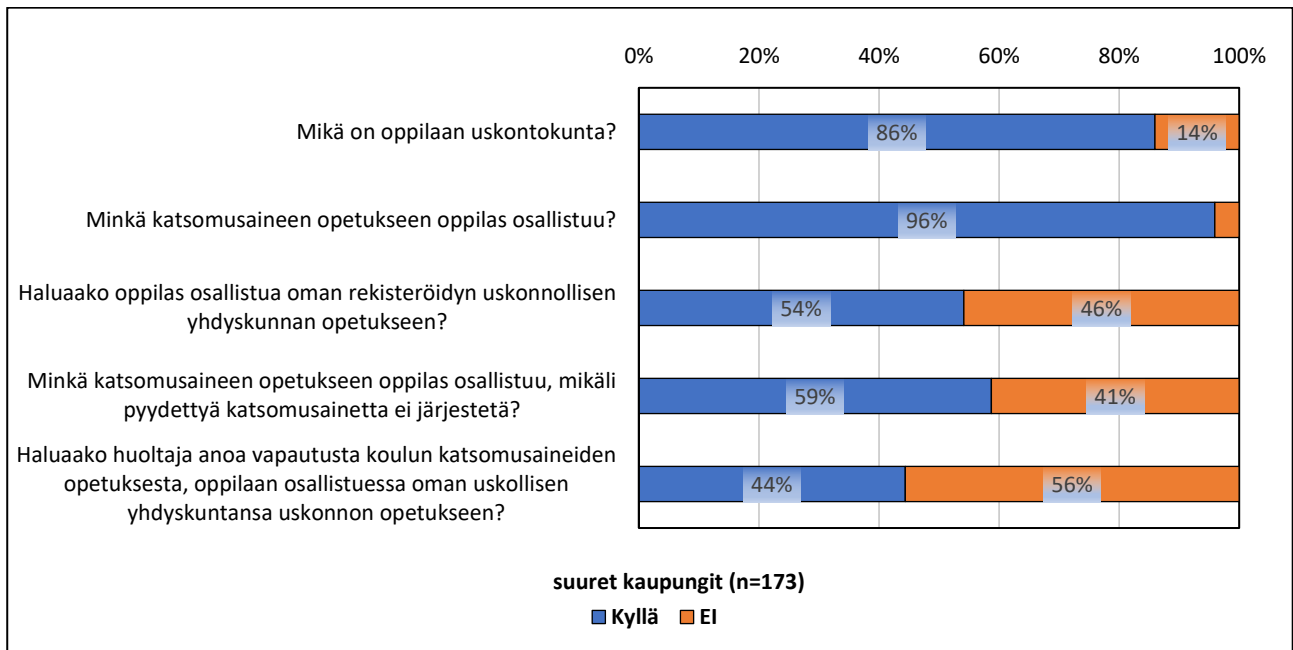
Ensimmäinen osio rehtorikyselystä käsitteli koulunkohtaisia oppilaslomakkeita, joilla kerättiin tietoa oppilaiden katsomuksesta oppilaaksioton yhteydessä. Kuviosta 7 nähdään, että suurin osa kouluista kerää sähköisellä lomakkeella tiedot huoltajilta oppilaan osallistumisesta katsomusaineiden opetukseen. Osittain käytetään edelleen paperisia lomakkeita, mutta paperisilla lomakkeilla kerätään tietoa selvästi harvemmin kuin sähköisillä. Muita tiedonkeruutapoja olivat huoltajien haastattelut, puhelinsoitot tai muiden tiedonkeruiden ohessa viestin lähettäminen huoltajille, että huoltajat voivat olla tarvittaessa yhteydessä kouluun. Joissakin tapauksissa kunnan muut hallintopalvelut hoitivat asian koulun puolesta

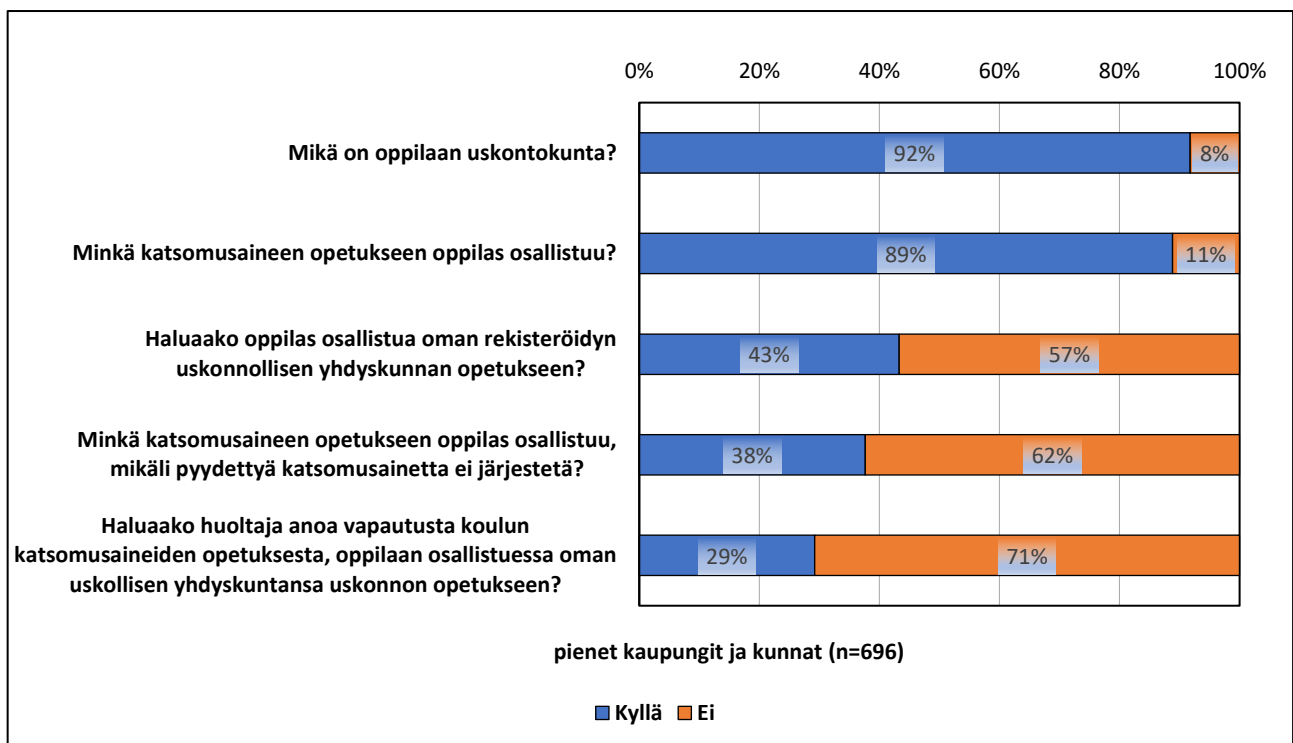
KUVIO 7. Oppilaiden osallistumista koskevat katsomusaineiden tiedonkeruumenetelmät kouluissa

Kouluilla oli hyvin erilaiset sisällöt oppilaslomakkeissa. Kuten kuvioissa 8 ja 9 näkyy, niin suurimmassa osassa kouluista kysyttiin oppilaan omaa uskontokuntaa sekä tietoa siitä, minkä katsomusaineen opetukseen oppilas osallistuu. Kuitenkaan huoltajilta ei juurikaan kysytty haluaako oppilas osallistua oman uskonnollisen yhdyskunnan opetukseen ja minkä katsomusaineen opetukseen hän aikoo osallistua, jos pyydettyä katsomusainetta ei järjestetä. Juurikaan ei kysytty, onko huoltajalla halua anoa vapautusta koulun katsomusaineen opetuksesta, mikäli oppilas osallistuu uskonnon opetukseen omissa uskonnollisissa yhdyskunnassa. Nämä kolme viimeistä kysymystä koskivat lähinnä vähemmistöuskontojen oppilaita. Huoltajilla ei ole siis välttämättä tietoa, miten katsomusaineopetus järjestetään Suomessa. Heidän huollettavillaan on mahdollisesti oikeus osallistua oman katsomusaineen opetukseen, jos kunnassa järjestämisvelvoite täyttyy. Tällaisissa tapauksissa on hyvin mahdollista, että oppilas sijoitetaan

enemmistön uskonnon tai elämäkatsomustiedon oppitunneille, koska hänellä tai hänen huoltajillaan ei ole tietoa omista oikeuksistaan.

KUVIO 8. Katsomusaineopetuksen oppilaslomakkeen sisältö suurissa kaupungeissa

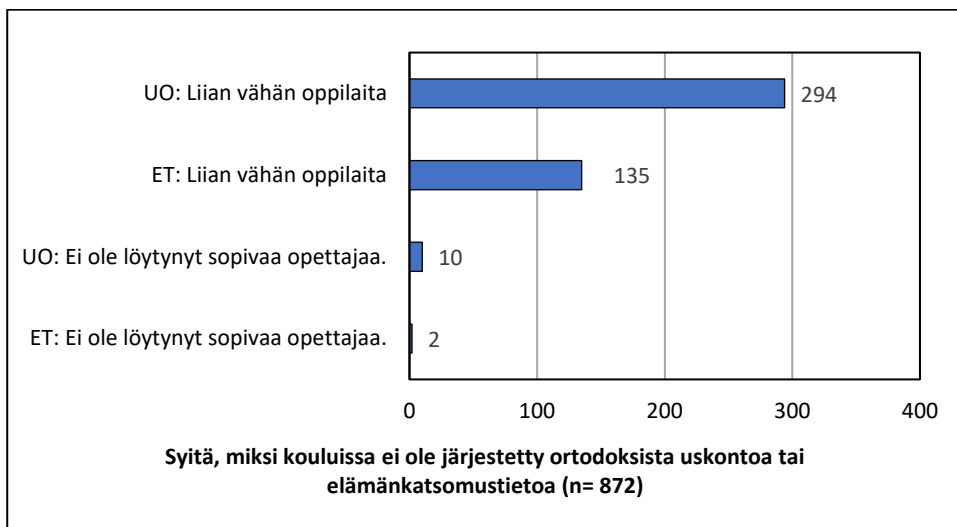

KUVIO 9. Katsomusaineopetuksen oppilaslomakkeen sisältö pienissä kaupungeissa ja kunnissa

4.2.2. Opetuksen järjestäminen

Katsomusaineista evankelisluterilaista uskontoa järjestetään käytännössä kaikissa kouluissa.

Ortodoksisen uskonnon opetukseen ei tarvita erikseen huoltajan pyyntöä, mutta oppilaiden vähäisyyden vuoksi 34 prosentissa kouluista (n=872) ei ortodoksista uskontoa järjestetä (kuvio 10). Kouluja, joissa elämäkatsomustietoa ei järjestetä, on määrällisesti huomattavasti vähemmän. Tämä johtuu siitä, että lukumääräisesti elämäkatsomustiedon oppilaita on enemmän ja koulujen järjestämisvelvoite täyttyy.

KUVIO 10. Syitä miksi ortodoksisen uskontoa ja elämäkatsomustietoa ei ole järjestetty kouluissa

Kouluilta kysyttiin myös tässä yhteydessä, mitä muita uskonnon oppimääriä huoltajat ovat kuluvalle lukuvuodelle pyytäneet ja miksi niitä ei ole järjestetty. Kaikkiaan tähän tuli vain 15 vastausta, joista kymmenen liittyi huoltajien pyyntöön islamin opetuksesta. Lähestulkoon kaikissa syynä oli se, että järjestämisvelvoite ei täyttynyt. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kunnassa on ollut vähemmän kuin kolme oppilasta, joille on pyydetty kyseisen katsomusaineen opetusta.

4.2.3. Oppilaat, jotka eivät ole koulujen katsomusaineiden opetuksessa

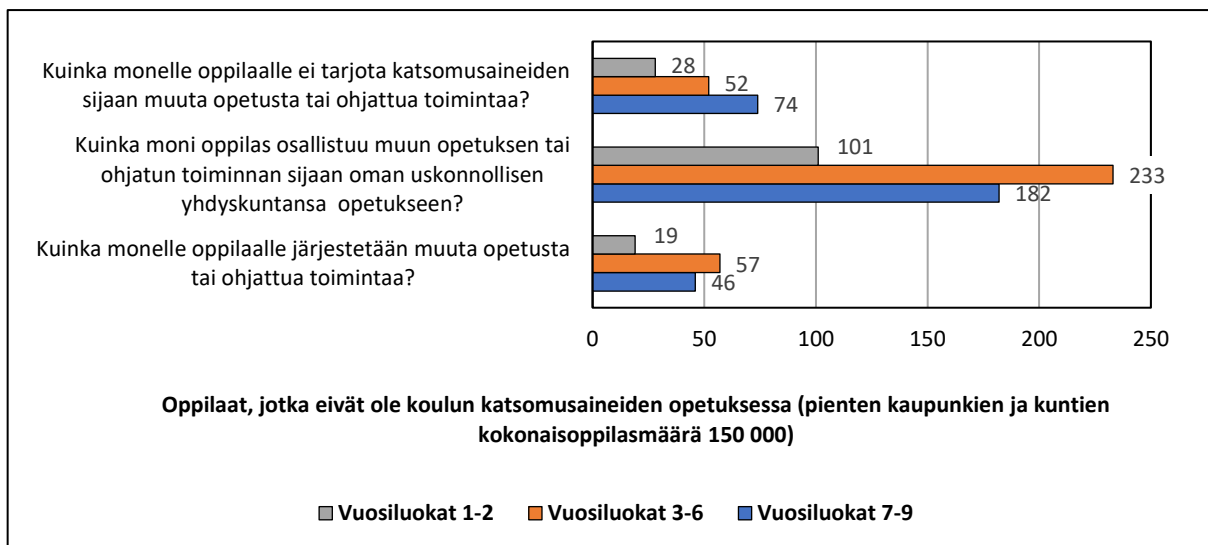
Osa oppilaista ei katsomuksellisista syistä osallistu koulujen katsomusaineiden opetukseen lainkaan. Kuvioissa 11 ja 12 on kuvattu tilannetta kyselyn perusteella sekä suurissa kaupungeissa että pienissä kaupungeissa ja kunnissa.

Yleisesti voidaan kyselyn perusteella arvioida, että niiden oppilaiden määrä, jotka eivät osallistu katsomusaineiden opetukseen on hyvin vähäinen. Suurissa kaupungeissa noin 0,3 % oppilaista ei osallistu koulujen katsomusaineiden opetukseen Tämä vastaa noin 500 oppilasta.

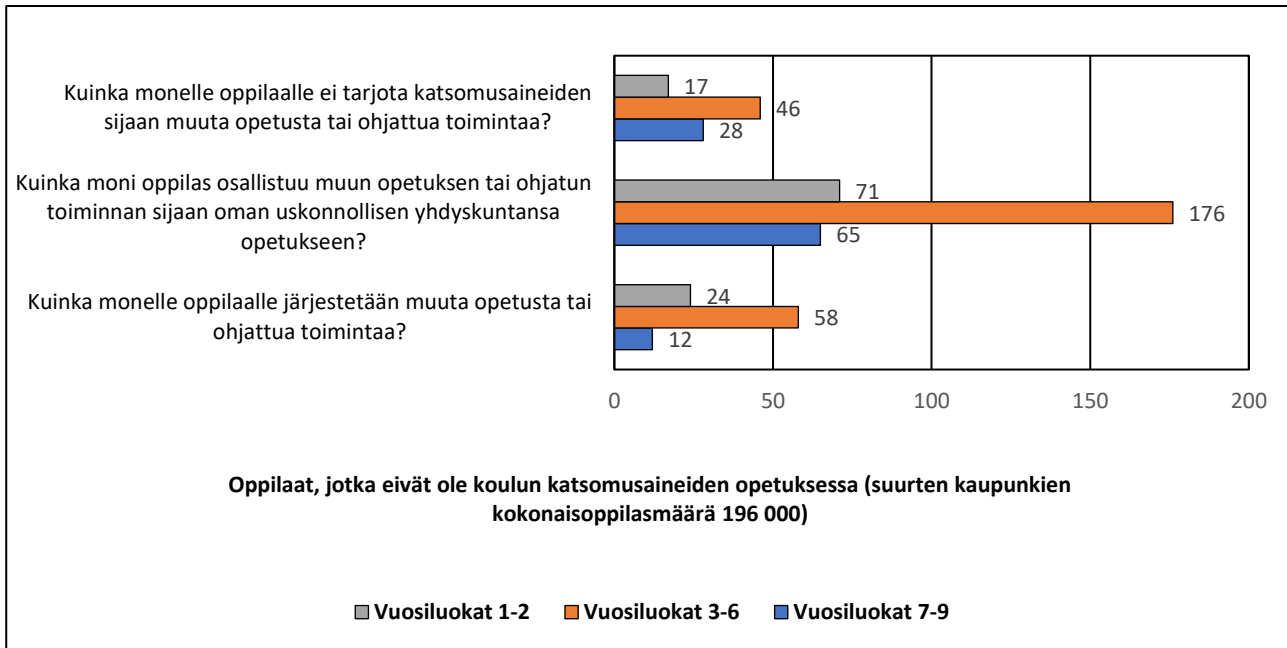
Kyselyyn vastanneiden pienten kaupunkien ja kuntien oppilasmäärä oli noin 150 000. Todellinen määrä Opetushallituksen tilastopalvelu Vipusen mukaan on noin 2,3-kertainen tähän verrattuna. Kyselyn vastanneiden pientien kaupunkien ja kuntien koulujen katsomusaineiden opetukseen osallistumattomien oppilaiden määrä oli 792 oppilasta. Tämä vastaisi arviona kaikkiaan noin 1800 oppilasta kaikissa Suomen pienissä kaupungeissa ja kunnissa, joka arviona olisi noin 0,5 % kokonaisoppilasmäärästä.

Kokonaisarviona voidaan kansallisesti koulun katsomusaineisiin osallistumattomien oppilaiden määräksi arvioida noin 2300 oppilasta. Tämä vastaisi prosentuaalisesti 0,4 % oppilasmäärästä perusopetuksessa.

Ryhmään, jolle ei tarjota koulun katsomusaineiden opetusta, kuului myös vaikeasti vammaisia oppilaita. Heistä useille tarjottiin muuta opetusta. Kuten kuvioissa 11 ja 12 nähdään, niin suurin ryhmä, joille ei järjestetty koulun katsomusaineiden opetusta, on oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen osallistuvien oppilaiden ryhmä. Näistä oppilaista kysyttiin tarkennuksena, minkä yhdyskunnan antamaan opetukseen oppilaat osallistuvat. Vastauksista (n=20) 65 prosentissa kerrottiin oppilaiden olevan Jehovan todistajia ja 15 prosentissa kyseessä oli islamilaisen yhdyskunnan antamaan opetukseen osallistuminen. Muita uskonnollisia yhdyskuntia, joiden antamaan opetukseen osallistuttiin, olivat Herran kansa ja Katolinen kirkko.

KUVIO 11. Pienten kaupunkien ja kuntien oppilaat, jotka eivät osallistu koulun katsomusaineiden opetukseen

KUVIO 12. Suurten kaupunkien oppilaat, jotka eivät osallistu, koulun katsomusaineiden opetukseen

4.2.4. Katsomusaineiden opetuksen erityisjärjestelyitä

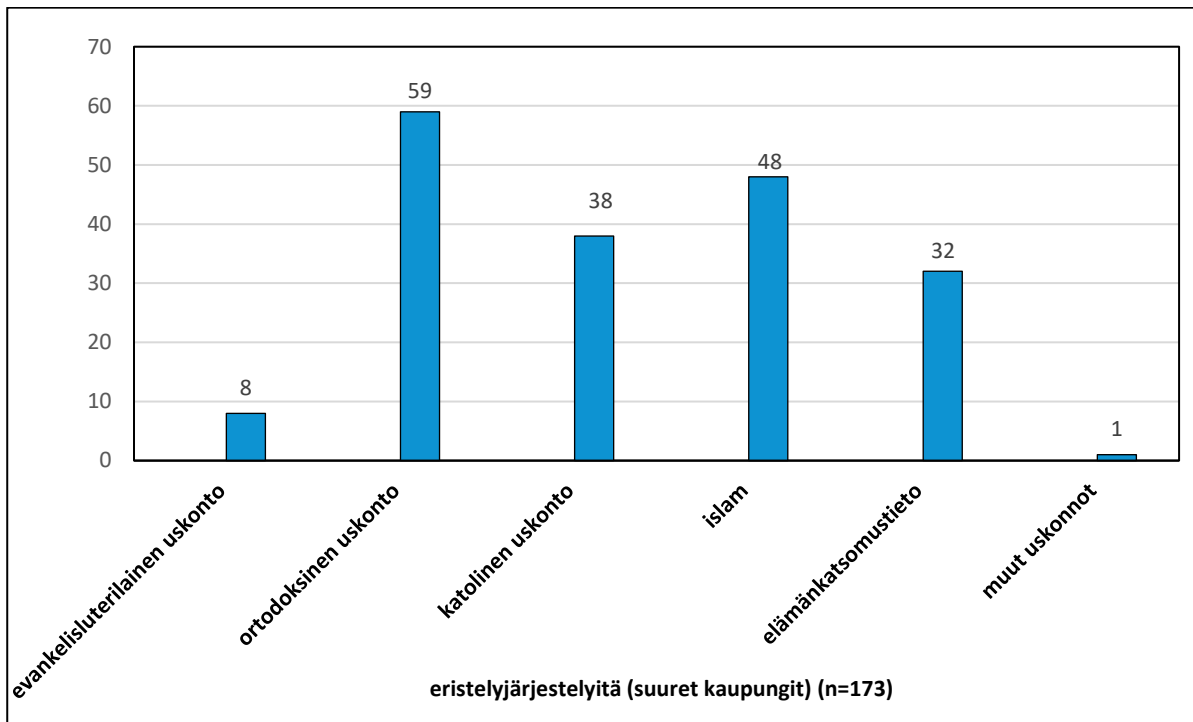
Kouluissa joudutaan usein eri katsomusaineiden opetuksen järjestämiseksi tekemään erityisjärjestelyjä. Tällaisia ovat muun muassa lukujärjestystekniset sekä yhdysluokka- tai yhteisluokkajärjestelyt. Katsomusaineista pienten kuntien ja kaupunkien koulut joutuvat useimmiten tekemään erityisjärjestelyjä elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseksi. Sen sijaan suurissa kaupungeissa elämäkatsomustiedon takia ei jouduta tekemään erityisjärjestelyjä yhtä usein suhteessa pieniin kaupunkeihin ja kuntiin. Oletettavasti tämä johtuu siitä, että elämäkatsomustiedossa oppilaiden lukumäärä on niin suuri, että elämäkatsomustiedon opetuksen sijoittaminen lukujärjestykseen ei aiheuta erityisiä ongelmia.

Ortodoksisen uskonnon oppilasmäärä on suhteellisen pieni sekä suurissa kaupungeissa että pienissä kunnissa ja kaupungeissa. Kuvioissa 13 ja 14 nähdään, että molemmissa tapauksissa ortodoksien uskonnon opetuksen järjestämiseksi kouluissa joudutaan tekemään suhteellisen paljon erityisjärjestelyjä.

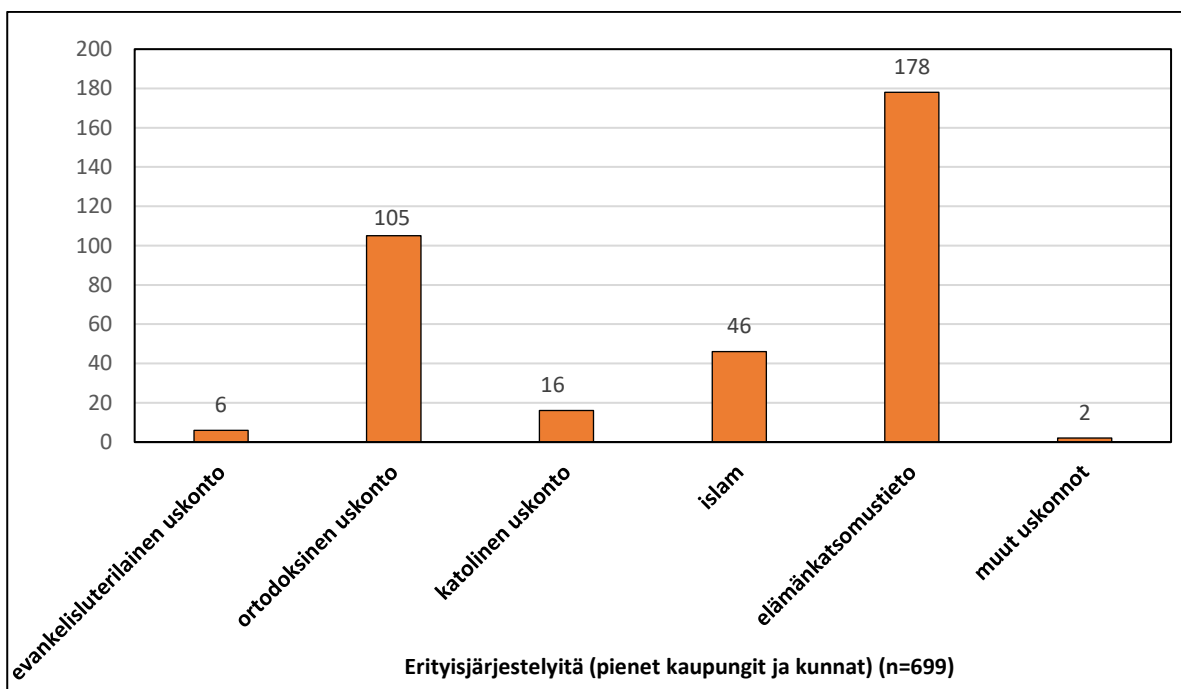
Islamin oppilasmäärät ovat kasvaneet huomattavasti suurissa kaupungeissa, kuten kuviossa 6 huomattiin jo aiemmin. Muutos on tapahtunut aivan viime vuosina. Oletettavasti islamin oppilasmäärä ei ole monissa kouluissa riittävän suuri kuten elämäkatsomustiedossa, joten monet koulut joutuvat tekemään suhteellisen paljon erityisjärjestelyjä islamin opetuksen järjestämiseksi. Tämä näkyy kuvioissa 13 ja 14 selkeästi, sillä sekä suurissa kaupungeissa että pienissä kaupungeissa ja kunnissa islamin opetuksen takia tehdään huomattavan paljon erityisjärjestelyjä. Islamin oppilasmäärien kasvaessa on oletettavaa, että varsinkin suurissa kaupungeissa erityisjärjestelyjen määrä vähenee ja suuntaus on sama kuin elämäkatsomustiedon opetuksessa, jossa oppilasmäärän kasvaessa opetuksen järjestäminen helpottuu.

Yleisesti ottaen vähemmistöuskontojen oppilasmäärät ovat vähäisiä. Erityisjärjestelyjä vähemmistöuskonnoissa tehdään suurissa kaupungeissa enemmän kuin pienissä kaupungeissa ja kunnissa. On oletettavaa, että katsomusaineiden järjestämisvelvoite täyttyy suurissa kaupungeissa helpommin kuin

pienissä kunnissa ja suuret kaupungit ovat tottuneempia vastaamaan vähemmistöuskontojen tarpeisiin kuin pienet kunnat ja kaupungit.

KUVIO 13. Erityisjärjestelyjä eri katsomusaineiden opetuksen järjestämisessä suurissa kaupungeissa

KUVIO 14. Erityisjärjestelyjä eri katsomusaineiden opetuksen järjestämisessä pienissä kaupungeissa ja kunnissa

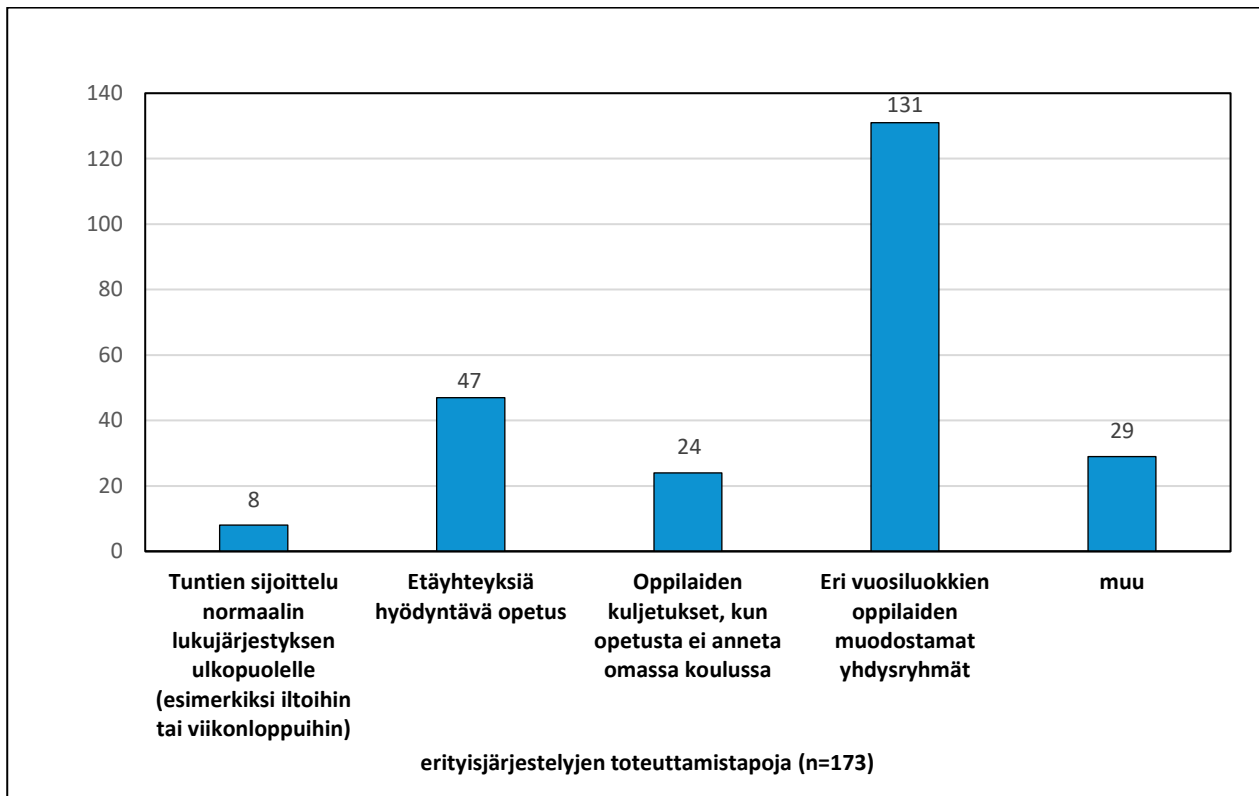
Kuvioiden 15 ja 16 perusteella voidaan sanoa, että erityisjärjestelyistä eri vuosiluokkien yhdysryhmät ovat yleisin erityisjärjestely, jota kouluissa käytetään. Tämä onkin loogista, sillä esimerkiksi vuosiluokkien 1–2 oppilaat tai vuosiluokkien 3–6 oppilaat voidaan helposti sijoittaa yhteiseen ryhmään. Lukujärjestysteknisesti

tämä tuo haasteita kouluille, sillä tämä sitoo usean luokkatason lukujärjestykset yhden aineen takia. Yleensä yhdysryhmien oppitunnit ovatkin koulupäivän alku- tai loppupäässä.

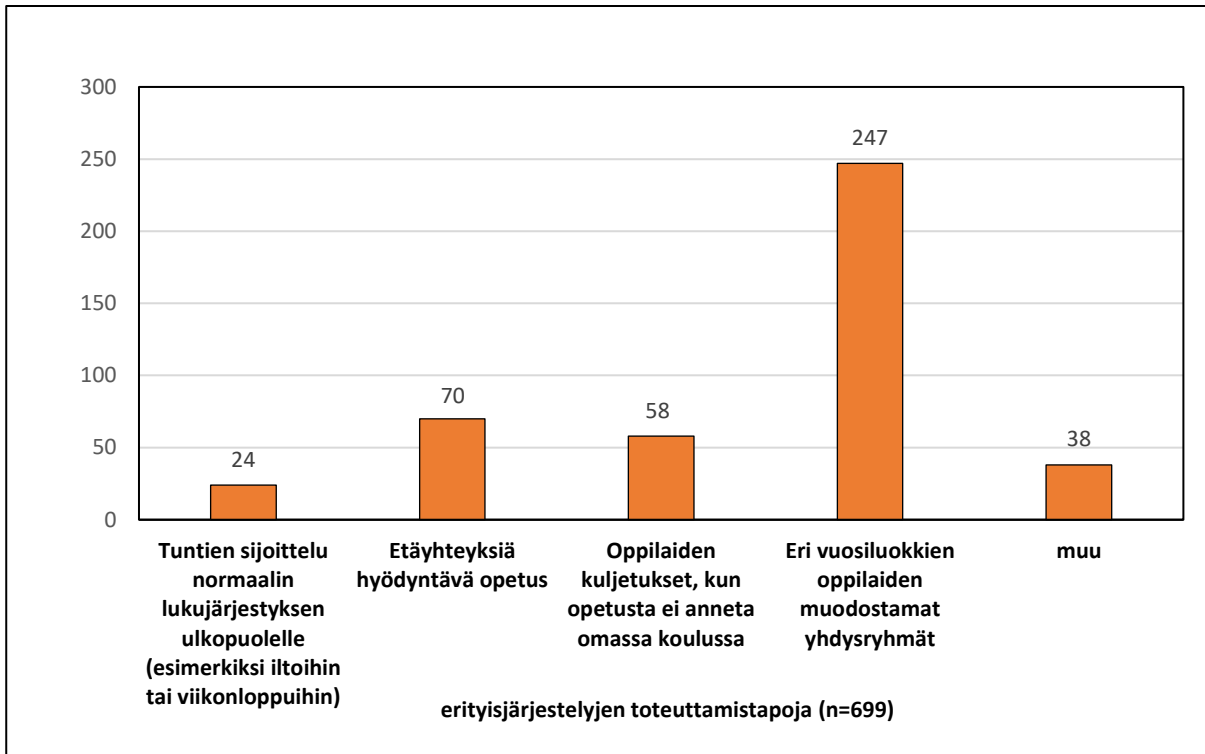
Toinen usein käytetty tapa on etäyhteyksin toteutettu opetus. Perusopetuslaki (HE 93/2021) ei kuitenkaan mahdollista opetuksen järjestämistä etäopetuksena, jossa oppilas valitsee itse opiskelun ajan ja paikan. Lähiopetuksessa voidaan kuitenkin hyödyntää etäyhteyksiä. Perusopetuslain asettamien rajoitusten takia etäyhteyksiä voidaan käyttää kouluissa siten, että oppilas opiskelee valvottuna koulun tiloissa. Tämä rajoittaa etäyhteyksien käyttöä opetuksessa. Etäyhteyksin järjestetty opetus on kuitenkin varsin usein käytetty menetelmä ja tällä on varmasti arvoa vähemmistöuskontojen opetuksen järjestämisessä.

Kolmas usein käytetty tapa on oppilaiden kuljetukset, joissa samaa katsomusainetta opiskelevat kuljetaan kaupungin sisällä samaan kouluun katsomusaineiden opetustuntien ajaksi. Tämä helposti tekee koulupäivistä oppilaille pitkiä ja raskaita ja aiheuttaa toisaalta lisäkuluja opetuksen järjestäjälle.

Muista järjestelyistä nousi lähes poikkeuksetta esiin samanaikaisopetus eri katsomusaineiden välillä. Rehtorit käyttivät tästä nimitystä rinnakkaisopetus tai samanaikaisopetus. Tällöin katsomusaineen opettaja opettaa useampaa katsomusainetta samanaikaisesti ja ryhmässä on useamman katsomusaineen oppilaita.

KUVIO 15. Erityisjärjestelyjen toteuttamistapoja suurissa kaupungeissa

KUVIO 16. Erityisjärjestelyjen toteuttamistavat pienissä kaupungeissa ja kunnissa

4.2.5. Katsomusaineiden opetus yhteisissä ryhmissä

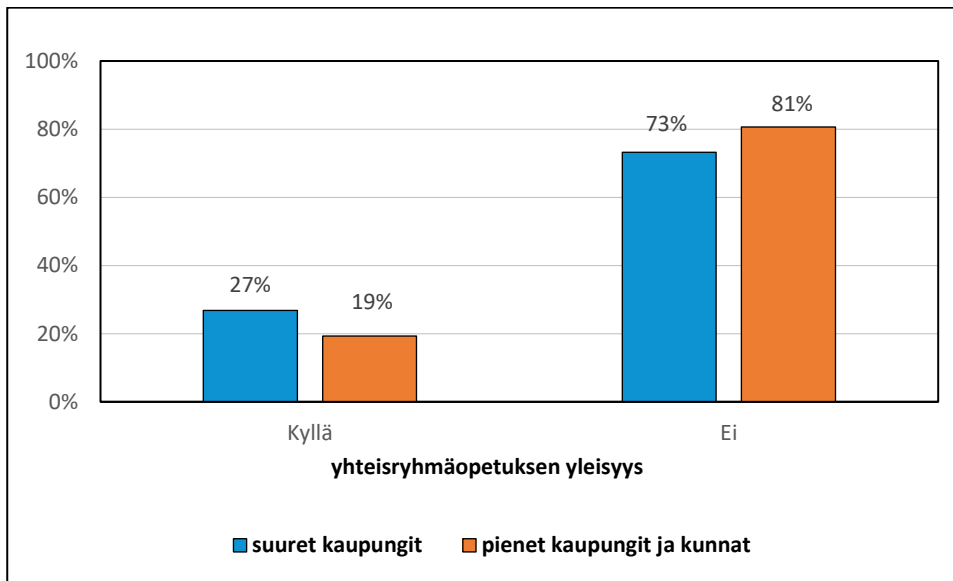
Moni rehtori vastasi jo edellisessä kohdassa yhdeksi katsomusaineiden opetuksen järjestämisen erityisjärjestelyksi opetuksen yhteisissä ryhmissä. Tästä oli kuitenkin kyselyssä myös erikseen kysymys, jossa kysyttiin, toteutetaanko katsomusaineiden opetusta yhteisryhmissä.

Tällä tarkoitetaan, että samassa opetusryhmässä on eri katsomusaineiden oppilaita ja heitä opetetaan yhdessä tai oppilaille annetaan eri katsomusaineiden opetussuunnitelmien mukaisesti tehtäviä ja opettaja eriyttää opetuksen eri oppilaiden katsomusaineiden mukaisesti.

Kuviossa 17 on esitetty vastauksien jakauma sekä suurissa kaupungeissa että pienissä kaupungeissa ja kunnissa. Rehtorien mukaan suurissa kaupungeissa joka neljännessä ja pienissä kaupungeissa ja kunnissa joka viidennessä olisi yhteisryhmäopetusta. Tämä luku voi tuntua melko suurelta. Nykyinen opetussuunnitelmassa ei katsomusaineiden opetusta ole laadittu ajatuksella, että opetusta annetaan yhteisissä ryhmissä. Vastauksissa nousee esille eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma, jota toteutetaan 18 eri kunnassa eteläpohjanmaalla. Eteläpohjalaisen perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan (Eteläpohjalainen opetussuunnitelma, s. 254) alakoulussa jokaisella luokkatasolla on yhteisiä osioita, koko 7. luokka opetetaan yhteisessä ryhmässä ja osa 9. luokan sisällöistä on yhteisiä. Suuri osa kouluista, jotka ovat vastanneet järjestävänsä opetuksen yhteisesti, noudattavat eteläpohjalaista opetussuunnitelmaa.

Suurista kaupungeista puolestaan Turussa vastattiin, että sekä viidennellä luokalla sekä seitsemännellä luokalla on yhteistä opetusta kaupungin oman opetussuunnitelman mukaisesti.

Avovastauksissa tuotiin esille, että monissa paikoissa juuri pienten oppilasmäärien takia on ollut helpompaa järjestää opetus yhteisryhmäopetuksena, jolloin joko elämäkatsomustiedon tai vähemmistöuskontojen oppilaat ovat tehneet soveltuvin osin samoja tehtäviä kuin muutkin ja muilta osin opettaja on eriyttänyt opetuksen tarpeen mukaan.

KUVIO 17. Katsomusaineiden opetus yhteisryhmissä

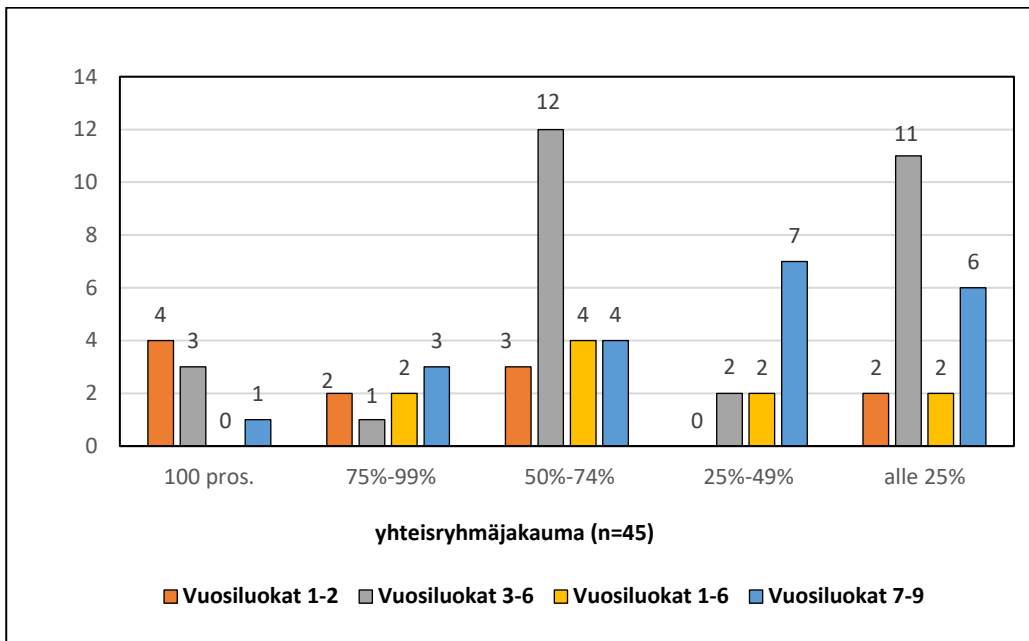
Kuvioissa 18 ja 19 nähdään rehtoreiden arviot, kuinka suuri osa katsomusaineiden opetuksesta järjestetään yhteisryhmäopetuksena. Pienissä kouluissa vähemmistöuskontojen ja elämäkatsomustiedon oppilaita on vain muutamia ja avovastauksissa tuli esille, että näissä oppilaat on pääasiassa sijoitettu kokonaan evankelisluterilaisen uskonnon opetusryhmiin.

Turun opetusjärjestely, jossa opetetaan katsomusaineita yhteisissä ryhmissä sekä viidennellä että seitsemännellä luokalla ja eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma näkyy kuvien 18 ja 19 tuloksissa. Suuri osa vastaajista tuli juuri näiltä alueilta.

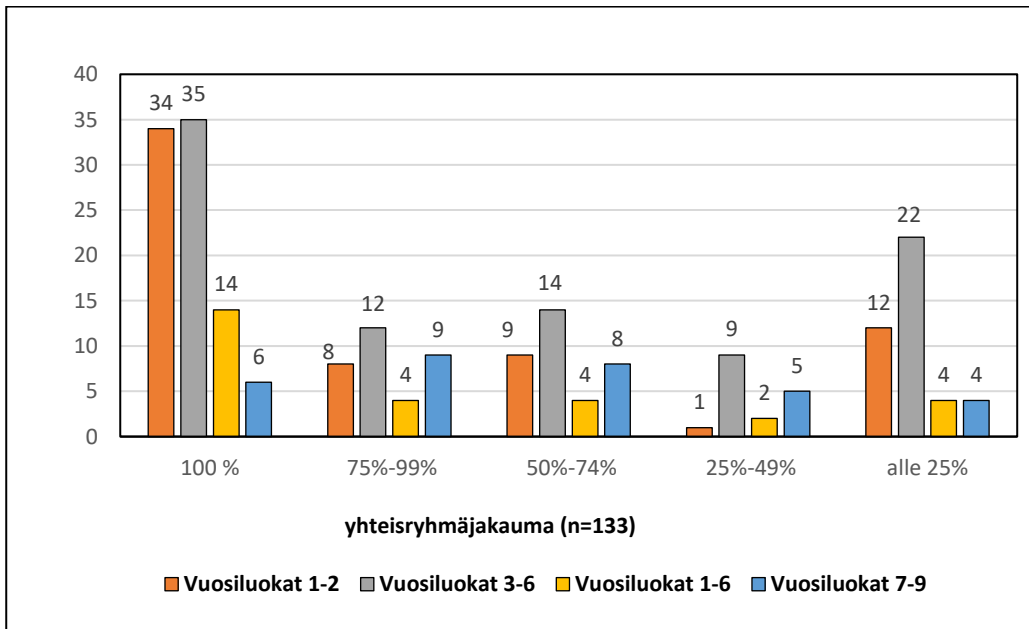
Pieni osa vastaajista oli selvästi sekoittanut yhdysryhmä- ja yhteisryhmäopetuksen. Tämän takia on mahdollista, että yhteisryhmäopetusta ei järjestetä aivan niin suuressa osassa kouluja, kuin mitä tulokset näyttävät. Kuitenkin avovastausten perusteella voidaan olettaa, että kouluissa yhteisryhmä järjestetään hyvin yleisesti.

Yhteisryhmäopetus on selvästi painottanut alakouluun. Tämä on oletuksen mukaista, sillä luokanopettajat yleensä hoitavat katsomusaineiden opetuksen. Käytännönjärjestelyjen kannalta esimerkiksi

evangelisluterilaisen ja elämäkatsomustiedon opettaminen yhteisessä ryhmässä on helpompaa verrattuna siihen, että eri katsomusaineille muodostetaan omia ryhmiä.

KUVIO 18. Opetuksen määrä yhteisryhmissä suurissa kaupungeissa

KUVIO 19. Opetuksen määrä yhteisryhmissä pienissä kaupungeissa ja kunnissa

4.2.6.

Opettajien kelpoisuus katsomusaineissa

Rehtoreilta kysyttiin, onko heidän kouluissaan eri katsomusaineisiin muodollisesti kelpoisia opettajia. Tätä lukua verrattiin siihen, kuinka monessa koulussa kyseistä katsomusainetta opetettiin. Tavoitteena oli saada hyvä arvio, kuinka suuressa osassa kouluista on kelpoinen opettaja eri katsomusaineissa.

Opettajakelpoisuus määritellään (Perusopetuslaki §21a) kelpoisuusasetuksessa. Tuloksia tulkittaessa on hyvä huomata haaste katsomusaineiden opettajien kelpoisuudessa.

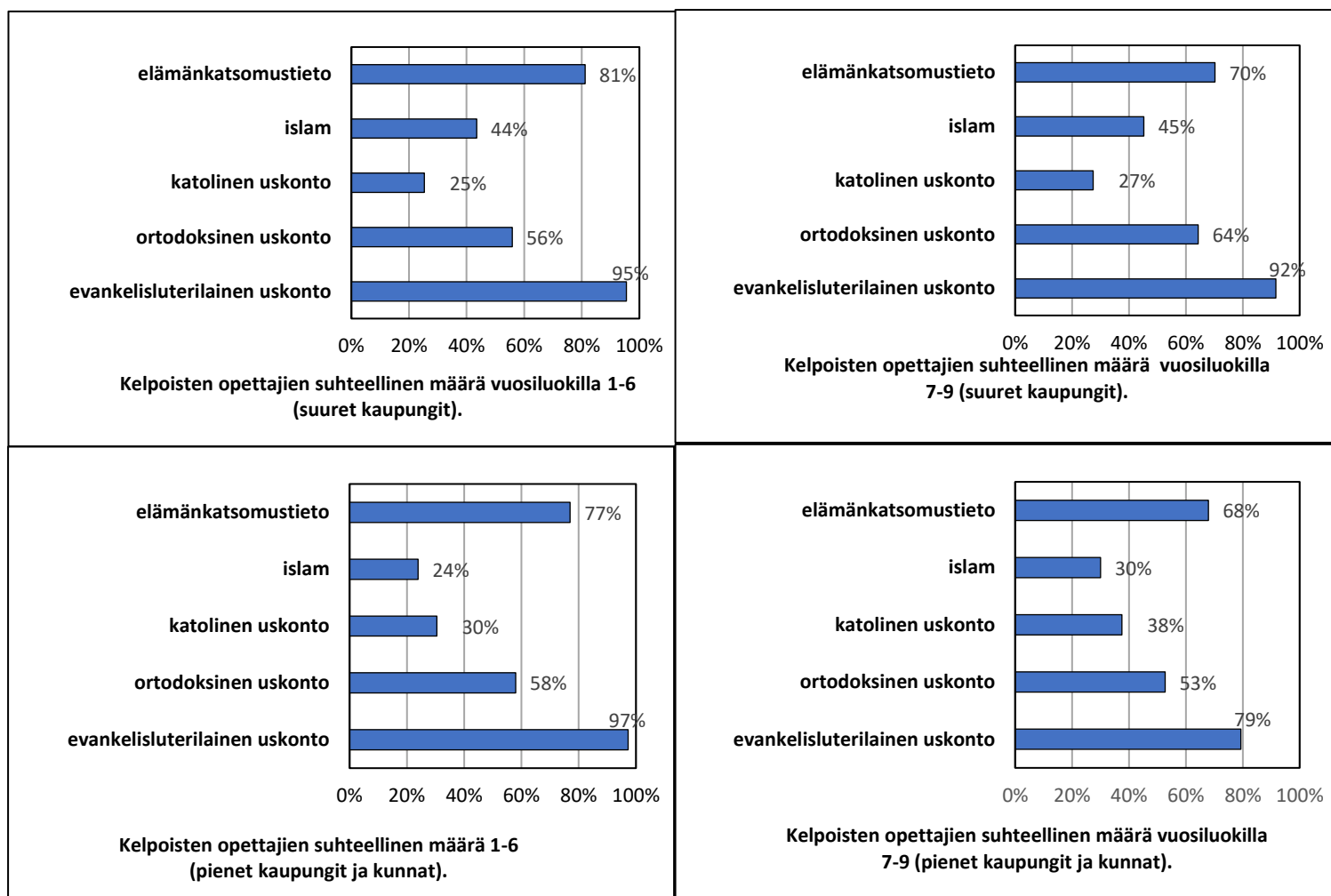
Luokanopetuksena annettavaa evankelisluterilaisen tai ortodoksisen uskonnon opetusta antavalta henkilöltä edellytetään sen lisäksi, mitä tässä asetuksessa muutoin säädetään luokanopettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta, että asianomaisen uskonnon opinnot ovat sisältyneet hänen suorittamiinsa peruskoulussa opetettavien aineiden tai aihekokonaisuuksien monialaisiin opintoihin tai luokanopettajan kelpoisuuden tuottaneisiin aikaisempiin opintoihin taikka että hän on suorittanut muut yliopiston tutkintovaatimusten mukaiset, vähintään vastaavan laajuiset asianomaisen uskonnon opinnot.

Perusopetuksessa ja lukiossa aineenopetuksena annettavaa evankelisluterilaisen tai ortodoksisen uskonnon opetusta antavalta henkilöltä edellytetään sen lisäksi, mitä tässä asetuksessa muutoin säädetään aineenopettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta, että hän on suorittanut aineenopettajan koulutukseen kuuluvat opetettavan aineen opinnot tai yliopiston antaman todistuksen mukaan niitä vastaavat opinnot taikka aikaisempien kelpoisuusvaatimusten mukaan aineenhallinnan tuottaneet opinnot asianomaisen uskonnon opettamista koskevien vaatimusten mukaan.

Muuta uskontoa perusopetuksessa tai lukiossa opettavalta henkilöltä edellytetään, sen lisäksi, mitä tässä asetuksessa muutoin säädetään opettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta, asianomaisessa uskonnossa suoritut korkeakouluopinnot tai muulla tavoin hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus.

Huomioitavaa onkin, että nimenomaan vähemmistöuskonnoissa kohta ”muulla tavoin hankitut riittävät tiedot” voi aiheuttaa tulkintaa.

Kuviossa 20 on esitetty kelpoisten opettajien suhteelliset määrät. Kuten kuviosta nähdään, evankelisluterilaisen uskonnon kelpoisten opettajien määrä oli aineistossa erittäin suuri. Samoin elämäkatsomustiedon muodollisesti kelpoisten opettajien osuus oli erittäin korkealla tasolla. Myös ortodoksisessa uskonnossa muodollisesti kelpoisten opettajien määrä oli suhteellisen suuri. Islamin osalta kelpoisten opettajien tilanne oli heikko pienissä kaupungeissa ja kunnissa. Puolestaan suurempien kaupunkien tilanne oli tyydyttävä. Katolisen uskonnon tilanne oli huomattavasti hankalampi ja muodollisesti kelpoisia opettajia ei ole kovinkaan paljon.

KUVIO 20. Keltoisten opettajien suhteelliset määrät

Edellisten tulosten yleistämiseen on syytä suhtautua varauksella, sillä opettajakyselyssä saadut tulokset ovat jossakin määrin erilaisia rehtorikyselyssä saatujen tuloksien kanssa. On mahdollista, että osassa tapauksissa rehtorit ovat ilmoittaneet, että heillä ei ole kelpoista opettajaa, mutta samaan aikaan heillä on yksi muodollisesti kelpoinen opettaja opettamassa katsomusainetta ja mahdollisesti toinen opettaja, jolla ei ole muodollista kelpoisuutta Myöhemmin kappaleessa 4.3.4 on kuvattu opettajien vastauksia heidän muodollisesta kelpoisuudestaan.

4.3. Opettajakyselyn tuloksia

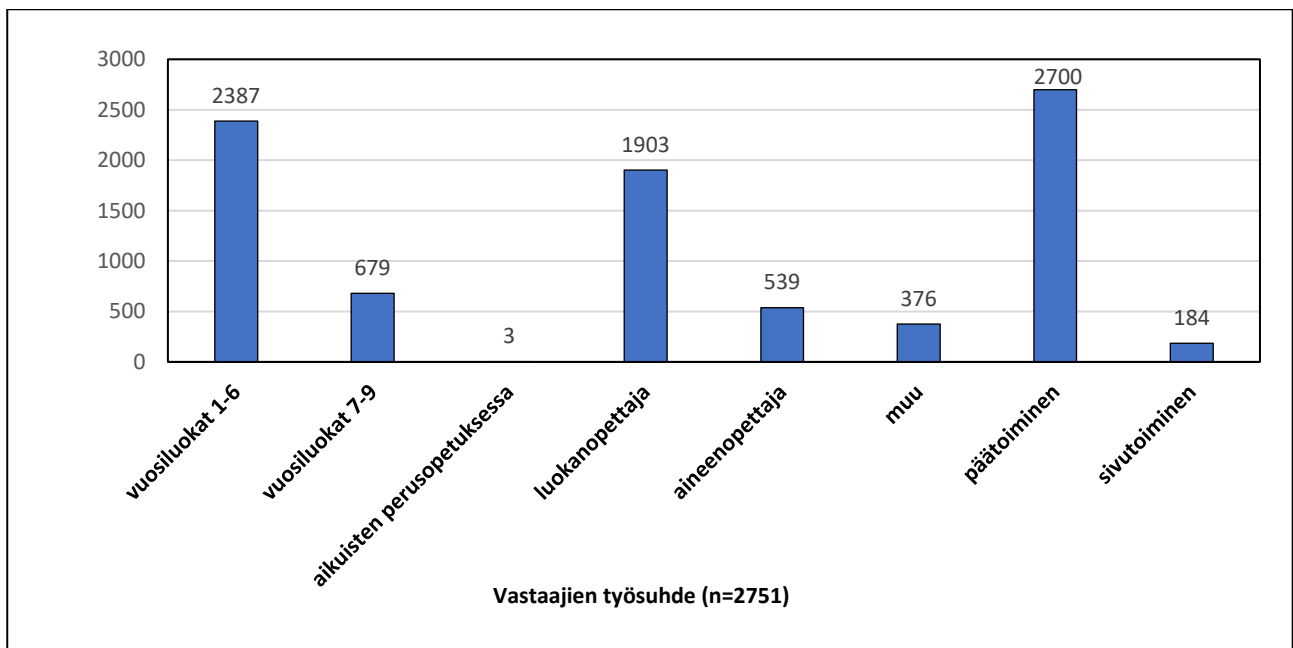
Opettajakyselyyn saatiin yhteensä 2752 vastausta. Opettajakysely jakautui osioihin, joissa ensimmäisessä kysyttiin opettajan taustatietoja, kuten millä luokka-asteella ja kuinka monessa eri koulussa hän opettaa. Toisessa osiossa selvitettiin opettajan työsuhdetta ja työolosuhteita esimerkiksi, mitä oppiaineita hän opettaa, onko työsuhde määräaikainen vai vakituinen ja mitä materiaaleja on käytössä. Kolmannessa osiossa selvitettiin koulutustaustaa (kelpoisuusasetuksen mukaisia opintoja) ja kelpoisuutta opettaa eri

katsomusaineita. Viimeinen osio käsitteli opettajien asenteita katsomusaineiden opetusta kohtaan sekä katsomusaineiden vaikutusta koulun sisäiseen kulttuuriin.

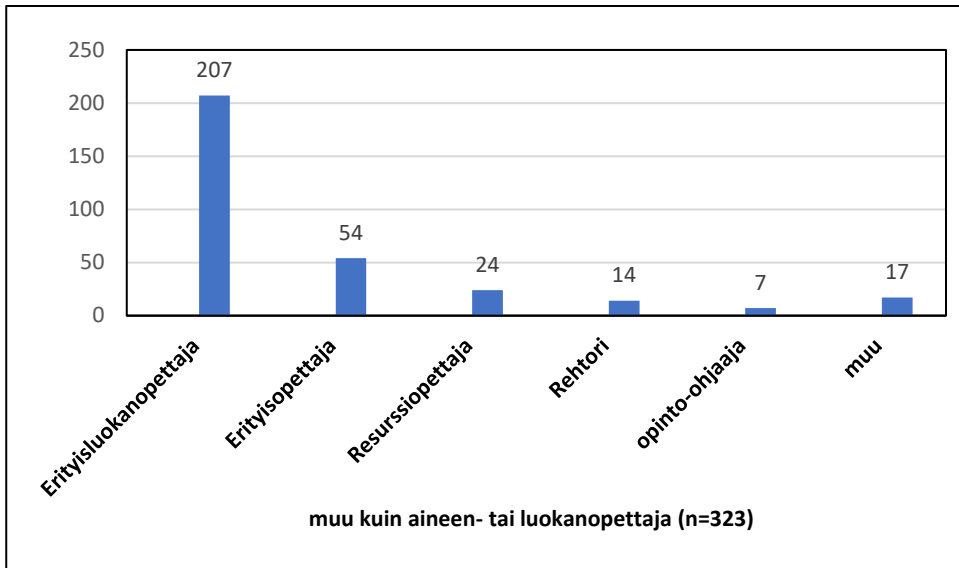
4.3.1. Taustatiedot vastaajista

Kuviossa 21 on taustatietoa vastaajien työsuhteista. Suurin osa vastanneista katsomusaineiden opettajista työskentelee alakoulun puolella luokanopettajina. Luokanopettajien ja aineenopettajien lisäksi opettajat työskentelevät erityisopettajina tai erityisluokanopettajina. Kuten kuviossa 22 nähdään, niin vastaajista 261 toimii pääasiallisesti erityisopettajina tai erityisluokanopettajina. Osa katsomusaineiden opettajista työskentelee rehtoreina ja opinto-ohjaajina sekä muissa koulujen opetusta tukevissa tehtävissä. Taulukossa esitetty ”resurssiopettaja” kattaa varsin kirjavan joukon opettajia. Osa työskentelee samanaikaisopettajana eri oppitunneilla, sijaisena tai muuna koulun opetustyötä tukevana resurssina.

Suurin osa katsomusaineiden opettajista oli päätoimisia (94 %). Tämä selittyy sillä, että vastaajista suurin osa on luokanopettajia, jotka opettavat katsomusaineita muun opetuksen ohessa. Sivutoimisista katsomusaineiden opettajista nousi usein esiin, että he työskentelevät perusopetuksen lisäksi opettajana esimerkiksi kansalaisopistossa.

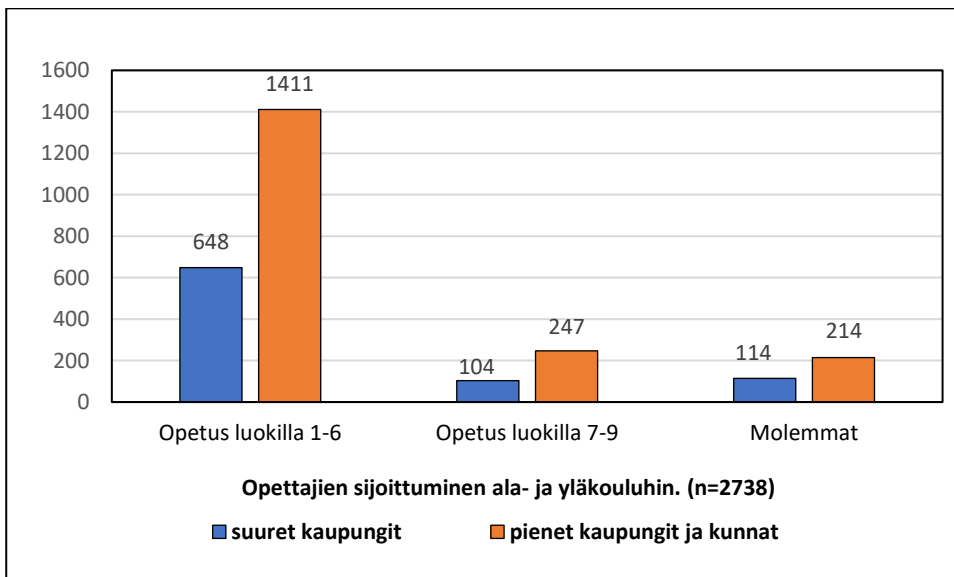

KUVIO 21. Jakaumia opettajakyselyyn vastanneiden työsuhteista

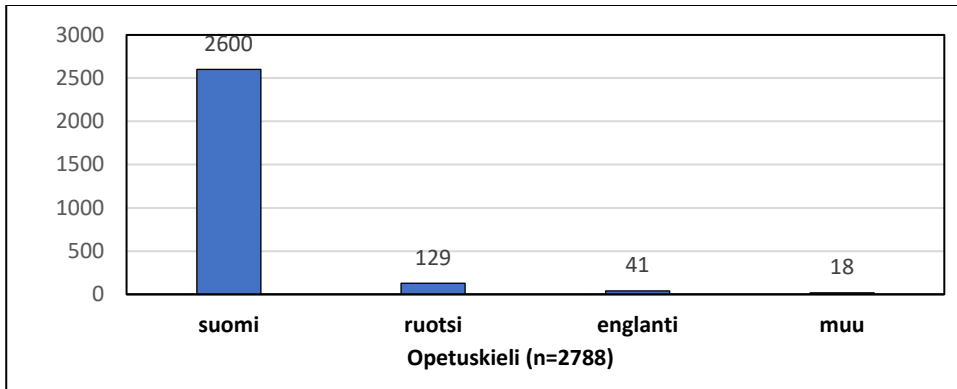
KUVIO 22. Katsomusaineiden opettajien työsuhte muilla kuin aineen- ja luokanopettajilla.

Kuten kuvio 23 nähdään, suurin osa vastaajista toimi pienissä kaupungeissa luokanopettajina. Vastaajista 328 (12 %) opetti sekä ala- että yläkoulussa. Tämä johtunee siitä, että katsomusaineiden tuntimäärä on sen verran pieni opetussuunnitelmassa, että opettajien pitää toimia sekä ala- että yläkoulussa, jotta opetettavia tunteja tulee tarpeeksi päätoimisuuteen tai opetusvelvollisuuden täyttämiseen.

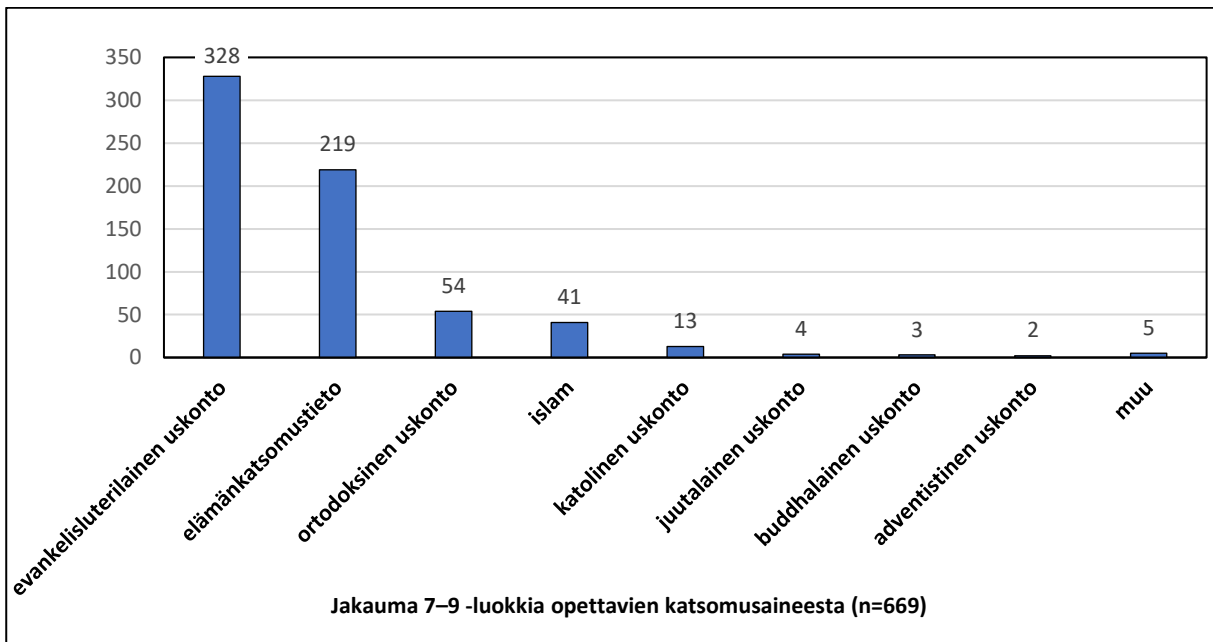
KUVIO 23. Opettajien sijoittuminen ala- ja yläkouluun katsomusaineiden opetuksessa

Vastaajista suurimman osan opetuskieli oli suomi. Huomattavan suuri osa opettajista oli maininnut opetuskieleksi englannin tai muun kielen. Tarkennusta tähän löytyi muutamista avovastauksista. Syinä oli esimerkiksi ortodoksisen uskonnon opetuksessa olevat ukrainalaiset oppilaat, joiden kanssa käytettiin sekä venäjää että englantia. Islamin opetuksessa käytettiin apukielinä arabiaa ja englantia.

KUVIO 24. Käytetty opetuskieli katsomusaineiden opetuksessa

Vastaajista noin neljännes eli 669 vastaajaa ilmoitti opettavansa katsomusaineita vuosiluokilla 7–9. Kuten Kuviossa 25 nähdään, niin suurin osa vastanneista opettajista opetti evankelisluterilaista uskontoa ja/tai elämäkatsomustietoa. Ortodoksinen uskonto ja islam olivat seuraavaksi suurimmat katsomusaineet. Näiden neljän lisäksi muista katsomusaineista oli lähinnä yksittäisiä vastaajia.

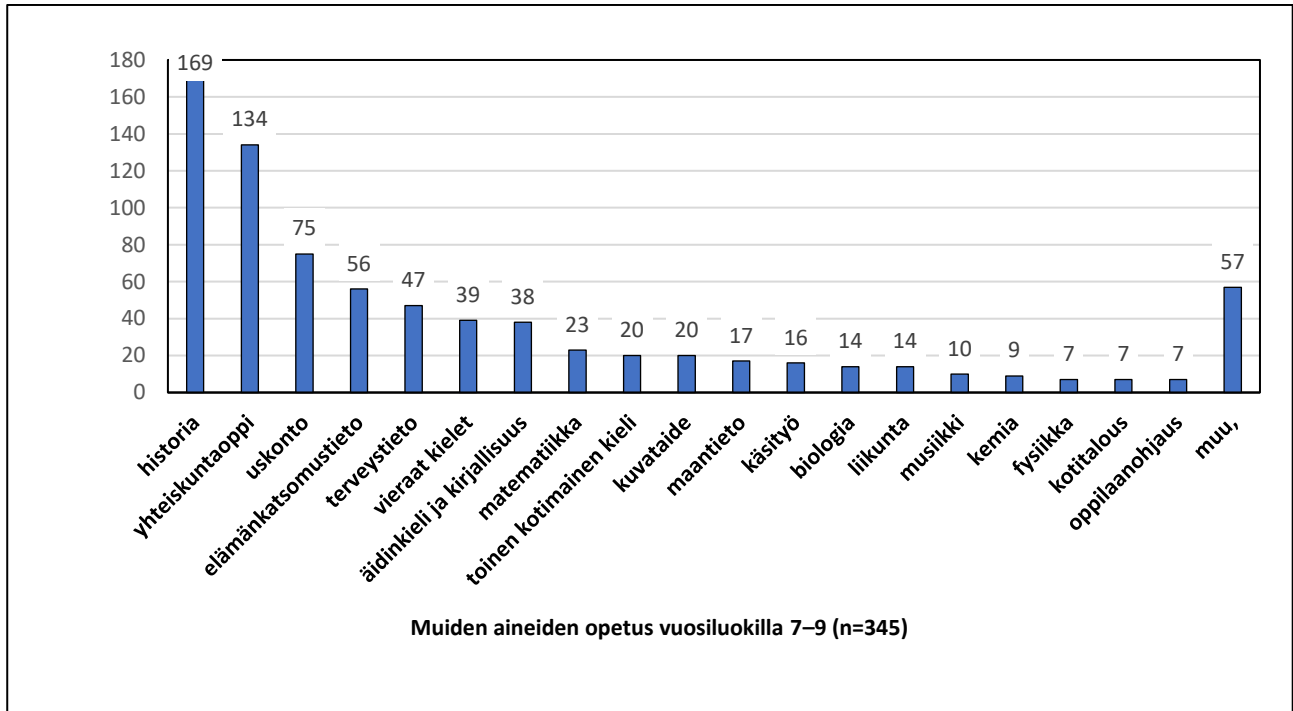

KUVIO 25. Eri katsomusaineiden opettajat vuosiluokilla 7–9

Katsomusaineiden opettajista suuri osa opetti myös muita oppiaineita vuosiluokilla 7–9. Kaikkiaan 345 opettaa vastasi kyselyssä opettavansa myös muita kuin katsomusaineita. Kuviossa 26 on esitetty jakauma eri oppiaineita, joita katsomusaineiden opettajat opettivat. Moni opettaja ilmoitti opettavansa myös useampaa katsomusainetta yhtä aikaa. Esimerkkeinä on varsin monipuolisia aineyhdistelmiä, joissa opettaja ilmoitti opettavansa eri katsomusaineita kuten, evankelisluterilaista uskontoa, ortodoksista

uskontoa, islamia sekä elämäkatsomustietoa. Suhteellisen moni ortodoksisen uskonnon opettaja ilmoittaa myös opettavansa evankelisluterilaista uskontoa. Katsomusaineiden ulkopuolisista aineista historia ja yhteiskuntaoppi olivat aineenopettajilla yleisimpiä opetusaineita.

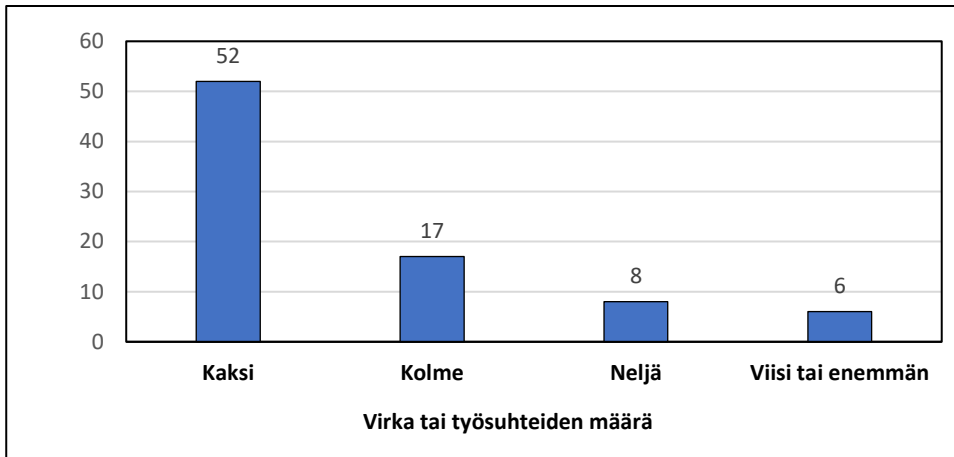
Katsomusaineiden opettajat opettivat laajasti myös muita kuin katsomusaineita. Kuvion 26 kategoria ”muu” sisältää paljon erilaisia valinnaisaineita ja S2-opetusta.

KUVIO 26. Katsomusaineiden opettajien muut opetettavat oppiaineet vuosiluokilla 7–9.

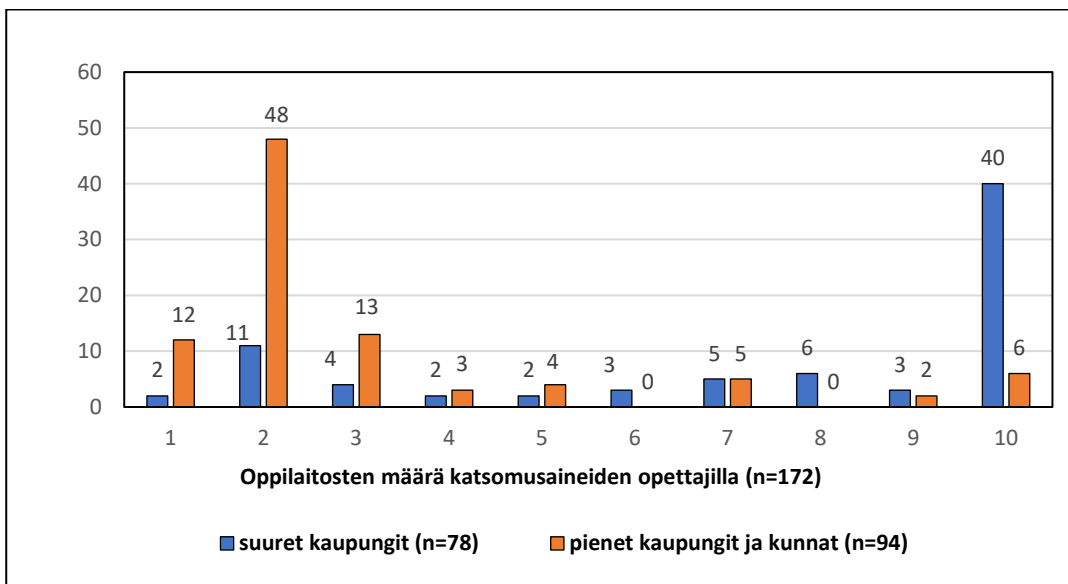
4.3.2. Työsuhteiden luonne ja määrä

Opettajien työsuhteista kysyttiin tarkemmin muutamalla kysymyksellä. Kuvioista 27 nähdään, että 3 % kaikista vastaajista ilmoitti, että heillä on enemmän kuin yksi virka- tai työsuhde. Tällaisia opettajia ovat esimerkiksi ne, jotka opettavat eri opetuksen järjestäjien kouluissa. Opettajista, joilla oli useampi työsuhde, kolmasosa oli ortodoksisen uskonnon opettajia. Loput kaksi kolmasosaa jakautuivat tasaisesti muiden katsomusaineiden kesken.

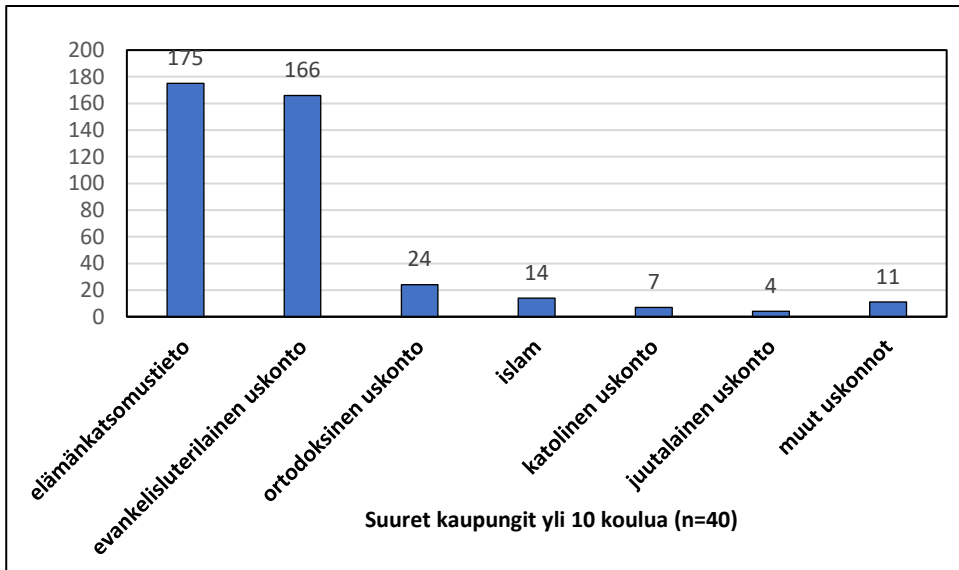

KUVIO 27. Opettajien virkasuhteiden määrät

Vastaajista 6 % ilmoitti opettavansa useammassa kuin yhdessä koulussa. Osa opettajista oli ilmoittanut opettavansa useammassa koulussa, mutta määräksi he olivat ilmoittaneet yhden koulun. Tämä tulkittiin tuloksissa niin, että heillä on pääkoulunsa lisäksi yksi koulu. Kuvioon 28 on kerätty tietoa, kuinka monessa oppilaitoksessa opettajat opettavat. Huomionarvioista on, että 46 opettajaa työskentelee vähintään kymmenessä oppilaitoksessa. Näistä suurin osa oli suurissa kaupungeissa. Pääosin nämä opettajat ovat ortodoksisen uskonnon tai islamin opettajia (kuvio 29). Vähemmistöuskontojen opettajat joutuvat usein kiertämään eri kouluilla, sillä yksittäisissä kouluissa heille ei ole tarjolla kuin vain muutamia tunteja heidän omassa katsomusaineessaan.

KUVIO 28. Kuinka monessa oppilaitoksessa opettaja opettaa katsomusaineita

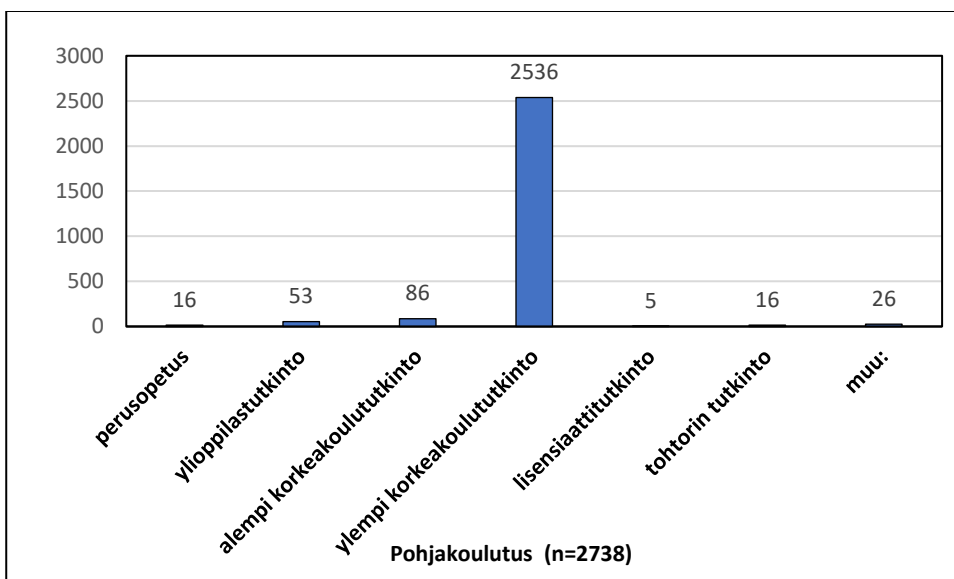

KUVIO 29. Eri kouluissa kiertävällä katsomusaineen opettajalla yli 10 koulua

4.3.3. Opettajien kelpoisuudet

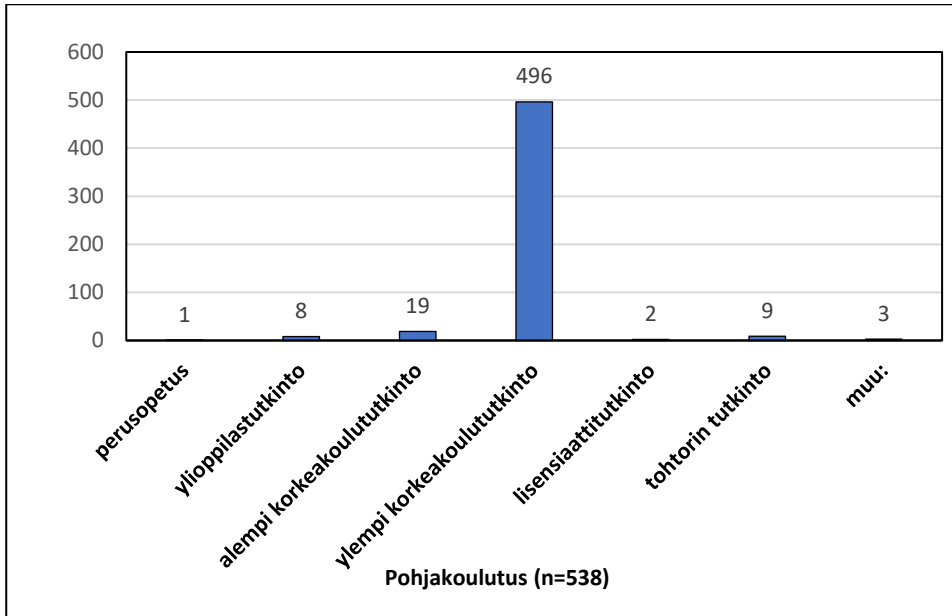
Seuraavassa osiossa selvitettiin katsomusaineita opettavien opettajien koulutustaustaa. Kappaleessa 4.2.6 avattiin jo problematiikkaa, joka liittyy varsinkin vähemmistöuskontojen opettajien kelpoisuuteen.

Lähestulkoon kaikilla katsomusaineiden opettajilla oli tehtynä korkeakouluopintoja. Reilusta 2700 kysymykseen vastanneesta ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman tason tutkinnon oli suorittanut yli 2550 opettajaa. Prosentuaalisesti tämä vastasi noin 93 prosenttia vastaajista. Alemman korkeakoulututkinnon suorittaneita oli 3 prosenttia. Muilla oli lähinnä opistotasoisia tutkintoja, kuten koulunkäynnin ohjaajan tutkinto tai jokin ammatillinen perus- tai erityisammattitutkinto. Kaiken kaikkiaan katsomusaineiden opettajien koulutustaso on siis erittäin hyvä.

KUVIO 30. Katsomusaineiden opettajien koulutustausta

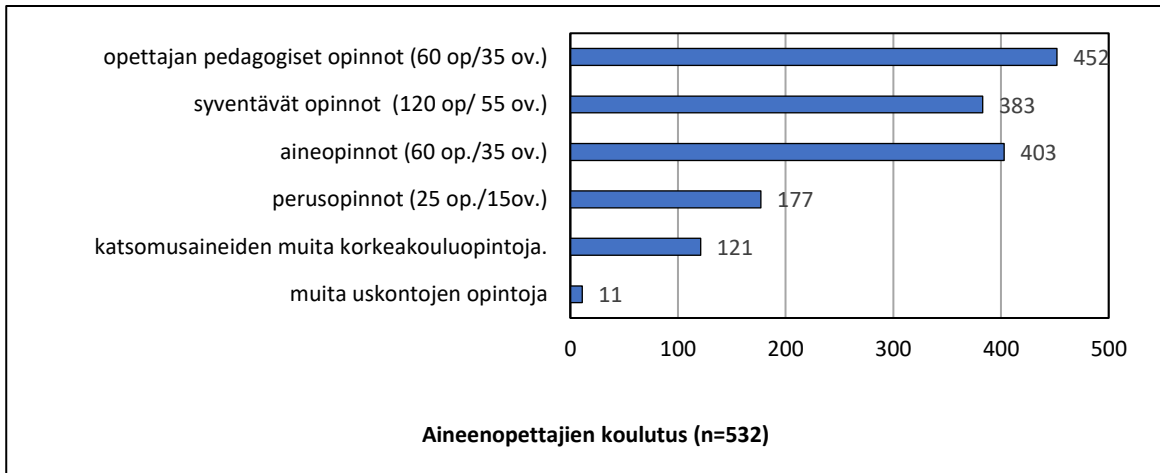
Verrattaessa luokanopettajia ja aineenopettajia keskenään voidaan sanoa, että heidän koulutustaustansa ovat varsin samantasoiset. Aineenopettajista vastaajia oli 538 ja näistä ylemmän korkeakoulutuksen tai korkeamman tason tutkinnon oli suorittanut 94 prosenttia opettajista. Aineenopettajat, jotka eivät olleet suorittaneet ylemmää korkeakoulututkintoa, jakautuivat tasaisesti eri katsomusaineiden välillä eikä esille noussut katsomusaineita, joissa olisi ollut erityisen paljon opettajia, jotka eivät olisi suorittaneet ylemmää korkeakoulututkintoa tai korkeampaa tutkintoa.

KUVIO 31. Katsomusaineita opettavien aineenopettajien koulutustausta

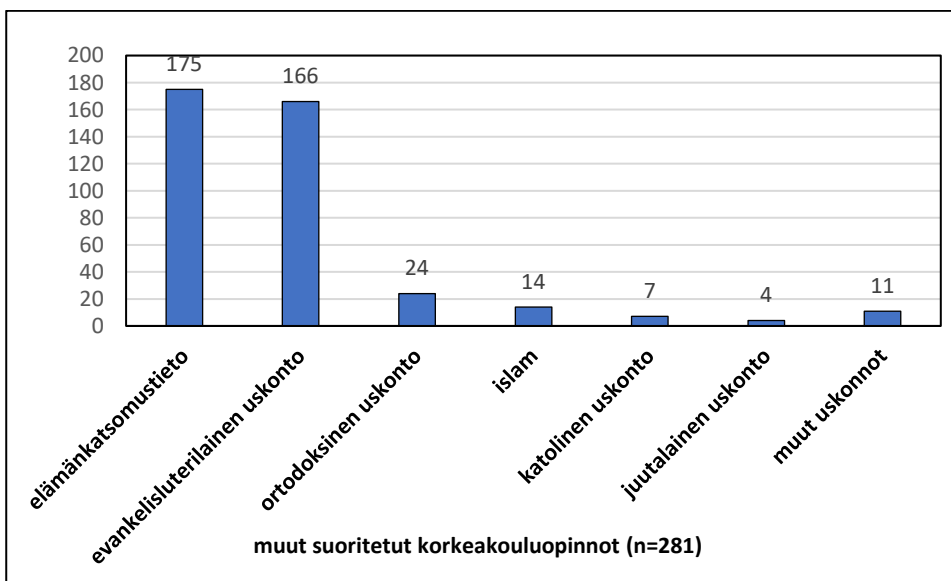
Aineenopettajien opintojen tilanne on kokonaisuutena hyvä. Kuviossa 32 on esitetty jakaumaa opettajien opintojen sisällöistä. Pedagogiset opinnot on suoritettu 85 prosentilla vastaajista (n=532).

Aineenopettajina katsomusaineissa toimii myös luokanopettajakoulutuksen taustalla olevia opettajia. Yhteensä 532 vastaajasta 88 prosenttia ilmoitti suorittaneena aineenopettajan, luokanopettajan tai molemmat opinnot. Opettajia, jotka olivat suorittaneet luokanopettajakoulutuksen, mutta eivät ilmoittaneet suorittaneensa erikseen aineenopettajan pedagogisia opintoja oli 8 prosenttia vastaajista. Useampi aineopettaja oli suorittanut sekä syventävät tai aineopinnot eri katsomusaineista. Aineenopettajia, jotka eivät olleet suorittaneet luokanopettajaopintoja tai pedagogisia opintoja oli kyselyyn vastaajista noin 7 prosenttia.

KUVIO 32. Katsomusaineita opettavien aineenopettajien opintojen erittely

Katsomusaineiden aineenopettajista suuri osa oli myös tehnyt muita korkeakouluopintoja. Kaikkiaan 281 opettajaa ilmoitti suorittaneensa muita korkeakouluopintoja tutkintonsa lisäksi. Näistä tällä hetkellä katsomusaineiden aineenopettajina toimivia oli vastaajista 43 prosenttia. Muut olivat luokanopettajia. Kaikkiaan katsomusaineiden aineenopettajina työskenteli tällä hetkellä 534 opettajaa, joten kyseessä oli kokonaismäärästä 23 prosenttia. Kuviossa 33 näkyy, että suurin osa opettajista oli tehnyt muita opintokokonaisuuksia liittyen evankelisluterilaiseen uskontoon tai elämänskatsomustietoon. Lisäopintoja oli myös jonkin verran tehty vähemmistöuskontoihin.

KUVIO 33. Muut opettajien tekemät korkeakouluopinnot

4.3.4. Vähemmistöuskontojen ja elämänskatsomustiedon opettajien kelpoisuuksista

Vähemmistöuskontojen opettajien vastausmäärät olivat pieniä. Saatujen vastausten jakaumia kuvataan seuraavissa kappaleissa. On huomattavaa, että suuri osa vähemmistöuskontojen opettajista opetti useita

katsomusaineita ja tässä tarkastelussa ei ole tehty eroa siitä, onko opettajan tuntimäärä vähemmistöuskonnoissa pieni vai suuri.

Vastaajista vähemmistöuskontojen opettajina työskenteli 151 opettajaa. Näistä kaikkiaan 87 prosenttia ilmoitti suorittaneena ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman tason tutkinnon. Pedagogiset opinnot oli suoritettu 77 prosentilla opettajista ja 26 prosenttia vastaajista ilmoitti suorittaneena luokanopettajan tutkinnon. Molemmat tutkinnot oli suoritettu 17 prosentilla vastaajista. Vähemmistöuskontojen opettajista 14 prosenttia ei ollut suorittanut aineenopettajan pedagogisia tai luokanopettajan opintoja eli opettajuuteen liittyviä opintoja.

Kelpoisuuskytymyksiin ortodoksista uskontoa opettavista opettajista vastasi 85 opettajaa. Näistä 94 prosentilla oli suoritettu ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman tason tutkinto. Pedagogiset opinnot oli suoritettu 76 prosentilla opettajista sekä 36 prosenttia oli suorittanut luokanopettajaopinnot. Kaikkiaan 26 prosenttia oli suorittanut molemmat tutkinnot. Vain 2 prosenttia ortodoksisen uskonnon opettajista ei ollut suorittanut opettajuuteen liittyviä opintoja.

Islamin opettajista kysymyksiin vastasi 44 opettajaa. Vastaajista 82 prosenttia oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman tason tutkinnon. Pedagogiset opinnot oli suoritettu 80 prosentilla vastaajista. Luokanopettajaopinnot oli suoritettu 9 prosentilla vastaajista. Luokanopettajaopinnot suorittaneista islamin opettajista puolet olivat suorittaneet myös aineenopettajaopinnot. Islamin opettajista kyselyyn vastanneista 11 prosentilla ei ollut opettajuuteen liittyviä opintoja suoritettuna.

Katolisen uskonnon, juutalaisen uskonnon, adventistisen uskonnon sekä helluntailiikkeen osalta vastaajien määrä oli sen verran vähäinen, että näitä käsiteltiin yhtenä ryhmänä. Yhteensä tässä ryhmässä vastaajia oli 27 opettajaa. Vastaajista ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman tason tutkinnon oli suorittanut 81 prosenttia. Opettajan pedagogiset opinnot oli suoritettu 78 prosentilla ja luokanopettajaopinnot olivat suoritettu 22 prosentilla. Vastaajista 7 prosenttia oli suorittanut molemmat tutkinnot. Tämän ryhmän katsomusaineiden opettajista 11 prosentilla ei ollut opettajuuteen liittyviä opintoja suoritettuna.

Elämäkatsomustietoa opettavista kysymyksiin vastasi 789 opettajaa. Vastaajista ylemmän korkeakoulututkinnon tai korkeamman tason tutkinnon oli suorittanut 93 prosenttia. Opettajan pedagogiset opinnot oli suorittanut 62 prosenttia vastaajista ja 58 prosenttia oli suorittanut luokanopettajan opinnot. Kaikkiaan 27 prosenttia vastaajista ilmoitti suorittaneensa sekä aineenopettajan pedagogiset opinnot että luokanopettajaopinnot. Elämäkatsomustiedon opettajista 4 prosenttia ei ollut suorittanut opettajuuteen liittyviä opintoja.

Kaikki opettajat eivät olleet vastanneet tarkemmin opintojen sisältöä koskeviin kysymyksiin. Tämä heijastuu pienenä epätarkkuutena aiemmin esitetyissä luvuissa.

Yleisesti ottaen vähemmistöuskontoja ja elämäkatsomustietoa opettavien opettajien koulutustaso näyttäytyi kyselyn mukaan erittäin hyvänä. Elämäkatsomustietoa opettavista ylemmän

korkeakoulututkinnon tai korkeamman tutkinnon oli suorittanut yli 93 prosenttia. Vähemmistöuskontojen opettavista ylempään korkeakoulututkinnon oli suorittanut 87 prosenttia vastaajista.

Opettajuuteen liittyviä suoritettuja opintoja oli (joko luokanopettajat opinnot tai/ja aineenopettajan pedagogiset opinnot) elämäkatsomustiedon opettajilla 93 prosentilla ja vähemmistöuskontojen opettajilla lähes 90 prosentilla opettajista.

Pätevyys opettaa oppiainetta muodostuu luokanopettajan kohdalla luokanopettajan pätevydestä sekä pätevydestä opettaa kyseistä katsomusainetta. Tämä pätevöittää opettamaan ainetta vuosiluokilla 1–6. Aineenopettajan pätevyys muodostuu pedagogisista opinnoista, korkeakoulututkinnosta ja joko aine- tai syventävistä opinnoista kyseisessä opetettavassa aineessa. Aineopettaja on muodollisesti pätevä opettamaan myös alakoulun puolella oppiainetta, mikäli hänellä on tähän kyseiset opinnot.

Taulukossa 1 on vähemmistöuskontojen ja elämäkatsomustiedon suhteen tutkittu opettajien pätevyksiä em. kriteerien osalta. Sekä vähemmistöuskontojen osalta että elämäkatsomustiedossa muodollisesti pätevien opettajien määrä ei ollut erityisen suuri. Näyttäisi siltä, että moni johonkin muuhun aineeseen muodollisesti pätevä opettaja opettaakin elämäkatsomustietoa tai vähemmistöuskontoa osana omaa opetusta.

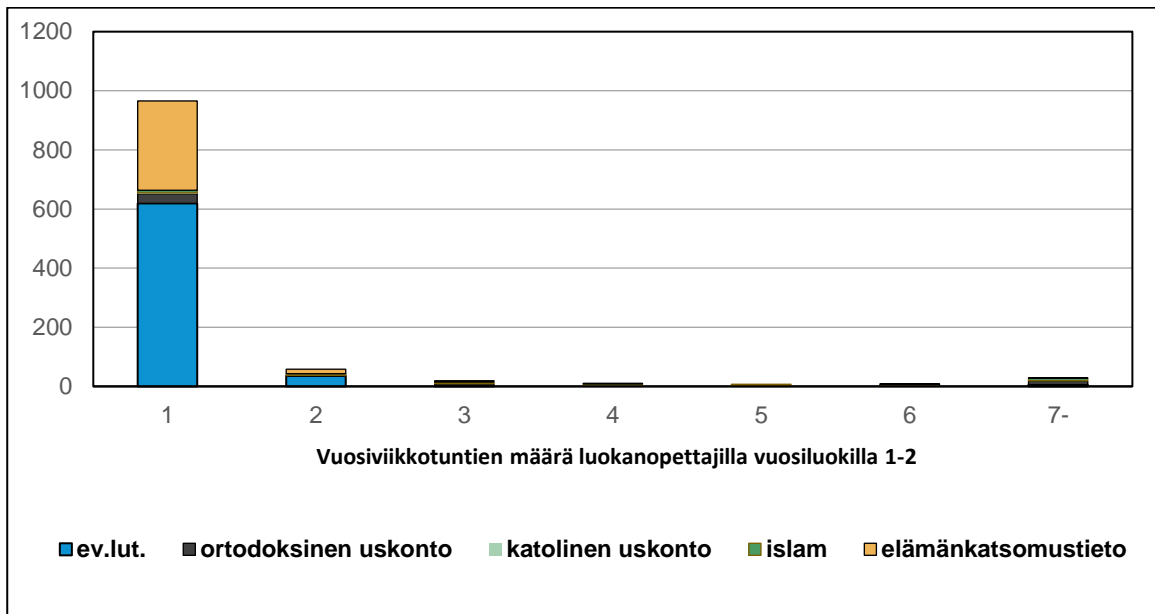
TAULUKKO 1 Pätevien opettajien määrä vähemmistöuskontojen oppimäärissä ja elämäkatsomustiedossa

Uskonnon oppimäärä tai katsomusaine	Muodollisesti pätevä opettamaan vuosiluokilla 1–6 (%).	Opettaa vuosiluokilla 1–6 (n)	Muodollisesti pätevä opettamaan vuosiluokilla 7–9 (%).	Opettaa vuosiluokilla 7–9 (n)
ortodoksinen uskonto	52 %	75	40 %	65
islam	5 %	39	48 %	31
elämäkatsomustieto	43 %	623	24 %	282
muut	36 %	22	25 %	24

4.3.5. Opetustuntien jakauma

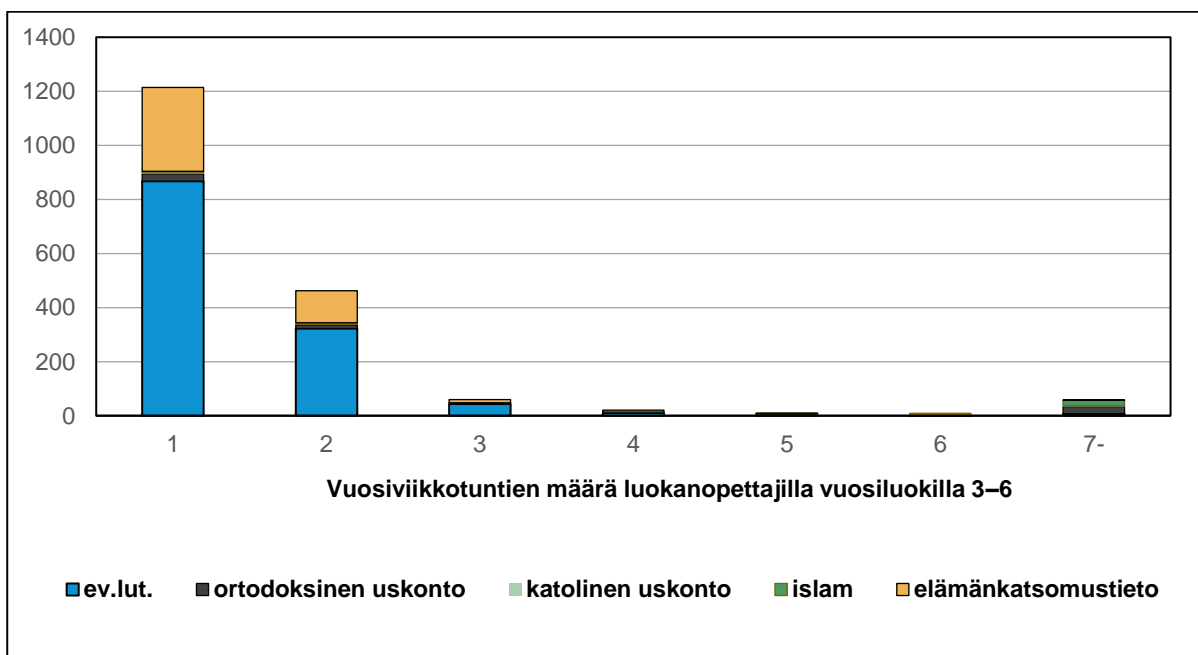
Katsomusaineiden opetuksen tuntimäärä vaihtelee sen mukaan, millä vuosiluokalla opettaja opettaa. Alakoulussa suurin osa opettajista opetti katsomusaineita yhtenä oppiaineena muiden ohessa. Kuviossa 34 nähdään, että suurin osa kyselyyn vastanneista opettajista opettaa alakoulussa luokilla 1 ja 2 vain yhden vuosiviikkotunnin. Normaalisti tämä on joko elämäkatsomustietoa tai evankelisluterilaista uskontoa.

Pienessä osassa kouluja opetus on keskittynyt muutamalle opettajalle. Tämä on kuitenkin lähtökohtaisesti hyvin harvinaista.

KUVIO 34. Luokkien 1 ja 2 opettajien vuosiviikkotuntien määrä katsomusaineissa.

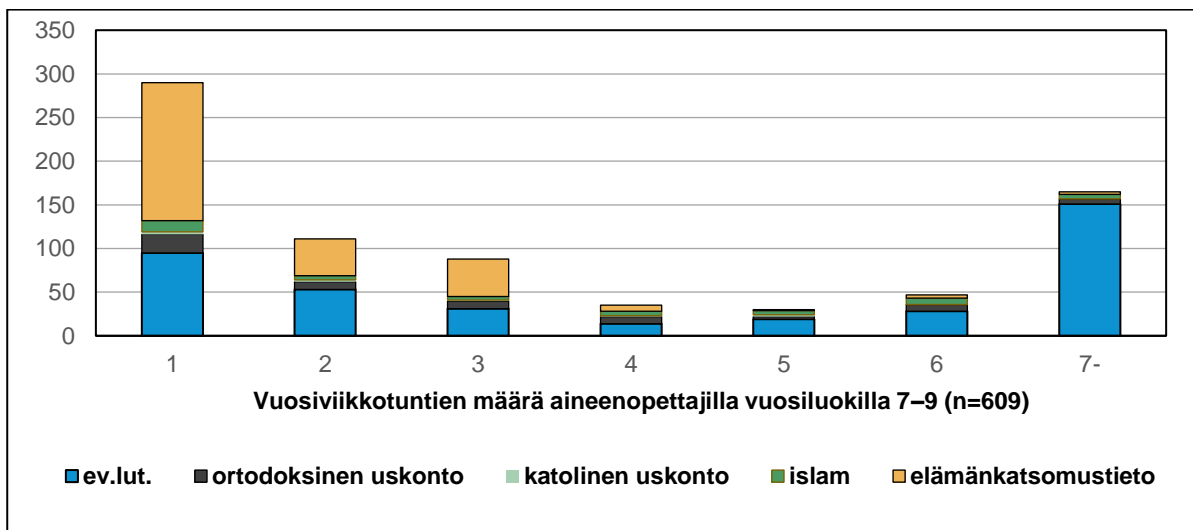
Vuosiluokilla 3–6 suurempi osa opettajista opetti kaksi vuosiviikkotuntia katsomusaineita verrattuna vuosiluokkiin 1–2. Perusopetuksen tuntijaon mukaan vuosiluokilla 1–5 katsomusaineita tarjotaan yhteensä kuusi vuosiviikkotuntia. Vuosiluokilla 6–9 katsomusaineita tarjotaan yhteensä viisi vuosiviikkotuntia. Kun verrataan kuviota 34 ja kuviota 35, niin näyttää siltä, että suurimassa osassa kouluissa opetettiin kahta vuosiviikkotuntia jollakin vuosiluokalla 3–6. Pääosin kouluissa luokanopettajat opettavat katsomusaineita osana omaa opetusta. Vuosiluokilla 3–6 on muutamia opettajia lähinnä ortodoksisessa uskonnossa ja islamin opetuksessa, jotka opettavat pääosin omaa uskontoansa useammalle opetusryhmälle.

KUVIO 35. Luokanopettajien vuosiviikkotuntimäärä katsomusaineissa vuosiluokilla 3–6

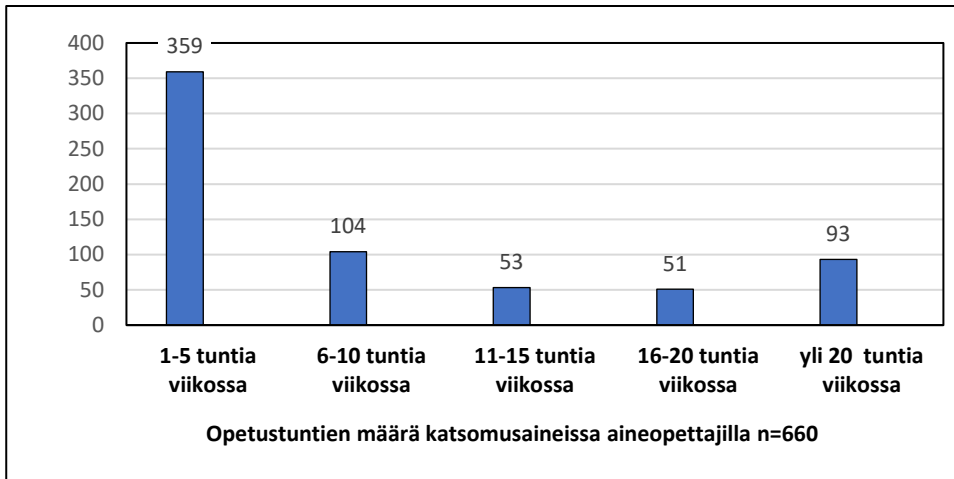
Vuosiluokilla 7–9 opettavien, kyselyyn vastanneiden katsomusaineopettajien, vuosiviikkotuntien määrä katsomusaineissa on esitetty kuviossa 36. Tuloksista nähdään, että suuri osa aineenopettajista opetti vain yhden tunnin tiettyä katsomusainetta. Katsomusaineista varsinkin elämäkatsomustiedossa opettajilla ei ole kuin vain yksi vuosiviikkotunti opetettavanaan. Myös evankelisluterilaisen uskonnon opettajista suuri osa opettaa vain yhden vuosiviikkotuntin viikossa katsomusaineita.

Näyttää siltä, että moni uskonnon opettaja opettaa myös elämäkatsomustietoa toisena aineenaan. Todella moni katsomusaineiden opettaja opettaa muita oppiaineita katsomusaineiden lisäksi tai monelle erityisopettajalle katsomusaine on lisätty opetukseen esimerkiksi siksi, että opetusvelvollisuus on saatu opettajalle täyteen. Osa katsomusaineiden opettajista ilmoitti opettavansa useampaa eri katsomusainetta. Vastaajia oli kaikkiaan 609, joista 23 prosenttia ilmoitti opettavansa kahta katsomusainetta, 2 prosenttia ilmoitti opettavansa kolmea eri katsomusainetta ja 0,3 prosenttia ilmoitti opettavansa neljää eri katsomusainetta.

KUVIO 36. Vuosiviikkotuntien määrä katsomusaineissa aineenopettajilla vuosiluokilla 7–9.

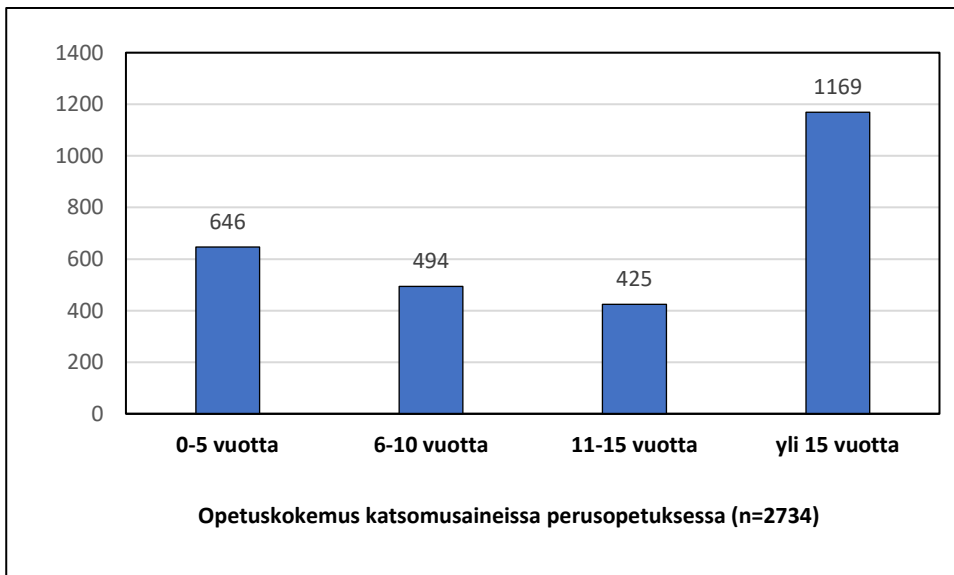
Tuntijakauma näytti erilaiselta, kun kysyttiin, kuinka monta tuntia kaikkiaan opettajat opettivat katsomusainetta. Vastaukset olivat hieman ristiriitaisia verrattuna siihen, kun opettajilta kysyttiin samaa asiaa katsomusaineittain. Kuviossa 37 on esitetty opetustuntien jakauma katsomusaineissa. Erona edellisiin kuvioon, tässä on niputettu kaikki katsomusaineet yhteen. Esimerkiksi opettaja voi opettaa vaikka neljää eri katsomusainetta, ja näiden yhteinen tuntimäärä on välillä 16–20 vuosiviikkotuntia. Suuntaus on samanlainen kuin kuviossa 36. Huomataan, että suurin osa katsomusaineita opettavista opettajista opettaa alle viisi vuosiviikkotuntia katsomusaineita. Vain noin 14 prosenttia opetti katsomusaineita yhteensä yli 20 vuosiviikkotuntia. Onkin oletettavaa, että suurin osa opettajista opetti myös muita aineita katsomusaineiden lisäksi.

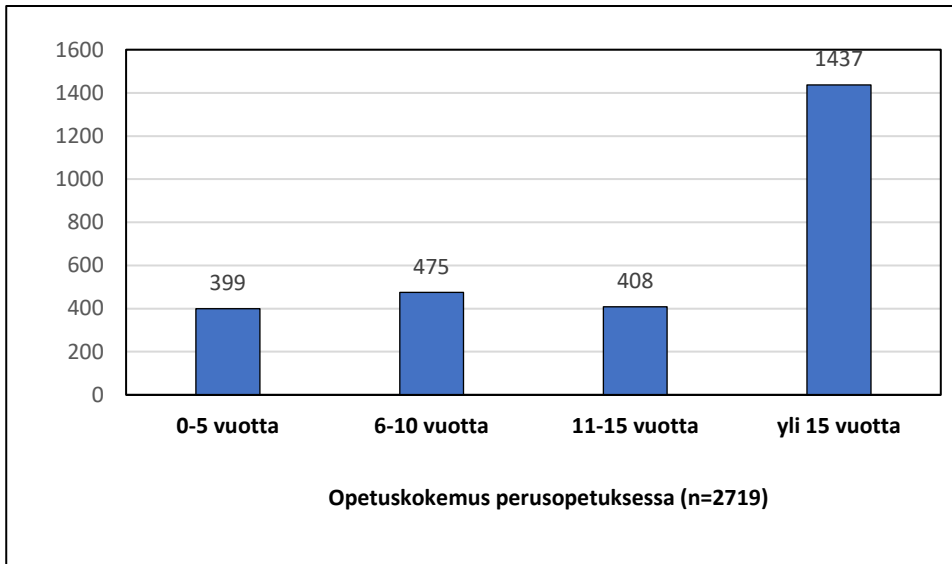
KUVIO 37. Opetustuntien määrä katsomusaineissa vuosiluokissa 7–9

4.3.6. Jakauma virkavuosien mukaan

Katsomusaineiden opettajilla näyttäisi olevan huomattavasti kokemusta opetustyöstä. Kun jaetaan opettajat neljään ryhmään opetuskokemuksensa mukaan, huomataan, että suurin osa on opettanut katsomusaineita yli 15 vuotta (kuvio 38). Tässä on kuitenkin syytä huomata, että luokanopettajat olivat suurin vastaajaryhmä, joten jako heijastelee luokanopettajien työkokemusta. Kuviossa 39 on esitetty vastaajien kokemus perusopetuksessa. Huomataan, että suurin osa vastaajista on opettanut perusopetuksessa yli viisitoista vuotta (53 %) ja jakauma oli suunnilleen samanlainen kuin jakauma katsomusaineiden opettajakokemuksesta.

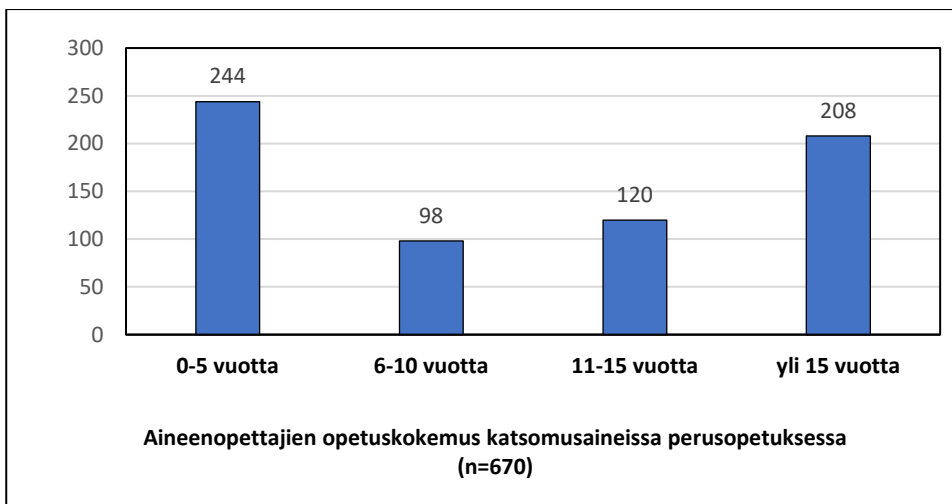

KUVIO 38. Vastaajien työkokemus katsomusaineissa

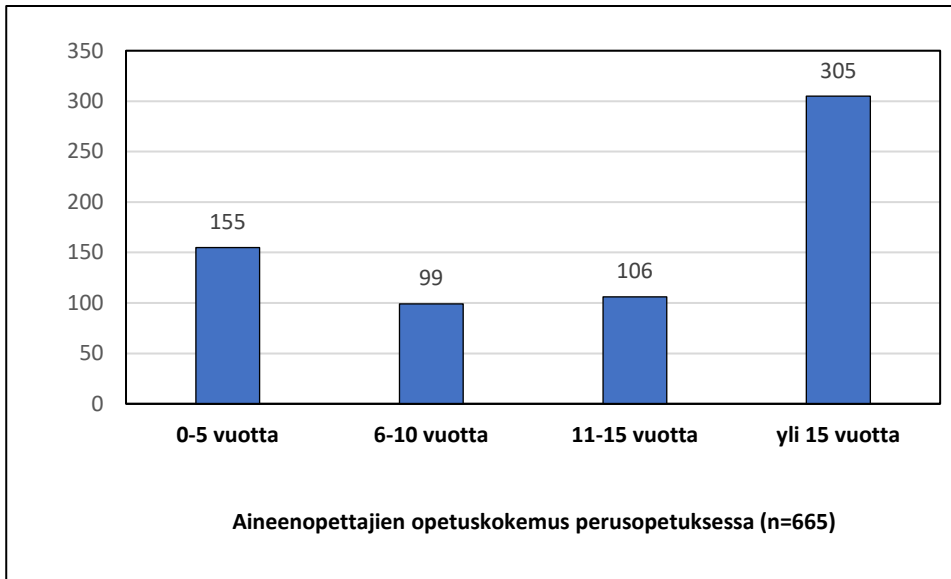

KUVIO 39. Vastaajien työkokemus perusopetuksessa

Kuvioissa 40 ja 41 on esitetty katsomusaineita opettavien kokemus perusopetuksessa. Verrattuna koko aineistoon, aineenopettajissa on suhteellisesti enemmän opettajia, jotka ovat opettaneet katsomusaineita alle viisi vuotta. Kuitenkaan aineenopettajista suurimmalla ryhmällä on kokemusta yli 15 vuotta. Oletettavaa onkin, että moni katsomusaineen opettaja opettaa katsomusaineita satunnaisesti jonkun muun aineen ohella.

KUVIO 40. Vastanneiden katsomusaineita opettavien aineenopettajien työkokemus perusopetuksessa

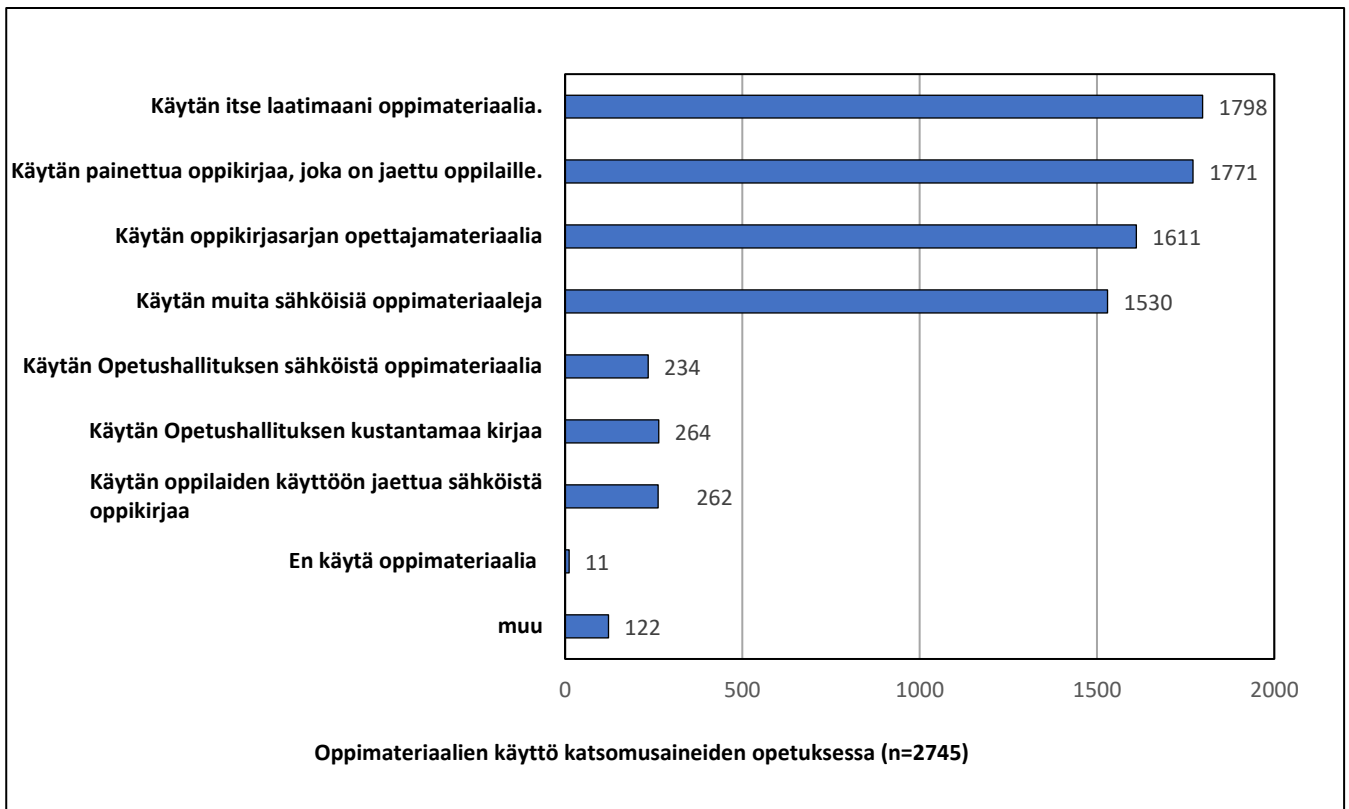

KUVIO 41. Vastanneiden aineenopettajien työkokemus perusopetuksessa

4.3.7. Opetusmateriaalin käyttö

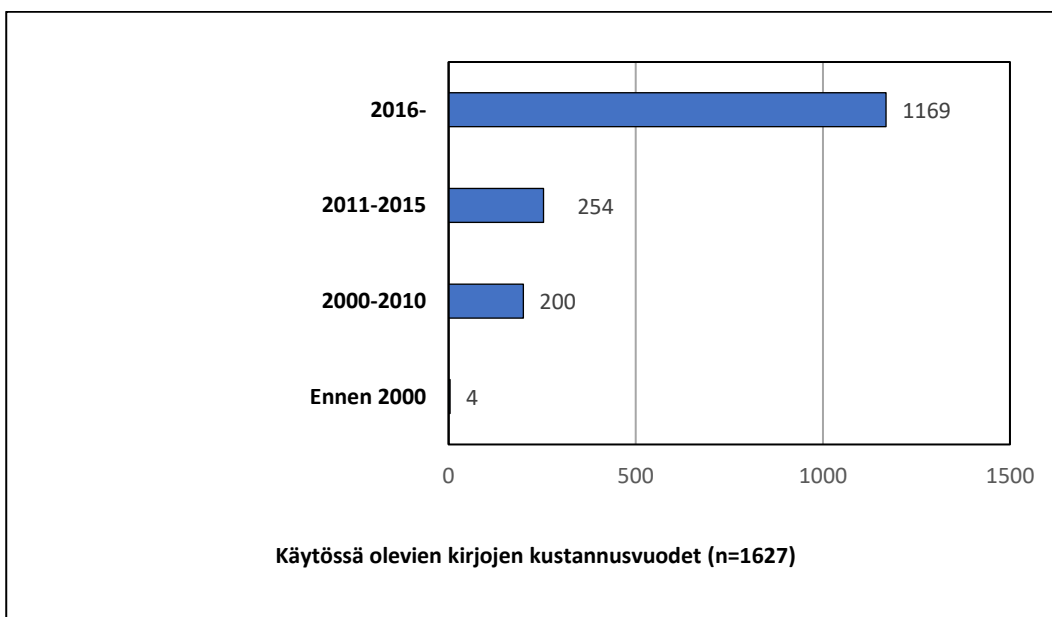
Seuraavassa osiossa opettajilta kysyttiin oppimateriaalin käyttöä katsomusaineiden opetuksessa. Suurin osa opettajista käytti monipuolisesti erilaista oppimateriaalia (kuvio 42). Lähes kaksi kolmasosaa opettajista laati itse oppimateriaalia opetuksensa tueksi. Monessa avovastauksessa tuotiin esille, että internetistä löydettyä materiaalia muokataan omaan opetukseen sopivaksi materiaaliksi. Oman materiaalin lisäksi opettajat käyttivät yleisesti oppikirjaa. Useissa avovastauksissa tuotiin esille, että mahdollisuuksien mukaan käytettiin myös työkirjaa oppikirjan tukena.

Opetushallituksen kustantamia kirjoja käytettiin jonkin verran. Myös Opetushallituksen tuottama internetmateriaali oli jonkin verran käytössä. Varsinkin vähemmistöuskonnoille kuten ortodoksiselle uskonnolle ja islamille Opetushallituksen tarjoama materiaali on keskeisessä osassa opetuksessa.

KUVIO 42. Oppimateriaalin käyttö katsomusaineiden opetuksessa

Samassa osiossa selvitettiin kuinka ajantasaista materiaalia opettajat käyttävät katsomusaineiden opetuksessa. Vastauksia antoi tähän 1627 opettajaa, joista 72 % ilmoitti materiaalin olevan vuodelta 2016 tai uudempaa. Jakauma käytössä olevien kirjojen kustannusvuosista on kerätty kuvioon 43. Huomattavan suurelle osalle opettajista vanhempi materiaali toimi tukimateriaalina uudemmalle materiaalille. Yleisesti ottaen katsomusaineiden opettajat käyttävät ajantasaista materiaalia.

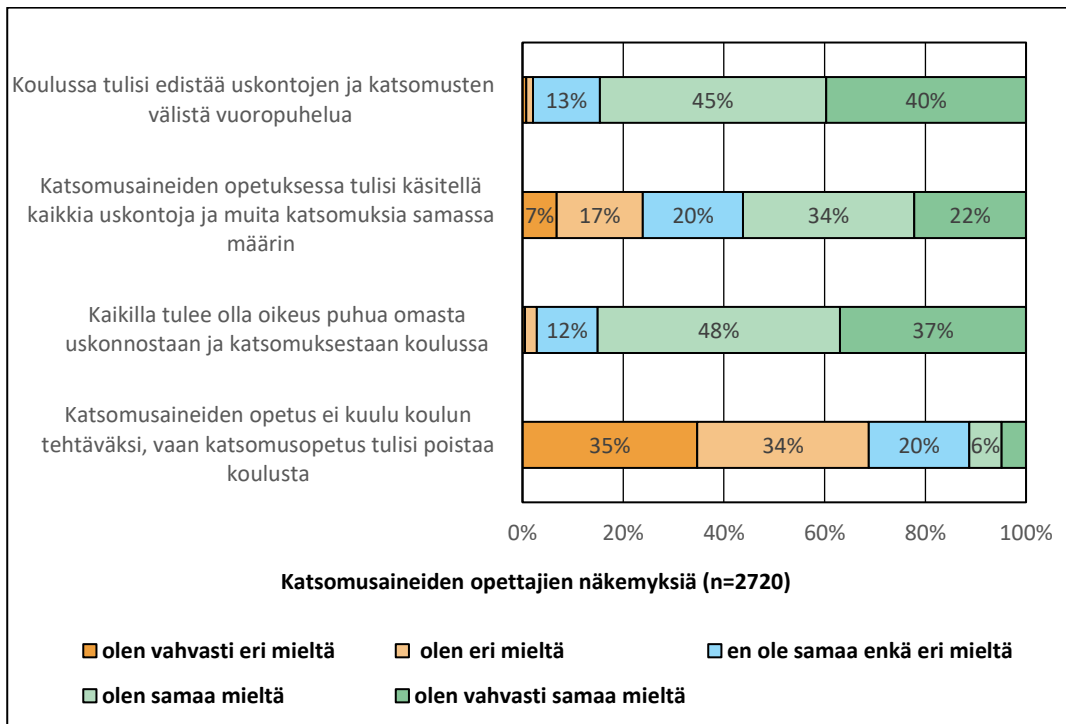

KUVIO 43. Käytössä olevien kirjojen kustannusvuodet

4.4. Opettajien näkökulmia katsomusaineiden opetukseen

Viimeisessä osiossa selvitettiin erilaisten väittämien kautta opettajien asenteita erilaisten uskontojen näkymiseen koulun arjessa sekä asenteita katsomusaineiden opetukseen perusopetuksessa. Väittämiin vastattiin viisiportaisella Likert-asteikolla.

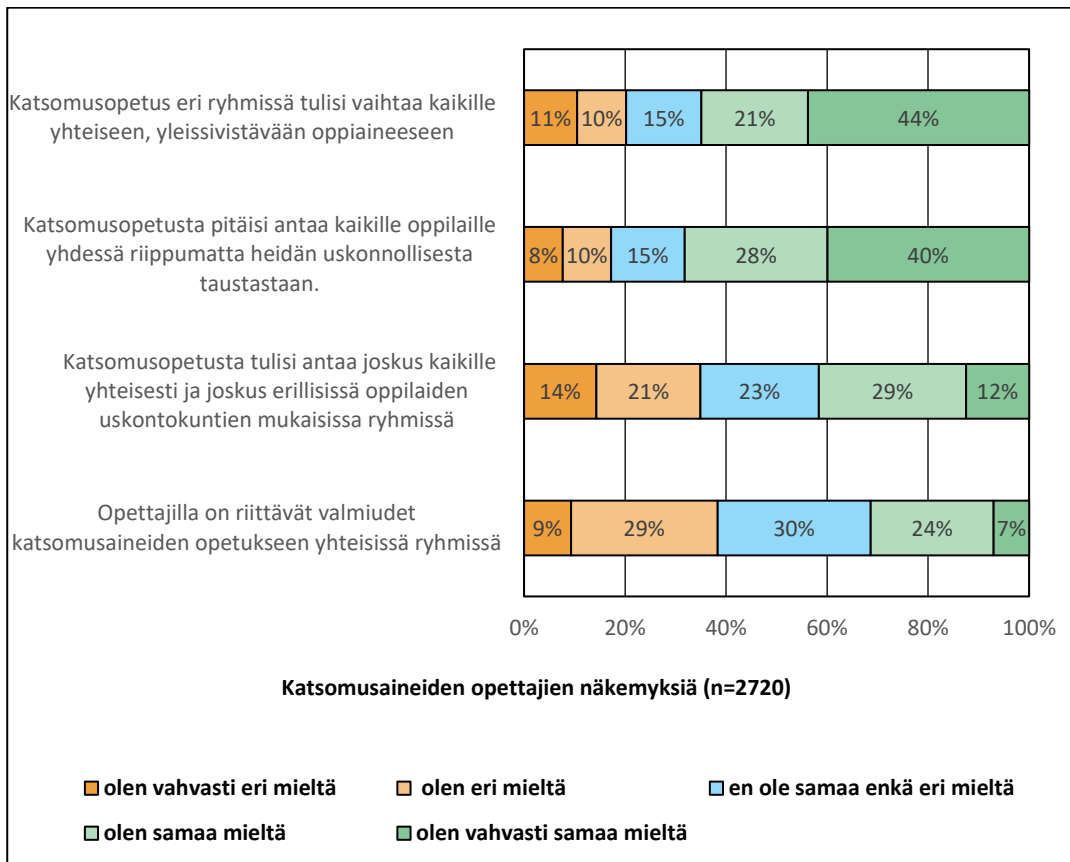
Kuviossa 44 on esitetty jakauma opettajien (n=2720) näkemyksistä, siitä miten katsomukset saavat näkyä koulun arjessa. Opettajien näkemys kokonaisuutena oli varsin avoin katsomusten näkymiseen koulussa. Opettajien keskuudessa suurin osa (85 %) haluaa edistää uskontojen ja katsomusten välistä vuoropuhelua. Aivan näin suuri osa vastaajista ei näe kuitenkaan, että kaikkia uskontoja olisi syytä käsitellä samassa määrin. Kaikkiaan 56 % oli sitä mieltä, että uskontoja ja muita katsomuksia pitäisi käsitellä koulussa samassa määrin. Opettajista suuri osa (69 %) koki katsomusaineiden opetuksen koulujen tehtäväksi. Valtaosan opettajien mielestä oppilailla (85 %) tulee olla oikeus puhua omasta uskonnostaan ja katsomuksestaan koulussa.

KUVIO 44. Opettajien asenteita katsomusaineiden näkymiseen koulun arjessa

Kuviossa 45 on esitetty opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetuksen kehittämisestä perusopetuksessa. Opettajista lähes kaksi kolmasosaa (65 %) oli yhteisen yleissivistävän katsomusaineen kannalla. Opettajista yli kaksi kolmasosaa (68 %) oli sitä mieltä, että yhteisopetusta pitäisi antaa kaikille riippumatta heidän uskonnollisesta taustastaan. Sen sijaan osittainen yhteisryhmäopetus ei saanut läheskään niin paljon kannatusta, sillä vain vajaa puolet (41 %) oli tällaisen opetusjärjestelyn kannalla.

Huomattavaa on, että vain 31 prosenttia opettajista koki, että katsomusaineen opettajilla on riittävät valmiudet opettaa katsomusaineita yhteisissä ryhmissä. Suuri osa ei osannut antaa tähän vastausta.

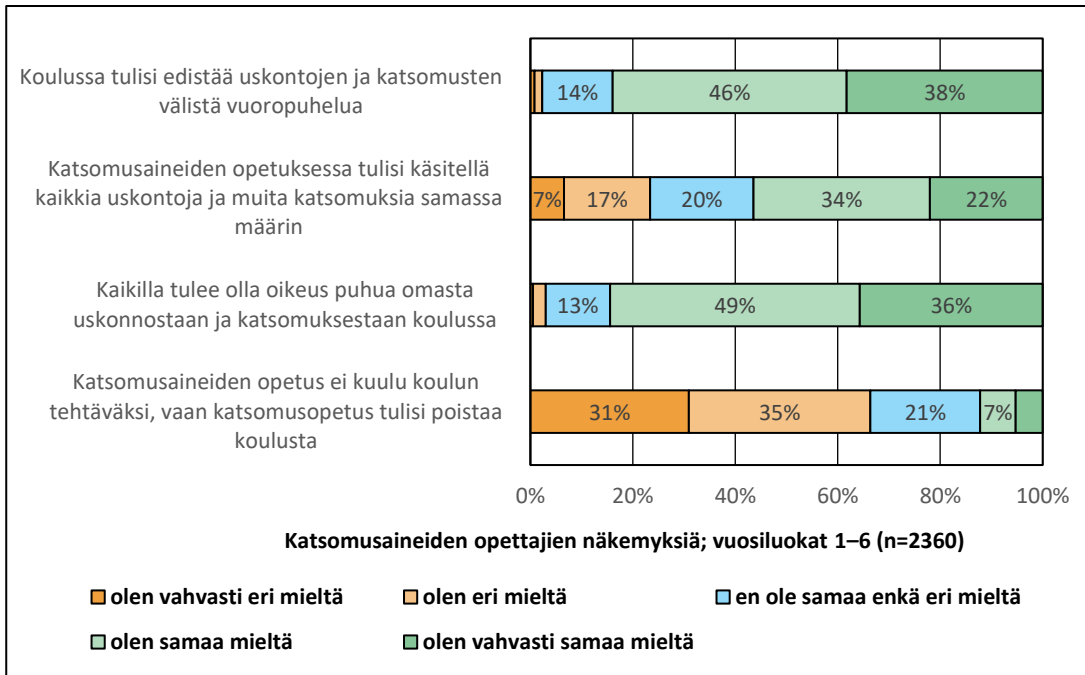

KUVIO 45. Opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetuksen järjestämiseen

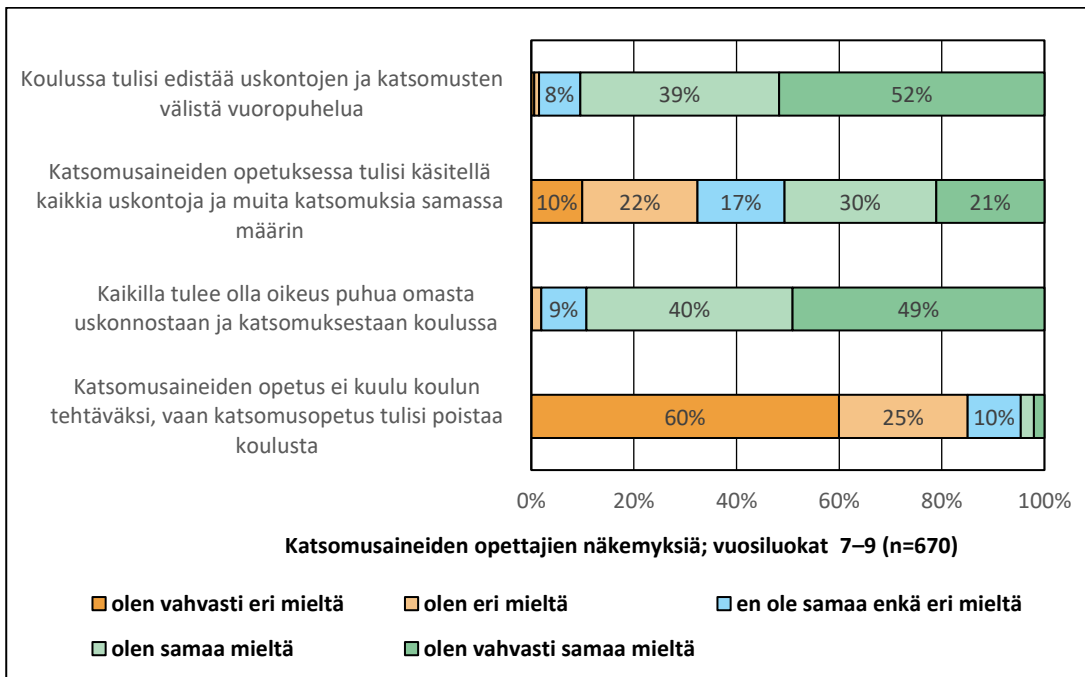
4.4.1. Ryhmien välisiä eroja opettajien asenteissa ja näkökulmissa

Opettajien asenteissa ei juurikaan ollut eroa vertailtaessa suuria kaupunkeja pieniin kaupunkeihin tai kuntiin. Tarkasteltaessa vastauksia sen mukaisesti opettiko opettaja alaluokilla (1–6) vai yläluokilla (7–9) vastauksien jakaumat olivat erilaiset.

Kuvioissa 46 ja 47 näkyvät pääasialliset erot vuosiluokkien 1–6 ja 7–9 opettajien vastauksissa. Vuosiluokkien 7–9 opettajien näyttävät olevan alaluokkien opettajia vahvemmin sitä mieltä, että koulussa tulisi edistää uskontojen ja katsomusaineiden vuoropuhelua. Samoin yläkoulun opettajat näyttävät kokevan alakoulun opettajien vahvemmin, että oppilaat saavat puhua omasta uskonnostaan ja koulun tehtäviin kuuluu katsomusaineiden opetus. Näkemys siitä, että pitäisikö kaikkia uskontoja ja katsomuksia käsitellä samassa määrin on hyvin samanlainen yläkoulun ja alakoulun opettajilla.

KUVIO 46. Vuosiluokkien 1–6 opettajien asenteita katsomusaineisiin koulun arjessa

KUVIO 47. Vuosiluokkien 7–9 opettajien asenteita katsomusaineisiin koulun arjessa

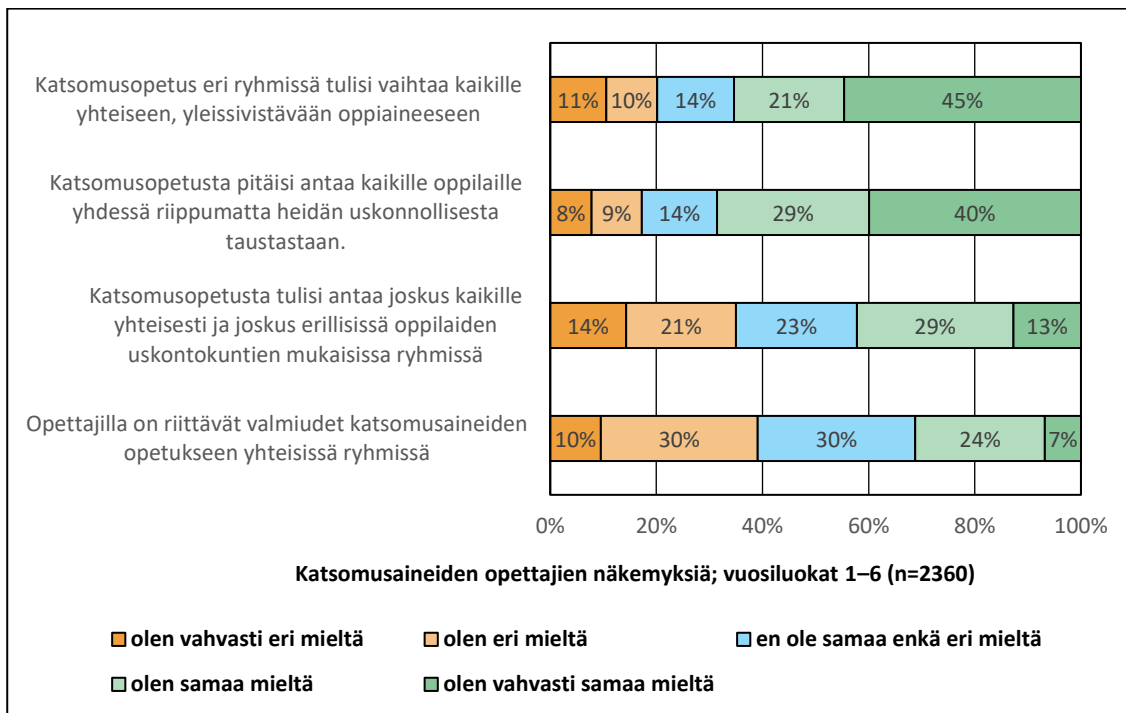
Kuvioissa 48 ja 49 on esitetty eroja opettajien näkemysten jakaumat liittyen katsomusaineiden opetuksen kehittämiseen. Huomattavaa on, että opettajat vuosiluokille 7–9 eivät suhtautuneet yhtä suopeasti katsomusaineiden opettamiseen yhteisissä ryhmissä kuin alakoulun opettajat. Alakoulun opettajista kaksi kolmasosaa (66 %) on yhteisen katsomusaineen kannalla, kun yläkoulun opettajista reilut puolet (54 %) kannattaa tätä vaihtoehtoa. On huomattavaa, että tällainen muutos vaikuttaisi merkittävästi enemmän

yläkoulun opettajiin, koska heistä suurin osa on aineenopettajia. Alakoulun opettajista suurin osa on luokanopettajia, joten heille katsomusaineiden opetus on vain yksi pieni osa opetuskokonaisuutta.

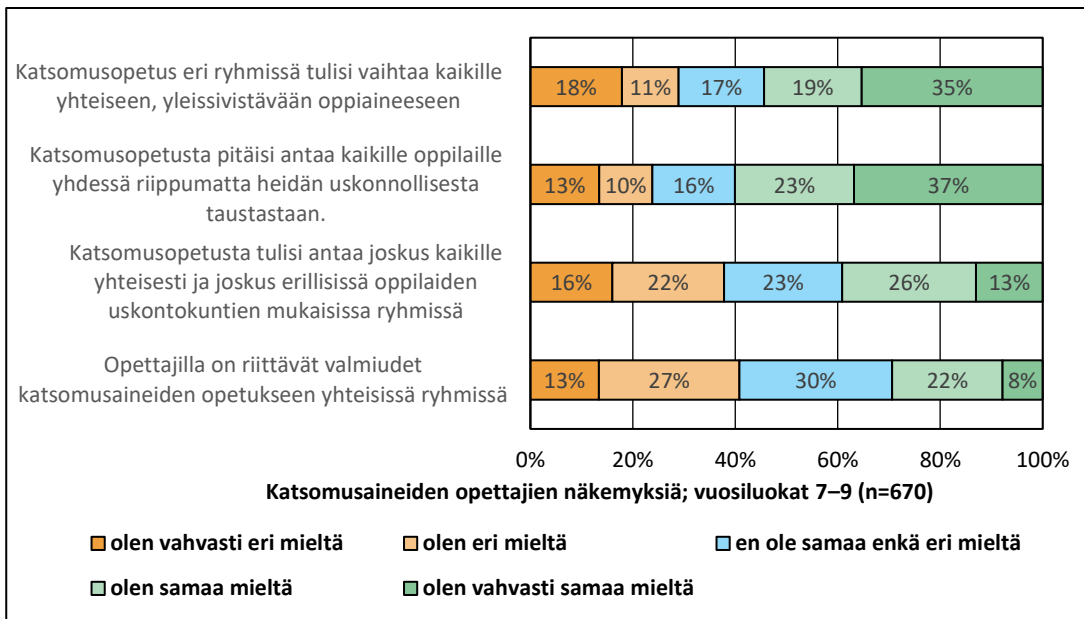
Sama suuntaus näkyy eri vuosiluokkien opettajien vastauksissa kysymyksessä opetuksesta yhteisessä ryhmässä riippumatta oppilaan uskonnollisesta taustasta. Yläkoulun opettajien näkemykset olivat luokanopettajien näkemyksiä kielteisempiä, vaikkakin yleisesti ottaen myönteisiä muutokselle.

Katsomusaineiden osittaiseen yhteisopetukseen yläluokkien opettajien näkemys oli hieman kielteisempi kuin alakoulun opettajien. Vastaajista suunnilleen yhtä moni oli yhteisopetuksen puolesta kuin sitä vastaan.

Yläkoulun ja alakoulun opettajat vastasivat samansuuntaisesti kysyttäessä, onko opettajilla riittävät valmiudet opettaa yhteistä katsomusainetta. Molemmissa ryhmissä nähtiin selvä tarve lisäkoulutukselle, mikäli joskus siirrytään opettamaan yhteistä katsomusainetta.

KUVIO 48. Vuosiluokkien 1–6 opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetukseen

KUVIO 49. Vuosiluokkien 7–9 opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetukseen

5. Päätelmiä ja kehittämisehdotuksia

Katsomusaineiden opiskelu on muuttunut viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana moninaisempaan suuntaan. Evankelisluterilainen uskonto on edelleen selvästi suurin yksittäinen katsomusaine perusopetuksessa, mutta sekä elämäkatsomustieto että islam ovat nousseet huomattavan paljon aikaisempaa suuremmiksi ryhmiksi. Erityisesti tämä näkyy suurissa kaupungeissa, jossa katsomusaineiden monimuotoisuutta on enemmän verrattuna pieniin kaupunkeihin ja kuntiin. Kaupungit ja kunnat joutuvat jatkossa entistä enemmän reagoimaan katsomusaineiden monimuotoisuuteen. Tämä tuo ongelmia sekä lukujärjestysteknisesti että myös rekrytoinnin osalta.

Tiedonkeruu oppilaan katsomuksesta oppilaaksioton yhteydessä on selvästi hyvin kirjavaa eri kaupungeissa ja kunnissa. Tämä asettaa oppilaat eriarvoiseen asemaan ja varsinkin pienillä paikkakunnilla vähemmistöuskontojen oppilaat eivät välttämättä saa oman uskontonsa opetusta, vaikka he olisivat siihen oikeutettuja. Suosituksena olisikin, että kriteeristö, mitä oppilaaksioton yhteydessä pitää kysyä, tulisi keskitetyksi kaikkien kuntien käyttöön. Opetushallituksella olisi tässä oma tehtävänsä opastaa kuntia toimimaan lain mukaisesti.

Vähemmistöuskontojen asemaa voitaisiin kehittää mallilla, jossa kuntien ei tarvitsisi yksin hoitaa opetusta. Etäyhteyksien avulla voidaan mahdollistaa vähemmistöuskontojen opetusta myös sellaisissa paikoissa, joissa oppilaita on todella vähän tai opettajan rekrytointi ei ole mahdollista. Palvelua voitaisiin tarjota keskitetyksi kaikille kunnille, jolloin kustannukset opetuksesta jakautuisivat kaikkien osallistuvien kuntien kesken.

Katsomusaineiden opetukseen osallistumattomia oppilaita on Suomessa vain vähän, eikä tämä ryhmä ole kooltaan kansallisella tasolla kovinkaan merkittävä. Silti on jatkossa pohdittava, halutaanko nämä oppilaat kiinnittää koulun arkeen vahvemmin esimerkiksi tiukentamalla perusteita katsomusaineiden opetukseen osallistumisesta. Toisaalta nämä oppilaat pääosin osallistuvat koulun ulkopuolella oman katsomuksensa mukaiseen opetukseen. Olisiko mahdollista, että tätä opetusta tuotaisiin enemmän kouluihin perusopetuksen piiriin?

Koulujen erityisjärjestelyt kohdistuvat tiettyihin vähemmistöuskontoihin. Esimerkiksi ortodoksisen uskonnon opetuksessa joudutaan kierrättämään opettajia useilla eri kouluilla ja tämä vaikuttaa koulujen lukujärjestyksiin sekä opetusjärjestelyihin. Pienryhmiä yhdistellään myös paljon, joten lukujärjestysteknisesti nämä voivat olla kouluille hyvinkin hankalia järjestellä. Pieni osa kouluista on ratkaissut nämä ongelmat sijoittamalla vähemmistöuskontojen oppitunnit normaalin lukujärjestyksen ulkopuolelle ja osalla kouluista käytetään joko etäyhteyksiä tai kuljetuksia, jotta voidaan yhdistää useamman koulun oppilaat yhdeksi ryhmäksi. Yleisin tapa kuitenkin on muodostaa koulun sisällä yhdysryhmiä eri luokka-asteiden välillä. Suurissa kaupungeissa elämäkatsomustiedon opetus ei juurikaan aiheuta ongelmia opetuksen järjestämisessä. Näyttäisi siltä, että kun tietty kriittinen määrä oppilaita on saavutettu, niin opetus on helpompi sisällyttää osaksi koulun arkea. Pienissä kaupungeissa ja kunnissa elämäkatsomustieto puolestaan aiheuttaa enemmän erityisjärjestelyitä. Näissä onkin selvästi syynä pienet

oppilasmäärät, mikä vaikeuttaa oppiaineen sijoittamista lukujärjestyksiin sekä pätevien opettajien rekrytointia.

Islamin kasvu suurissa kaupungeissa on nostanut kyseisen uskonnon keskeiseen asemaan erityisjärjestelyjen osalta. Suurissa kaupungeissa ortodoksisen uskonnon lisäksi islamin opetuksessa on lähes yhtä paljon erityisjärjestelyjä. Pienissä kaupungeissa ja kunnissa ei suhteessa ole niin paljon islamiin liittyviä erityisjärjestelyjä. Syynä tähän lienee se, että kyseisen uskonnon opetus onkin keskittynyt toistaiseksi vain suuriin kaupunkeihin.

Vaikka jotkut rehtorit olivat sekoittaneet yhdysryhmä- ja yhteisryhmäopetuksen, niin vaikuttaa siltä, että opetusta tarjotaan huomattavan paljon jo nyt yhteisissä ryhmissä. Varsinkin alakoulun puolella opetusta tarjotaan monissa koulussa yhteisryhmänä, johon osallistuu eri katsomusaineiden oppilaita. Tämä johtunee käytännönjärjestelyjen helppoudesta. Luokanopettajan on helppo hoitaa kaikki katsomusaineiden opetus varsinkin tilanteissa, jossa ryhmässä evankelisluterilaisen uskonnon lisäksi on vain 1–2 muun katsomusaineen oppilasta. Vastauksissa on huomattava eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma, jossa yhteisiä osioita opetetaan yhteisissä ryhmissä kaikille oppilaille useilla eri vuosiluokilla.

Katsomusaineiden aineopettajista yli puolet ilmoittivat opettavansa muita aineita yläkoulussa. Suuri osa kertoi opettavansa jotakin toista uskontoa tai elämänskatsomustietoa. Yleisin oppiaine katsomusaineiden ulkopuolelta oli historia ja yhteiskuntaoppi. Huomattavaa on kuitenkin, että suurimmalla osalla opettajista ei opetustyö rajaudu omaan katsomusaineeseen, vaan yleensä he tekevät koulussa myös muuta opetusta tai vastaavasti toimivat esimerkiksi erityisopettajina. Tätä voidaankin pitää haasteena opetuksen kehittämisen näkökulmasta. Suuri osa opettajista ilmoitti myös viikoittaisten oppituntien määräksi elämänskatsomustiedossa ja uskonnoissa hyvin pienen lukeman. Arkityö keskittyykin tällöin muihin työtehtäviin ja oppiaineisiin.

Koulutus pohja katsomusaineiden opettajilla tuntuu olevan varsin vankka. Tämä näkyy perinteisesti evankelisluterilaisen uskonnon ja elämänskatsomustiedon opettajilla. Vähemmistöuskontojen opettajien koulutustausta näyttäytyi myös hyvin vankkana kyselyssä. Vähemmistöuskontojen opettajista lähes 90 prosenttia oli suorittanut opettajuuteen liittyviä opintoja ja koulutustausta oli vähintään ylempi korkeakoulututkinto 87 prosentilla opettajista. Mahdollista on, että vähemmistöuskontojen opettajista nimenomaan kouluttautuneet ovat vastanneet tunnollisemmin kyselyyn. Rehtorikysely kuitenkin antoi tähän kysymykseen näkemyksen, että rehtorikyselyn mukaan vähemmistöuskontojen opettajista ei näin paljon ole muodollisesti kelpoisia. Kuitenkin näiden tulosten valossa näyttäisi, että vähemmistöuskonnoissa on opettajat ovat suurimmaksi osaksi kouluttautuneita opettajia. Huomattava osa ei kuitenkaan ole kouluttautunut opettamaan juuri kyseistä vähemmistöuskontoa, vaan heillä on jonkin muun oppiaineen pätevyys. Tämä selittäisi tuloksissa näkyvää ristiriitaisuutta. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että vähemmistöuskontojen tunteja annettaisiin opettajille, jotka syystä tai toisesta olisivat kiinnostuneita kyseisestä uskonnosta, mutta eivät kuitenkaan olisi opiskelleet tähän muodollista pätevyyttä. Tulokinnassa on oletuksena, että katsomusaineiden opettajat tunnistavat muodollisen pätevyyden kriteerit ja tietävät esimerkiksi mitä pedagogisten opintojen sisällöt ovat.

Luokanopettajista suurin osa opettaa uskontoa osana muuta opetusta. Tämän vuoksi olikin odotettavaa, että alakoulussa vuosiluokilla 1–6 opettajat ilmoittivat opettavansa uskontoa tai elämänkatsomustietoa joko yhden tai kaksi vuosiviikkotuntia. Vähemmistöuskonnoissa ja elämänkatsomustiedossa on jonkin verran opettajia, jotka opettavat pääasiallisesti katsomusainetta alaluokilla, mutta ryhmänä tämä on hyvin pieni.

Aineenopettajille puolestaan katsomusaineiden opetus kattaa yllättävänkin pienen määrän kokonaistuntimäärästä yläkoulussa. Yli puolet opettajista ilmoitti opettavansa yläkoulussa vain 1–5 vuosiviikkotuntia katsomusaineita. Katsomusaineiden opettajien työtehtäviin näyttäisi kuuluvan huomattavan paljon muiden aineiden opetusta tai muita kouluun liittyviä tehtäviä.

Huomattavaa on, että kyselyn vastanneet katsomusaineiden opettajat ovat keskimäärin varsin kokenut ryhmä. Vastaajista yli puolet ilmoitti olleensa perusopetuksessa yli 15 vuotta. Näkemystä tällaisella ryhmällä on varmasti katsomusaineiden opetukseen. Aineenopettajista myös lähes puolet ilmoitti olleensa perusopetuksessa yli 15 vuotta. Tosin läheskään kaikki eivät ole opettaneet katsomusaineita koko tätä aikaa. Vaikuttaisi siltä, että moni katsomusaineita opettava ei opeta ainetta joka vuosi vaan silloin kuin on tarvetta lisätunneille, jotta opetusvelvollisuus tulisi täyteen.

Opetuksessa paperinen kirja on hyvin suosittu materiaali, mutta opettajat laativat hyvin usein itse materiaalia opetuksen tueksi. Sähköiset materiaalit ovat nousseet perinteisen materiaalin rinnalle myös katsomusaineiden opetuksessa. Pääosin myös materiaali näytti olevan nykyisen opetussuunnitelman mukaista. Moni opettaja ilmoitti käyttävänsä vanhempaa opetusmateriaalia nykyisen opetussuunnitelman mukaisen materiaalin tukena. Yleisesti ottaen opettajien käyttämä materiaali oli varsin kirjavaa. Internetistä löytyvä materiaali antaa opettajille mahdollisuuksia käyttää kaikkea Raamatusta aina erinäisiin nuorille suunnattuihin videoihin ja filosofisiin artikkeleihin.

Viimeinen osa tuloksia käsitteli opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetukseen koulussa ja miten erilaiset katsomukset saavat näkyä koulun arjessa. Näiden tuloksien käsittelyyn on syytä asennoitua suurella kriittisyydellä. Huomattavaa on, että suurin osa vastanneista opettajaa evankelisluterilaista uskontoa tai elämänkatsomustietoa, joten vastaukset heijastelevat nimenomaan näiden opettajien näkemystä.

Opettajat ovat lähtökohtaisesti hyvin myönteisiä eri katsomusten näkymiseen koulun arjessa ja koulun tehtävänä nähdäänkin eri katsomusten välisen dialogin edistäminen. Katsomusaineiden opetus koetaan kuuluvan koulun tehtäväksi. Onkin huomattavaa sekä luokanopettajien että aineenopettajien vastauksissa on yleisesti ottaen hyvin myönteinen näkemys erilaisia katsomuksia kohtaan.

Suurin osa opettajista olisi valmis muuttamaan nykyistä katsomusaineiden opetusta yhteiseen yleissivistävään aineeseen. Opettajat kokevat, että opetusta voidaan antaa yhdessä kaikille riippumatta oppilaiden taustoista. Tämä on tuloksena varsin mielenkiintoinen, sillä muutos vähentäisi katsomusaineiden opetettavia oppitunteja, sillä oppilaita ei enää jaettaisi pieniin ryhmiin. Tästä huolimatta

katsomusaineiden yhteisopetus saa kannatusta niin luokanopettajien kuin aineenopettajien keskuudessa. Opettajat myös selvästi huomaavat, että yhteisaine ei olisi synteesi nykyisistä aineista, sillä vain 31 prosenttia on sitä mieltä, että opettajilla on riittävät valmiudet opettaa yhteistä ainetta.

Pohdinnan arvoista onkin, millainen yhteinen katsomusaine pitäisi olla. Helposti synteesisissä sisällöt mukailisivat evankelisluterilaisen ja elämänskatsomustiedon sisältöjä ja pienien katsomusaineiden ääni ei tällaisessa oppiaineessa juurikaan tulisi esille. Tämä suuntaus ajaisi vähemmistöuskonnot entistä enemmän marginaaliin ja erilaisten katsomusten opettaminen siirtyisi enemmän kotien ja erilaisten yhteisöjen vastuulle.

Kyselyssä ei ole otettu kantaa siihen, mitä yhteisen aineen pitäisi sisältää. Tämä vaatisi oman kyselyn ja tarkastelun. On kuitenkin selvää, että yhteistä näkemystä on hyvin vaikea löytää yhteiselle katsomusaineelle. Myöskään etukäteen on hyvin vaikea ennustaa, millaisia muutoksia yhteinen katsomusaine toisi uskontojen näyttäytymiseen yhteiskunnassa ja nuorten elämässä.

6. Arvioinnin luotettavuuden pohdinta

Katsomusaineiden tiedonkeruu toteutettiin keväällä 2023 Webropol-kyselyllä. Aineiston keruuta varten saatiin Opetushallituksen Koski-tietopalvelusta koulujen sähköpostiosoitteet, joihin lähetettiin kaikille kouluille linkit sekä rehtori- että opettajakyselyyn. Hieman ennen kyselyn sulkeutumista lähetettiin muistutus kyselyyn vastaamisesta.

Saadulla sähköpostilistalla oli osittain vanhentuneita osoitteita ja osittain tuli automaattisia vastauksia rehtoreilta, jotka olivat joko lomalla tai vaihtaneet muihin töihin. Näiden osalta pyrittiin etsimään koulujen internet-sivuilta ajantasaisia osoitteita ja kysely lähetettiin näihin. On kuitenkin selvää, että sähköpostit eivät ole tavoittaneet kaikkia kouluja. Tämä on voinut vaikuttaa vastaajajoukkoon ainakin jossakin määrin, sillä suurien kaupunkien kouluille kyselyt tuntuivat löytävän paremmin.

Lukumääriä on tarkasteltu pääosin absoluuttisina lukuina, mutta verrattaessa kokonaisoppilasmääriä aikaisempiin vuosiin, kerrottiin saatu otos sopivalla pienten kaupunkien ja kuntien osalta sopivalla luvulla, jotta kokonaisoppilasmäärä saatiin Vipusen mukaisen oppilasmäärän mukaiseksi. Tämä antaa tarkkoja arvoja, sillä oletuksella, että vastaajajoukko ei ole kovinkaan epäedustava. Oppilasmäärä pienistä kaupungeista ja kunnista vastaajakoulujen perusteella oli reilu kolmasosa todellisesta määrästä, joten oletettavaa onkin, että tämä määrä edustaa hyvin todellista tilaa suomalaisissa kouluissa.

Suurien kaupunkien kohdalla opetuksen järjestäjät toimittivat oppilasmäärätiedot tarkkoina lukuina suoraan omista järjestelmistään. Nämä tiedot olivat sellaisenaan luotettavaa tietoa, joiden perusteella suurien kaupunkien kohdalla pystyttiin melko luotettavasti arvioimaan eri katsomusaineissa olevien oppilaiden määriä. Tiedonkeruun kannalta kuitenkin ongelmallisempaa oli se, että tietoa miten kouluissa on tilastoitu vähemmistöuskontojen oppilaita, jotka eivät saa oman uskontonsa mukaista opetusta. Varsinkin jos oppilas on ollut useamman vuoden valtauskonnon tai elämäkatsomustiedon opetuksessa, hän näkyy tilastoissa vain tässä kohtaa. Onkin mahdollista, että opetuksessa on useita oppilaita, jotka olisivat oikeutettuja oman katsomuksensa mukaiseen opetukseen, mutta tilastoinnin puutteen takia he jäävät huomiotta.

Jako suuriin kaupunkiin sekä pieniin kaupunkiin ja kuntiin on tehty valitsemalla kymmenen suurinta kaupunkia edustamaan suurimpia kaupungeja. Kaikki muut edustivat pieniä kaupungeja ja kuntia. Jako on tietyllä tavalla mielivaltaisen, sillä Pori kymmeneksi suurimpana kaupunkina lienee tyypiltään lähempänä esimerkiksi Kouvola, joka on seuraavaksi suurin kaupunki, kuin Suomen suurinta kaupunkia Helsinkiä. Tiedonkeruun tavoitteena olikin esittää yleisellä tasolla ero suurien kaupunkikeskittymien tilanteesta verrattuna muuhun Suomeen ja sitä eroa pystytään tässä tiedonkeruussa kuvailemaan tyydyttävällä tasolla.

Jakaminen opettajat perinteisesti yläkoulun ja alakoulun opettajiin tai aineenopettajiin ja luokanopettajiin on myös ongelmallinen. Suomessa huomattava osa kouluista toimii yhtenäiskouluina, jossa monella luokanopettajalla on aineopettajan pätevyys, ja he opettavatkin yläkoulussa ainakin osittain aineenopettajana. Toisaalta myös moni katsomusaineen opettaja toimii samaan aikaan yläkoulun ja

alakoulun puolella. Osassa kunnissa jo kuudesluokkalaiset siirtyvät yläkouluun. Paikallisesti perusopetusta on järjestetty monin tavoin, joten tekemällä yksioikoisia jakoja koulumuotojen välillä moni opettaja joutuu vastatessa kyselyyn hankalaan asemaan, sillä he voivat edustaa samaan aikaan useampaa eri ryhmää. Tämä on tiedostettu, kun aineistoa on ryhdytty analysoimaan. Tavoitteena on kuitenkin ollut esittää tyypillisiä eroja yläkoulun ja alakoulun opettajien välillä, jotta aineenopettajien näkemyksiä on saatu nostettua erikseen esille. On kuitenkin huomattava, että vastaajajoukkona aineenopettajat ovat olleet tässä huomattavan paljon pienempi joukko verrattuna luokanopettajiin.

Kyselyn tuloksia tulkitessa nousi esille sekä katsomusaineiden opetukseen että opetukseen yleisesti liittyvien termien sekoittaminen. Opettajista pienellä osalla on avovastausten perusteella mennyt sekaisin yhdysluokka- ja yhteisryhmäopetus. Yhteisryhmäopetuksessa opetetaan katsomusaineita yhteisessä ryhmässä, kun taas yhdysluokkaryhmässä opetetaan yhtä katsomusainetta eri vuosiluokkien oppilaille. Vastauksia on pyritty tulkitsemaan mahdollisimman todenmukaisiksi annettujen avovastausten perusteella.

Opettajien asenne- ja näkökulmakyselyyn on syytä suhtautua suurella kriittisyydellä. On huomattava, että opettajien vastauksissa heijastuu näkemys omasta työtilanteesta. Varsinkin vähemmistöuskontojen opettajien on vaikea luottaa siihen, että heillä olisi työpaikkaa enää tarjolla, jos katsomusaineiden opetus muutettaisiin yhteiseksi katsomusaineeksi. Onkin oletettavaa, että opettajien näkökulma ei heijastele täysin sitä, mikä nähtäisiin yhteiskunnan tai oppilaan eduksi vaan opettajalla voi hyvinkin omat motiivit vaikuttaa vastauksiin. Myös aina voidaan perustellusti kysyä, että onko opettajilla kuitenkaan viime kädessä paras tieto siitä, miten kansallisesti katsomusaineiden opetusta pitäisi kehittää? Paikallisesti he varmasti tuntevat tilanteen hyvin, mutta voidaanko samoja periaatteita soveltaa suurissa kaupungeissa ja pienissä kaupungeissa ja kunnissa, sillä oppilasmateriaalikin on jossakin määrin eriytynyt.

Arvioinnin keskeisenä tavoitteena oli kerätä ajantasaista tietoa oppilasmääristä sekä kuvata katsomusaineiden opetuksen tilaa katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämistyöryhmän tueksi. Arviointi tekeekin sen tyydyttävällä tavalla ja pystyy tuomaan esille suuntaviivoja nykytilanteesta. On selvää, että yksittäisen kyselytutkimuksen tuloksilla ei voida liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä tehdä. Toivottavaa onkin, että tämän arvioinnin pohjalta voidaan tiedonkeruuta laajentaa ja tarkastella tulevien tiedonkeruiden avulla katsomusaineiden nykytilaa kattavammin.

Lähdeluettelo

Eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma, 2014, Saatavilla: <https://kurikka.fi/wp-content/uploads/2020/02/Etel%C3%A4pohjalainen-perusopetuksen-opetussuunnitelma.pdf> [Viitattu 1.10.2023]

Fagerholm M., 2020. Åland går in för konfessionslös religionsundervisning., Läraren 2020. Saatavilla: <https://www.lararen.fi/fackligt/aland-gar-in-for-konfessionslos-religionsundervisning/> [Viitattu 23.8.2023]

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Saatavilla: <http://vipunen.fi>

OPH:n tiedote kehittämistyöryhmästä 2022. Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2022/laajapohjainen-tyoryhma-pohtimaan-katsomusaineiden-uudistamista>, [Viitattu 1.9.2023]

Perusopetuslaki 628/1998. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L4P13> [Viitattu 23.8.2023]

Perusopetuslaki 628/1998 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986#L7P21a> [Viitattu 20.12.2023]

Salmenkivi E.& Åhs J. 2022, Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164015/OKM_2022_13.pdf?sequence=1&isAlloved=y [Viitattu 1.8.2023]